

JO VULL SER RADICAL! - Una guia educativa per treballar la construcció d' identitat de gènere
a 4rt d' ESO i Batxillerat

JO VULL SER RADICAL!

**Una guia educativa per treballar la construcció
d'identitat de gènere a 4rt d'ESO i Batxillerat**

Index

1. Introducció

1.1. ¿Per què aquesta guia?

1.2. Presentació de la guia

2. Què hem de saber?

2.1 Punt de partida

2.2 Conceptes bàsics

2.3 ¿Què vol dir coeducar?

3. Objectius pedagògics

3.1 Objectius comuns

3.2 Objectius específics per al treball amb noies

3.3 Objectius específics per als nois

4. Orientacions metodològiques

5. Estructura

6. Sobre l'ús de les fonts en aquesta guia

7. Activitats

Mòdul 1: Introducció al taller sobre la construcció de les identitats de gènere

- Un mar d'opcions
- I tu què dius?

Mòdul 2: La construcció de la identitat femenina

Especificitats del treball amb les adolescents

Bloc 1: Construcció i efectes de la nostra identitat

- Que es canviï de lloc qui ...
- La vida de ...
- Els dilemes
- Videofòrum *"El segle XX en femení"*

Bloc 2: Violència i poder

- La Silueta: Cos i Autoestima
- Teatralitzant la Masculinitat
- El Semàfor
- Les meves bases de poder

Bloc 3: Les relacions afectivo-sexuals

- **Els cercles concèntrics de l'amor**
- **Sexualitat, posant noms a les coses**
- **És la teva nit**

Mòdul 3: La construcció de la identitat masculina

Especificitats del treball amb els adolescents

Bloc 1: construcció i efectes de la nostra identitat

- **Que es canviï de lloc qui ...**
- **La vida d'en ...**
- **Els dilemes**
- **Quan estem entre col·legues**

Bloc 2: violència i poder

- **Les violències dels homes**
- **Els cicles de la violència**
- **Els micromasclismes**

Bloc 3: les relacions afectivo sexuals

- **Així es parla!**
- **Si vols (vol) pots!**
- **La carta**
- **La meva nit ideal**

Mòdul 4: Diàleg intergenerènic:

- **Parlant des d'altres llocs: El Rol Playing**
- **Reconeixent-nos**
- **L'anell**

8. Epíleg

1. INTRODUCCIÓ

1.1. ¿Per què aquesta guia?

Portàvem una estona amb un grup de 4rt d'ESO quan els vam demanar que es posicionessin a favor o en contra de la frase següent: “*quan una noia tonteja amb tu ha d'arribar fins el final*” El grup es va dividir i un dels nois que estava a favor de l'enunciat va començar a argumentar:

Noi: *és clar, és com quan ve una noia a la disco i es posa a ballar davant teu. Això és que vol alguna cosa.*

Nosaltres: *potser vol ballar.*

Noi: *doncs que balli amb les seves amigues. I si t'escalfa com a mínim ...*

Nosaltres: *com a mínim què?*

Noi: *com a mínim que et faci un petó.*

Nosaltres: *i si et fa un petó?*

Noi: *aleshores es que vol alguna cosa més...*

En un altre grup, davant de la frase “*Les noies ploren més que els nois*” es va donar aquesta conversa:

Noi 1: *això no és veritat sinó que quan volen plorar s'amaguen, o almenys això és el que faig jo*

(riures)

Noi 2: *però tu tio és que ets un maricón, les noies ploren més perquè són bledes, els homes som més forts, aguantem més...*

Aquests i d'altres exemples que ens hem trobat en els prop de 100 tallers de prevenció de relacions abusives que hem dinamitzat en diversos centres de secundària, ens posen sobre la pista d'alguns dels mandats sobre la

construcció de la nostre identitat de gènere dels que no hem aconseguit desempallegar-nos. És necessari, doncs, seguir treballant i aprofundint sobre les creences que fonamenten, justifiquen i perpetuen la violència per raó de sexe/gènere.

Encara avui als nostres centres es generen una sèrie de discriminacions que es manifesten en:

- Violència física, psicològica i sexual dels homes cap a les dones en el marc de les relacions afectivo-sexuals
- Violència física i psicològica cap els homes
- Fracàs escolar
- Comportaments a classe invasius i poc respectuosos
- Homofòbia, transfòbia, lesbofòbia
- Discriminació cap a aquelles persones que no segueixen els estereotips (nois "femenins", noies "masculines")
- Invisibilització d'aquelles persones que no s'identifiquen amb la condició d'home o dona

Les conseqüències que té el masclisme en els i les joves són molt amples, complexes i doloroses i no són només nocives per les noies. Cal doncs seguir realitzant accions per desmantellar les creences que sustenten el masclisme i anar obrint la porta a noves identitats més flexibles i menys basades en la discriminació.

Està en les nostres mans contribuir al desenvolupament integral de la nostra comunitat educativa i generar les condicions per eradicar tot tipus de violència.

2. Presentació de la guia

Potser us demaneu per què hem triat aquest títol.

Diu el diccionari de la llengua catalana sobre el terme **radical**:

[s. XIV; del ll. *radicalis*, íd.]

1 *adj* BOT Relatiu o pertanyent a l'arrel, que procedeix directament de l'arrel. *Tubercles radicals*.

2 *adj fig 1* Que afecta l'arrel mateixa d'una cosa, el principi d'una cosa.

2 cura radical Cura que combat el mal en el seu origen.

3 *adj* Que canvia del tot, de dalt a baix. *Reformes radicals*.

Sorprenent, oi? Estem ben acostumades a que quan es fa servir aquesta paraula, especialment en els mitjans de comunicació i en referir-se als joves, es fa de forma pejorativa, per remarcar comportaments violents o antisistema. I ves per on, descobrim que en el seu origen es tracta d'una paraula que fa referència a l'acte de mantenir-se fidel a les nostres arrels.

És cert que quan parlem de la construcció del nostre gènere, parlar d'arrels i principis sovint significa fer-ho d'estereotips, prejudicis, mandats socials, mites, limitacions o barreres; però no és menys certs que “una cura radical” també representa combatre “el mal en el seu origen”, per tal de redefinir-nos a partir d'unes arrels més saludables. En aquesta guia busquem aquestes noves arrels, aquelles que ens permetin definir-nos com ens doni la gana i reafirmar-nos davant de tots aquells i aquelles que ens volen encaixonar en els models tradicionals de masculinitat i feminitat. Caldrà doncs que estiguem disposats i disposades a abandonar la línia recta (la que ens volen imposar) per tal de traçar el nostre propi destí.

Una guia educativa sobre la construcció de les identitats de gènere ens obliga a prendre com a punt de partida la pedagogia del dubte. Som conscients que el

debat sobre el sistema sexe/gènere continua obert i que, per sort, aquesta no és ni la primera ni la darrera contribució cap a unes relacions entre les persones més justa i saludable. Ens agradaria pensar que escrivim des de l'honestedat i que abans de compartir aquestes reflexions ens hem enfrontat al mirall de la nostra construcció de gènere i que, sigui com sigui, en sortim enfortides¹.

No podem negar que el model d'escola coeducativa ha ajudat a disminuir el sexisme i l'androcentrisme als nostres centres, avançant cap a un enfocament equitatiu dels continguts, les metodologies, de l'ús de llenguatge, de les relacions i de l'organització de centre. En aquest sentit volem reconèixer tots aquells centres que han dut a terme una tasca conscient i que han dedicat temps i esforç a la coeducació, també el programa impulsat per l'Ajuntament de Barcelona "Els paranyes de l'amor" que ha possibilitat la realització de centenars de tallers de prevenció de relacions abusives en multitud de centres de la experiència ens ha permès comprovar com algunes de les creences masclistes que els tallers de Els Paranyes de l'amor posen en discussió, malgrat que es creien superades en alguns sectors socials -de vegades el propi professorat d'aquests joves-, són encara vigents i fins i tot fonamentals en la construcció de la cuirassa identitària dels adolescents que hem conegut.

A ningú no ha d'estranyar si afirmem, però, que bona part del treball que s'ha dut a terme fins ara ha posat l'èmfasi en la construcció de la identitat femenina, que ha estat històricament la que ha patit les conseqüències de la cultura patriarcal. Són menys els abordatges que s'han fet sobre els privilegis i els preus de la construcció de la identitat masculina, un repte que hem anat ajornant i que avui se'ns fa indefugible. Entre d'altres coses perquè com afirma el pedagog Daniel Gabarró en el seu llibre "*Transformar a los hombres: un reto social*", *Avui dia ser noi en el sistema educatiu obligatori és un indicador de fracàs escolar d'igual importància que el pertànyer a un grup marginal. El fracàs escolar en l'ensenyament obligatori és fonamentalment masculí. Avui dia, ser*

¹ Durant el text trobareu l'ús del femení donat que ens referim a *les persones*

noi augmenta significativament les probabilitats de fracassar acadèmicament. I per evidenciar aquest fet, afegeix algunes dades que val la pena revisar:

- *A Espanya, el percentatge de la població entre 16 i 35 anys que només han acabat els estudis primaris o la primera etapa dels estudis secundaris és, en conjunt, del 35,2%. Però aquesta dada afecta a un 41,5% dels homes i a un 28,3% de les dones.*
- *Un 29,1% dels joves abandonen l'escola obligatòria quan acaben la primera etapa dels estudis secundaris. Si examinem les dades en funció del sexe veurem que mentre un 23,5% de les noies deixen la secundària, en canvi un 34,2% del total dels nois abandonen en el mateix estadi educatiu.*
- *En els últims anys, un 43% de la joventut de tots dos sexes ha obtingut un títol universitari: un 36,6% dels homes i un 50% de les dones. Per tant, existeix una diferència de més de tretze punt en funció del gènere.*
- *Actualment, de cada deu persones que acaben una llicenciatura sis són dones.*

Sembla prou evident que aquestes dades no poden ser fruit de l'atzar o una mera coincidència:

“Molts adolescents senten que solament poden demostrar que són homes si s'oposen a l'espai acadèmic. Els nens i els adolescents són les víctimes més clares (i indefenses) d'aquestes exigències sexistes cap a “els homes de debò”. Avui dia, el fracàs escolar té rostre de noi que somia amb ser home i que ha de rebel·lar-se contra l'aprenentatge per construir-se com a tal.”

D'altra banda, el nou context legislatiu i la implantació d'un nou pla d'estudis vaticinen un període de transformacions que s'ha de convertir en una bona oportunitat de canvi i aprenentatge per a tota la comunitat educativa. Al mateix temps cal tenir present que l'abordatge que fem del problema a vegades pot

perpetuar-lo. En aquest sentit és important tenir en consideració algunes coses per tal d'evitar-ho:

1. Hi ha un corrent majoritari que transmet la idea que una de les causes que afecten els “mals” del sistema educatiu rau en la existència d'una crisi de valors. Per contra, entenem que no patim un problema de conviccions sinó més aviat de convencions. No es tracta tant de fer partícip l'alumnat d'un llistat heterogeni i suposadament compartit de valors com la igualtat o la solidaritat sinó de garantir els espais i les estructures necessàries per tal que la interacció d'aquests valors sigui possible.
2. Sovint dediquem massa temps en els nostres centres a treballar les conseqüències de la violència directa, la més visible. Posem l'èmfasi en unes situacions de maltractament físic o psicològic que no sempre formen part de l'entorn immediat de l'alumnat. En canvi, no parem la mateixa atenció a les situacions de violència cultural (el discurs masclista o el llenguatge sexista com a legitimador de la cultura patriarcal) o estructural. No és estrany trobar patis que continuen fent del camp de futbol un espai tant central com excloent. En aquest mateix sentit, i mirant de ser honestes, hem de dir que aquesta guia servirà de ben poc si el centre no està disposat a acompanyar-la de les modificacions estructurals i temporals necessàries. Pel que fa a les primeres caldrà revisar les estructures pròpies de l'aula i dels espais no formals; com estan plantejades les normes en el centre i els nivells de participació de l'alumnat en les decisions realment importants. Pel que fa al temps serà convenient passar del tots i totes fem de tot a l'entre tots i totes ho fem tot i prioritzar les modificacions pedagògiques a l'hora d'establir els horaris.
3. Els intents d'avançar en el model coeducatiu han caigut en el parany de percebre la noia adolescent més com una víctima en potència que com una possible dona més igualitària i el noi adolescent més com un masclista en potència que com un possible home més igualitari.

Hem de pensar que gran part de les conductes masculistes o no igualitàries que exhibeixen alguns adolescents encara no han estat fixades com a part de la seva conducta masculina sinó que, en la majoria dels casos, són només assajos per enfundar-se la cuirassa de la masculinitat tradicional. Una cuirassa que encara no està feta a mida i que molt sovint no encaixa bé.

4. En aquest mateix sentit, sovint, ens deixem portar per la lògica cognitiva que asseguraria els nois i noies que si fan A i després B, aconseguiran C. Res més lluny de la realitat, cal que cada centre desenvolupi un projecte coeducatiu que respongui a les seves necessitats i a la seva realitat, que defugui de receptes i fórmules tancades i entengui que cada grup de persones és singular i participa de processos diferents.
5. De vegades caiem en la temptació de contrastar el model de masculinitat i feminitat tradicional al de l'home o la dona igualitaris i ho fem així, en majúscules i totes les lletres. Però com ha de ser aquest presumpte home o aquesta dona igualitària? Massa sovint presentem un model que no és atractiu per als nois i noies adolescents ja que comporta una sèrie d'actituds i responsabilitats que no tenen res a veure amb el procés evolutiu de l'adolescent en general i a més el fan força avorrit als ulls de la resta de companys i companyes. Per tant no es tracta de dir-los com haurien de ser (una campanya abocada al fracàs) sinó de qüestionar-los si són lliures d'arribar a ser com desitgen.
6. En l'àmbit educatiu sovint confonem el conflicte amb les situacions de crisi. Fins que no ens trobem a sobre la manifestació violenta d'un conflicte no ens plantejem abordar-lo, i el que és pitjor, quan ho fem, decidim intervenir sobre la crisi i no pas sobre l'origen. Aquesta confusió ens porta massa sovint a utilitzar mesures de control i cal recordar que, com apunta l'educador Paco Cascón, aquestes mesures serveixen i no sempre per controlar, però no ens resolen els conflictes. Si ens volem anticipar de debò a les situacions de crisi, si

volem prevenir la violència, cal educar-nos i educar en una sèrie d'eines, estratègies i habilitats que ens permetin enfrontar els conflictes abans que ens esclatin a sobre.

7. I hem deixat per al final un dels trets més polèmics del model coeducatiu. Nois i noies s'han d'educar junts en tots els espais i en totes les matèries? Com podem tenir en compte les diferències de socialització entre nois i noies? Fem espais segregats? Com i quan? Els motius pels quals entenem que és important segregar el grup classe en subgrups diferenciats de nois i noies per les sessions que proposem fer des d'aquesta guia, són tant de tipus metodològic com de continguts i objectius i hem reservat un apartat específic per parlar del treball segregat (veure l'apartat Què vol dir coeducar?), on ens hi entretindrem una mica més.

Així doncs, amb la guia que teniu entre mans, us proposem fer un pas més en el qüestionament dels valors limitadors dels models de masculinitat i feminitat tradicionals, posant de relleu les conseqüències negatives que es deriven de la seva assumpció. També volem compartir i experimentar conjuntament una sèrie de recursos que permetin als nois i noies assumir actituds i conductes més justes i saludables, sempre d'acord amb un model identitari que parteixi de les necessitats de cada individu.

Des de la nostra experiència podem afirmar que **treballar la construcció identitària** contribueix significativament a la **millora de la cohesió i del funcionament del grup classe**, així com a **prevenir i combatre les violències que genera el sistema sexe/gènere**.

2. QUÈ HEM DE SABER?

2.1 Punt de partida

Des del naixement d'una criatura en qualsevol cultura del món occidental², la presència o absència de vagina o penis i testicles³, és el punt de partida que permet classificar i encasellar-nos en el lloc corresponent dins el sistema sexe/gènere. Un missatge social present des del naixement fins la mort que implica, a través del procés de socialització, que la persona assumeixi els rols que la societat adjudica a cada un dels sexes.

El procés de socialització dins de la cultura heteropatriarcal⁴ promou i naturalitza en els nens valors i actituds diferents als de les nenes. Aquest procés té com a conseqüència la creació del gènere femení i gènere masculí o del que Fina Sanz anomena subcultures masculina i femenina. Les subcultures o els gèneres són dues cosmovisions, dues grans maneres de vivenciar i percebre el món que s'atribueixen a les persones en funció del què la ciència i el discurs mèdic ha anomenat, sexe biològic.

És important assenyalar que el sistema sexe/gènere i les subcultures que se'n desprenen, no són un fenomen natural i biològic. La identitat en la nostra cultura es construeix en relació a les característiques dels òrgans reproductius o genitals. Fet que ens classifica en el binomi "home"/"dona". No són les diferències i les particularitats de cada cos el què cal combatre sinó les desigualtats i les violències que la cultura heteropatriarcal genera sobre ells.

La subcultura masculina (SM) o la masculinitat és tota una sèrie de valors, actituds, rols, autovaloracions i conductes que s'esperen d'un home⁵ (fortalesa, decisió, activitat, món productiu...) mentre que la subcultura femenina (SF) o la

² Parlem de societat occidental ja que aquesta classificació no és igual entre totes les comunitats del món.

³ sempre que aquests s'adeqüin a allò que la pràctica i el discurs mèdic defineixen com a tals.

⁴ Utilitzem de forma indistinta els conceptes heteropatriarcat, sistema sexe/gènere i masclisme

⁵ Quan parlem d'home, parlarem de persones socialitzades com a homes i quan parlem de dona, com a persones socialitzades com a dones.

feminitat és tot allò que s'espera d'una dona (tendresa, emocions, dubte, passivitat, món reproductiu...).

La SM o el gènere masculí és el dominant, el que gaudeix de prestigi i valoració social i per tant el visible. Aquell que té dret a ocupar l'espai públic. Mentre que la SF o el gènere femení queda relegat a una condició d'alteritat, de marginalitat i invisibilitat, a l'espai privat.

El sistema heteropatriarcal afecta de diferent manera a dones i homes. Les dones han hagut de fer front a les injustícies que suposa la identificació amb un món poc valorat. Així les lluites feministes van estar inicialment centrades, i no tan sols, en reclamar el dret de les dones a fer coses considerades del món masculí, coses importants: votar, treballar fora de casa i de forma remunerada, tenir càrrecs de responsabilitat a les empreses i en el món polític, gaudir de la seva sexualitat, etc. Un primer reclam de la lluita feminista ha estat, doncs, l'entrada de les dones a la SM per tal de gaudir de major valoració social i, per tant, més capacitat d'incidir en totes les àrees de la societat.

El cas dels homes és diferent. La cultura heteropatriarcal, tot i situar-los en una posició de privilegi, no sempre els beneficia. Els preus i els costos a pagar de la masculinitat, són alts. Així els homes, durant segles i encara ara, s'han vist privats d'expressar les seves emocions, de gaudir del plaer de cuidar els altres, de tenir por, de demanar ajuda quan la necessiten, etc. Els homes tampoc han pogut ni poden explorar tot el seu potencial humà amb llibertat. A diferència de les dones, no han iniciat una lluita col·lectiva i internacional per reclamar el seu dret a entrar en el món femení, i això ha estat així perquè la percepció d'aquest món no és positiva. Tal i com hem estat socialitzades, fer "coses de dones" no és un privilegi sinó més aviat al contrari, fer "coses de dones" és entrar en un món que ha estat, durant segles, considerat de segona categoria.

A més a més, el sistema heteropatriarcal no concep l'existència de possibilitats que surtin de les categories "home" i "dona". La considera com a "imperfecta" o

“desviada”. I així, discrimina a persones que viuen la seva identitat fora d'aquests marcs fixes.

Per tant, és fonamental per tal de promoure un tracte just davant una mateixa situació, tenir en compte que nois i noies hem estat educades de forma diferent i desigual. Hem rebut missatges diferenciats i, sovint, hem desenvolupat habilitats diferents. Si volem promoure un tracte just, cal que tinguem present com s'estructuren les identitats de sexe i gènere en la nostra societat, en el nostre centre i en el nostre grup classe per tal de poder treballar aquelles situacions d'injustícia i violència derivades de la construcció del gènere de forma eficaç.

2.2 Conceptes bàsics

Sexe: La ciència i el discurs mèdic s'han referit al sexe com a la condició biològica que determina si una persona és mascle o femella. En general, es distingeixen sis components principals del sexe: la composició cromosòmica, els òrgans reproductors, els genitals externs, els genitals interns, el comportament hormonal i les característiques sexuals secundàries. Existeix, però una gran variabilitat en la composició genètica i hormonal que pot aparèixer en cada sexe. Es pot néixer amb la composició cromosòmica d'un sexe i els genitals de l'altre (anar a definició d'intersexualitat).

Identitat sexual: identificació que realitza una persona en relació a sí mateixa a l'hora de considerar-se com a home, com a dona, o en trànsit puntual o permanent entre ambdues categories. La identitat sexual es refereix a una experiència i vivència subjectiva. Atenció, doncs de forma col·loquial encara confonem *identitat sexual* amb “amb qui t'agrada fer sexe” o sigui, si ets homosexual o heterosexual o bisexual.

Gènere: el gènere és la significació que una cultura dóna al fet de ser considerat home o dona. Cal remarcar que aquesta significació és dinàmica, es

transforma amb el pas del temps, el que demostra que no es tracta d'un fet biològic i estàtic sinó cultural i après i que, per tant, pot canviar. Dit d'una altra manera el gènere és la construcció psicològica, social i cultural de les característiques considerades masculines o femenines que habitualment s'adjudiquen a mascles i femelles respectivament.

Ara que hem definit la diferència centra entre sexe i gènere cal remarcar que la categoria de gènere és una condició de caràcter adscrit. És a dir, que a diferència d'altres categories com la classe social o les creences religioses, no podríem escapar del gènere encara que ens ho proposéssim, perquè està molt vinculat al sexe atribuït. Així, les darreres teories feministes matisen les categories de sexe i gènere, entenent que la pròpia diferència biològica és construïda socialment a través d'un procés històric i social en el que aquesta diferència sexual no és només un fet anatòmic sinó també un fet construït socialment.

D'altra banda, les teories queer repudien les classificacions binàries del gènere ja que entenen que les identitats són múltiples, fragmentades i estan en canvi permanent. Un pas important i saludable ens recomana acceptar la diversitat, de manera que trencar amb el binomi home/dona ens permeti caviar realment canviar les relacions de gènere al trencar les etiquetes que ens empresonen i condicionen el nostre comportament.

Dintre del concepte de gènere podem incloure dos conceptes que estan alhora relacionats entre sí:

- La identitat de gènere: es refereix a l'adscripció o identificació psicològica de les persones a un gènere determinat. Pot passar que un mascle en termes sexuals es consideri una dona (transgènere)
- El rol de gènere: es refereix a l'aprenentatge i realització de pràctiques socials acceptades que van associades a un gènere determinat. El contingut d'aquestes pràctiques pot variar d'una cultura a l'altra.

Sistema sexe/gènere: és un sistema àmpliament acceptat i consensuat en la cultura occidental que assumeix que per tal que els cossos siguin coherents i tinguin sentit ha d'existir un sexe estable expressat a través d'un gènere estable (tot allò considerat masculí expressa *home*, i allò considerat femení expressa *dona*) que es defineix jeràrquicament i per oposició a través de la pràctica de la heterosexualitat obligatòria. És a la vegada un model interpretatiu i un model d'organització social (el llenguatge és performatiu, en l'acte d'anomenar crea).

Com he vist, la falta de correspondència entre gènere i sexe (com l'entén la cultura mèdica) posa en evidència que el sistema sexe/gènere és una realitat social que pot ser qüestionada (veure les definicions de transexual i intersexual).

Masculinitat (o subcultura masculina): la masculinitat és doncs, la significació que una societat dóna al fet de ser considerat home. Així, actualment, s'espera que els homes siguin forts, decidits, que portin la iniciativa en l'esfera sexual i que sempre en tinguin ganes, que siguin valents i s'arrisquin, que siguin heterosexuals, que siguin els principals proveïdors econòmics de la llar...

Feminitat (o subcultura femenina)

La feminitat, per altra banda, és allò que una societat espera de les dones: tendresa, cura dels altres, emotivitat, món privat, passivitat, bellesa... La construcció de la feminitat a casa nostra, ha sofert una transformació excepcional en els darrer temps. Així l'espectre d'activitats i valors als quals una dona pot accedir s'han eixamplat enormement (treballar de forma remunerada, dur pantalons, ocupar espais de poder públic, generalització de l'anticoncepció, accés a l'oci, etc). Al mateix temps, aquests canvis no han arribat a tothom i, en tot cas, el que no ha canviat per la majoria és el fet que les dones segueixin sent les principals responsables de les tasques de la llar amb la sobrecàrrega de treball que això comporta per elles. També en l'esfera sexual, la promiscuïtat femenina se segueix jutjant ("puta", "guarra") i inclús

patologitzant (“ninfòmana”) mentre que les mateixes actituds dutes a terme per homes no tan sols es veuen normals sinó que, sovint, s'aplaudeixen.

Sexualitat: el terreny de la sexualitat té a veure amb una experiència subjectiva, perquè cada persona la viu de manera diferent. No té a veure amb allò considerat “normal” i allò “desviat”, sinó amb allò particular. La sexualitat és una construcció social que té a veure amb la manera que cada persona té de viure el fet d'ésser sexuada.

Des que naixem som sexuals. Tanmateix, la manera de viure, d'entendre i d'expressar la sexualitat, va canviant en relació a l'edat i les circumstàncies i trajectòries personals. La sexualitat és una qualitat humana que es pot cultivar al llarg de la vida i pot ser una font de plaer i creixement personal.

És important senyalar que, al mateix temps, la sexualitat pot ser un camp conflictiu, dolorós i traumàtic. Malauradament, els abusos sexuals estan a l'ordre del dia i, per altra banda, gestionar la diversitat de desitjos, preferències i pràctiques quan compartim la sexualitat amb altres no resulta sempre fàcil.

A més a més, el sistema patriarcal naturalitza i premia la heterosexualitat i pràctiques com ara el coit, marginant i sancionat la resta.

La definició social entorn el desig o la pràctica sexual, es troba en dos pols oposats: l'heterosexualitat exclusiva (que encara ara en molts entorns es concep com a “obligatòria”) i l'homosexualitat o lesbianisme exclusiu. Tanmateix la persona pot transitar entre ambdós punts al llarg de la seva vida. És important assenyalar que aquestes categories han de servir per entendre el nostre comportament, no per limitar-lo.

Patriarcat: literalment, podríem parlar del “domini dels pares”, per referir-nos a una forma d'organització social per la qual els homes, dominen, oprimeixen i exploten a les dones. El patriarcat és possiblement una forma d'organització universal però existeix una varietat considerable en el poder relatiu i els privilegis de les dones i els homes arreu del món. En el cas de les societats occidentals, alguns autors consideren que al llarg del segle XX vam passar d'un

patriarcat privat (pel qual els homes regulen la vida diària de la llar) a un patriarcat públic (pel qual és l'Estat i el mercat laboral el que determina la vida de les dones). D'aquesta manera **el sexisme** es la discriminació basada en el sexe de la persona que la pateix i es pot referir a tres actituds: pensar que un sexe és superior a l'altra; creure que hi ha grans diferències entre homes i dones i que per tant s'han de veure reflectides en el propi comportament social, en el llenguatge, en les actituds sexuals i en la llei; i tenir animadversió cap a les dones (misogínia) o als homes (misàndria).

Homofòbia: és el rebuig i la por envers les persones que es relacionen sexualment amb persones del seu mateix sexe. Les problemàtiques associades a l'homosexualitat estan relacionades amb l'homofòbia i no amb la homosexualitat en si mateixa. El rebuig cap a l'homosexualitat es un dels mecanismes del sistema sexe/gènere per mantenir a les persones dintre de l'estereotip masculí, sent l'insult "marica" una de les sancions recurrents cap als nois que, independentment del seu desig sexual, fan coses "de noies" (moure's amb moviments ondulats, ser sensible, cuidadós, tenir amistat amb noies, no assumir riscos, expressar la por, etc.)

Transsexual: es tracta d'homes que tenen una identitat de gènere femenina, o viceversa, dones que tenen una identitat de gènere masculina.

Intersexual: existeix un percentatge de persones (una de cada 2000 naixements vius) amb una dotació genètica que no és ni XX ni XY.

2.3 ¿Què vol dir coeducar?

Coeducar implica tenir present la diferent i desigual socialització que hem rebut les persones en funció de si hem estat educats com a homes o com a dones, per tal promoure el desenvolupament integral i lliure de les persones, transcendent les categoritzacions derivades del sistema sexe/gènere i les

violències que aquestes comporten. Concretament hi dos aspectes centrals a tenir en compte:

- **La superació dels estereotips de gènere:** un primer pas per promoure un tracte just i no discriminatori consisteix en promoure un sistema de valors que vagi més enllà dels estereotips de gènere i que permeti que les persones, independentment de si hem estat socialitzats com a nois o noies, puguem explorar i desenvolupar tot el nostre potencial i ser nosaltres mateixes. Treballar la idea de que no hi ha, si no ho volem, coses de nens i de nenes.
- **La valoració del món tradicionalment considerat femení:** és necessari, urgent i imprescindible prestigiar el món considerat tradicionalment femení, el món “privat”, el món subjectiu. Les emocions, l'afecte, la cura, la delicadesa, el dubte, l'empatia, el cos, la intuïció, la cooperació, la comunitat... Tots aquests aspectes són tan necessaris per la vida i el desenvolupament social com la realització personal, la individualitat, l'oci, la raó, la determinació, o el poder, considerats tradicionalment masculins.

2.3.1 Els mecanismes que preserven el sexisme: les sancions

Les sancions que s'estableixen quan un noi fa coses de noia i viceversa, és un primer nivell de la violència de gènere que volem eradicar. Cal visibilitzar els estereotips de gènere segons els quals hem estat educats i identificar en quina mesura aquests limiten la satisfacció de les necessitats dels nois i noies, els seus somnis i els seus desitjos. Sovint no som conscients de fins a quin punt les nostres actituds, maneres de moure'ns i de relacionar-nos, la gestualitat i llenguatge que fem servir, la nostra eròtica, està profundament marcada pel que l'estereotip, ja sigui femení o masculí, determina. Aquesta imposició cultural no sempre ens permet escoltar-nos, sentir-nos, saber qui som, transitar.

Per promoure una cultura lliure de sexisme és fonamental frenar les censures que es donen quan tant nois com noies volen sortir de l'estereotip. L'etiqueta de “maricón” que sovint rep un noi que es mostra sensible i dolç i que té actituds “poc masculines”, és un clar exemple i molt comú de censura cap els nois que no segueixen l'estereotip. L'etiqueta de “guarra” que rep una noia que mostra el seu desig i sensualitat, seria una de les sancions que sovint reben les noies que surten de l'estereotip de noia.

La masculinitat i la feminitat són llenguatges codificats als que tota persona pot tenir accés, si des dels centres treballem per alliberar les censures que s'estableixen per usar el llenguatge considerat de *l'altre gènere*, estarem, sens dubte, contribuint al desenvolupament integral i lliure de les persones i fomentarem la construcció d'identitats més flexibles i menys discriminatòries.

Un pas previ: el treball segregat

Partint de la base que les persones, en funció del sexe que se'ns ha atorgat, hem sigut socialitzades diferent i desigualment, és de gran utilitat comptar amb un espai segregat on totes les persones socialitzades com a homes o dones puguin compartir la seva vivència i ser més conscients de fins a quin punt el gènere és un factor comú per totes. Al mateix temps, cadascú ha integrat els missatges i els mandats d'una manera particular i única. Els moments en què el grup classe treballa de forma segregada ens permetran atendre millor les diferents necessitats que presenten els grups de nois i els grups de noies.

D'aquesta manera, quan nois i noies es trobin seran més capaços d'establir diàlegs assertius.

Pel que fa a les metodologies, sabem que els espais segregats ofereixen alguns avantatges: a les noies els permet crear sentiment de grup basat en la confiança i la cooperació, augmenta la participació activa i els permet compartir experiències i vivències com a grup social. Pel que fa als grups exclusius de nois, tendeixen a reduir-ne les conductes típicament masculines que són freqüents en els grups mixtos (competitivitat entre ells, protagonismes mal

entesos, intents de cridar l'atenció, vergonya a expressar les emocions davant de les noies, etc).

En acabar el treball segregat, serà el moment d'estimular un diàleg intergenèric on puguin contrastar el seu aprenentatge i compartir les expectatives que tenen els uns de les altres amb l'objectiu de trencar els estereotips de gènere i visualitzar accions col·lectives destinades a produir un canvi.

4. ORIENTACIONS METODOLÒGIQUES

Aquesta guia didàctica està pensada per tal que el professorat la faci servir en els diferents àmbits flexibles del procés educatiu, ja siguin tutories amb el grup classe, processos d'acollida a l'inici del curs, a través de la programació d'educació per a la ciutadania o qualsevol altre espai formal o no formal que considerin oportú.

Les sessions i activitats que proposem presenten un ordre que pot facilitar l'assoliment dels objectius plantejats, si bé fóra bo que **s'avancés en forma d'espiral**, és a dir, repetint el mateix missatge i objectius a totes les sessions, però aprofundint, matisant i guanyant cada vegada més complexitat, sempre atenent a les necessitats del grup classe.

Alguns dels principis metodològics sobre els que ens hem regit a l'hora d'elaborar aquesta guia són els següents:

- **La importància de partir de la realitat del propi grup:** de la seva experiència individual i col·lectiva, dels seus interessos i necessitats, de la seva cultura, coneixement, valors i codis preestablerts. És necessari reconèixer aquesta experiència i convertir-la en una eina potencial de canvi.
- **La necessitat de fomentar la provenció:** resultarà imprescindible desenvolupar eines, estratègies i habilitats que els permetin afrontar els

conflictes abans que arribin les situacions de crisi. Es tracta d'establir un marc de seguretat i referència en el qual poder parlar sense por i avançar en el coneixement, l'estima, la confiança, les eines comunicatives i els processos educatius basats en les relacions cooperatives.

- **Un enfocament socioafectiu i sociocrític:** si bé des d'un punt de vista patriarcal els homes hem gaudit de força privilegis, no és menys cert que des d'un punt de vista afectiu i relacional també hem viscut el fracàs d'aquest model. És per aquest motiu que les activitats que plantejem fugen de l'aprenentatge exclusivament cognitiu - intel·lectual (el clàssic, analitza, reflexiona, argumenta) per endinsar-se en el terreny de les experiències vivencials en primera persona. Un enfocament que després ens permeti avaluar com ens hem sentit i establir connexions amb l'entorn més immediat. D'altra banda, resulta clau desenvolupar un esperit crític. Entendre que la cultura de l'esforç també suposa aprendre que els drets no els regalen i que cal lluitar per aconseguir-los. Fer una lectura crítica de nosaltres i el nostre entorn suposa també aprendre a desobeir (res més oportú davant els mandats dels models de gènere tradicionals) argumentant perquè es desobeeix, assumint les conseqüències i plantejant alternatives.
- **El procés artístic com a motor del canvi:** si dèiem que l'aprenentatge cognitiu - intel·lectual fomenta la linealitat, la possibilitat de recuperar el nostre sentit artístic, el que tots i totes portem dins, ens obre les portes a la transformació des del descobriment del poder no violent de l'acte creatiu. Si els mandats tradicionals de la construcció de gènere ens volen portar d'A a B, la creativitat i la imaginació ens poden dur allà on nosaltres vulguem. Així experimentarem amb activitats que posen en joc les nostres habilitats plàstiques, teatrals, o audiovisuals.
- **El treball per focus:** cada una de les sessions de treball tindrà ben delimitada la seva intenció. Al mateix temps, inevitablement, en el desenvolupament de les sessions aniran apareixent temes i inquietuds d'altres sessions. És, per tant, necessari mantenir una actitud flexible i al

mateix temps enfocada. Per fer-ho, és fonamental que l'educadora tingui present tots els temes que es tractaran i la seqüència que seguirà des de la primera sessió i, alhora, que no perdi de vista la intenció específica de cada sessió.

- **Conducció de les sessions:** Aquesta guia està pensada per ser aplicada des del professorat, en les hores que disposi amb l'alumnat (tutories, ciutadania, ètica, crèdits, etc) i de forma coordinada amb el centre. Nosaltres recomanem que les sessions segregades les condueixi un professor home, en el cas del grup de nois, i una professora dona en el cas del grup de noies.

No obstant, hem fet servir el terme “educador/a” en la guia, perquè pensem que en altres àmbits d'educació no formal on es faci un treball continuat amb un grup de nois i noies, també poden ser aplicades les activitats.

5. ESTRUCTURA

Tal com hem plantejat a la presentació, la guia educativa que teniu entre mans està dividida en quatre mòduls.

- 1. Introducció al taller sobre la construcció de les identitats de gènere**
- 2. La construcció de la identitat femenina**
- 3. La construcció de la identitat masculina**
- 4. El diàleg intergenèric.**

La introducció al taller està pensada per fer-la amb el grup de nois i noies junts, els capítols específics sobre identitat es farien de forma segregada, i l'últim capítol està pensat per fer-lo en grup mixt, per compartir experiències i repensar accions conjuntes orientades al canvi.

Cadascun dels dos mòduls sobre construcció de la identitat femenina i masculina estarà dividit en tres parts:

- **Construcció i efectes de la nostra identitat:** en aquest primer mòdul volem fer un recorregut per com s'ha format la identitat de gènere dels nois i noies. Un procés d'aprenentatge que passa, d'una banda per desaprendre el model tradicional i castrador però sobretot per definir la seva identitat com a adolescents actualment. Què suposa ser adolescent? I ser dona o home? A quin model ens agradaria aspirar? Caldrà doncs alfabetitzar-nos emocionalment, descobrir com ens ha condicionat el model tradicional de gènere i analitzar els preus que en paguem pel fet d'assumir-lo sense qüestionar-lo. També volem qüestionar i desestabilitzar les seves creences, generar un espai per a la incertesa i afavorir així una major disposició per a adquirir noves idees. D'aquesta manera pretenem dotar al grup de vivències, emocions i sentiments compartits tant de frustració com de ruptura i assoliment de desitjos.
- **Violència i poder:** a continuació ens endinsarem en les violències de la masculinitat tradicional i els efectes que han causat en la construcció de la identitat femenina. Intentarem descobrir les bases de poder i influència assertiva que tenim com a nois o noies; els elements que ens portaran a desnaturalitzar la violència i que facilitaran la presa d'una consciència ni orgullosa, ni victimista ni culpabilitzadora i les passes per transformar el *poder sobre* en un *poder per a*.
- **Les relacions afectivo-sexuals:** en el darrer mòdul intentarem desmuntar els mites de l'amor romàntic i les falses creences sobre la sexualitat femenina i masculina. També analitzarem l'heterosexualitat normativa, mentre ens preguntem què vol dir estimar, assumim una sexualitat responsable i compartim els nostres desitjos de maternitat o paternitat.

Totes elles constaran d'una breu presentació amb el marc teòric corresponent, els objectius generals, i els continguts més importants que es treballaran.

Cadascun d'aquestes mòduls, al mateix temps, consta de diferents activitats que responen a l'estructura següent:

- Idees clau
- Intenció educativa (objectius específics)
- Temps estimat
- Desenvolupament
- Criteris d'avaluació
- Annexos
- Per saber-ne més

6. SOBRE L'ÚS DE LES FONTS EN AQUESTA GUIA

Tot el que trobeu en aquesta guia (idees, activitats...) és el resultat d'haver passat per la nostra experiència i vivència els aprenentatges que hem adquirit al llarg de la nostra trajectòria. Així algunes reflexions i activitats han estat extretes d'altres fonts i adaptades al nostre punt de partida i a les metodologies que ens han semblat més adients en cada cas.

Donat que, de vegades, la proliferació de cites fa molt més feixuga la lectura i el seguiment de les propostes, hem optat per dedicar aquest espai a citar totes les fonts de les que ens hem servit a mode d'agraïment.

- **Augusto Boal**, dramaturg, escriptor i director de teatre brasiler, conegut com el pare del Teatre de l'Oprimat (TO). A ell devem la inspiració en bona part d'aquelles activitats on hem fet servir els recursos teatrals per a treballar els continguts plantejats. Podeu trobar la seva bibliografia i molta informació sobre les tècniques pròpies del TO a: www.theatreoftheoppressed.org/

- **Luis Bonino**, psicoterapeuta i psiquiatra les seves reflexions entorn a la construcció de la masculinitat, són un referent permanent en l'abordatge del treball amb els nois i adolescents. Podeu consultar els seus textos a: www.luisbonino.com
- **Juanjo Compairé, Paco Abril i Miguel Salcedo**, autors dels materials educatius "*Chicos y chicas en relación*", per les seves aportacions a la construcció de la base conceptual d'aquesta guia.
- **Marina Caireta**, coordinadora del programa d'educació de l'Escola de Cultura de Pau de la UAB. El seu article: **L'expressió, el teatre i l'educació per a la pau. Complicitats i possibilitats** ens han ajudat a completar la base teòrica d'aquesta guia. Podeu consultar aquest i altres treballs de l'autora a: www.escolapau.uab.cat
- **Paco Cascón Soriano**, educador i membre del Seminari permanent d'Educació per la Pau de la Associació Pro-Drets Humans des de 1986. A ell devem bona part de la teoria al voltant de l'educació en el conflicte i les actituds que prenem a l'hora d'abordar-lo. A la lectura dels seus textos pertanyen entre d'altres el concepte de provenció i l'aposta per una metodologia socio-afectiva. Podeu consultar bona part del seu treball a: <http://pacoc.pangea.org/>
- **Daniel Gabarró**, si bé, ja l'hem citat en afegir algunes de les dades sobre la situació educativa dels nois i adolescents, volem recuperar el seu nom en agraïment pel treball recollit al llibre, "*Transformar a los hombres: un reto social*".
- **Michael Kaufman**, investigador i autor d'una àmplia bibliografia sobre igualtat de gènere, democràcia i desenvolupament, ha estat un referent ineludible durant el proces de teorització de la construcció de la

masculinitat. A ell devem entre d'altres articles “Las 7 P's de la violencia de los hombres”, que apareix en aquesta guia. Podeu consultar els seus treballs a: <http://www.michaelkaufman.com/>

- **Marta Mercader**, el seu treball com a educadora, especialment pel que fa a les propostes plàstiques per abordar creativament el conflicte, ens ha servit d'inspiració per dur a terme l'activitat: “*un mar d'opcions*”.
- **Rosa Sanchís**, educadora. Forma part del col·lectiu Baubo de coeducació afectivo i sexual. El seu llibre “Tot per amor?, una experiència educativa contra la violència a la dona”, així com l'assaig “què tinc ací abaix?”, han estat dos referents permanents en les nostres reflexions i sovint ens han servit d'inspiració per dur a terme les activitats proposades. Podeu consultar bona part del material en què ha participat a: www.rosasanchis.com
- **Fina Sanz**, psicoterapeuta, sexòloga i pedagoga, *fundadora del Instituto de Terapia de Reencuentro de València*. El seu treball sobre els models de parella així com els conceptes de “Subcultura masculina i femenina”, recollits al llibre “Los vínculos amorosos”, ha estat citat en aquesta guia en diverses activitats.
- **Unidad didàctica “No seas tan buena” y “Atrévete si eres hombre”:** ***una propuesta didáctica para fomentar relaciones igualitarias en chicos y chicas adolescentes***, editada per l'Ajuntament de Jerez. Volem agrair els autors i autores d'aquesta guia: Nuria ramirez, Daniel Leal, José Antonio Chamizo i Antonio Martínez, el seu esforç per dur a terme un material didàctic que aposta pel treball segregat com a punt de partida per a un diàleg intergenèric. Seves són bona part de les aportacions sobre els elements a tenir en compte quan ens acostem al treball específic amb nois i noies, i les seves activitats han estat font

Mòdul 1:

Introducció al taller sobre la construcció de les identitats de gènere

Abans d'iniciar el treball segregat entenem que val la pena dedicar un temps a debatre conjuntament sobre la conveniència de fer aquest taller i explorar el coneixement previ del grup sobre la temàtica que abordarem. És per això que us proposem un parell d'activitats inicials per treballar amb els nois i noies i d'acord amb els objectius generals que ara detallem:

- Crear interès per la temàtica i per assolir l'objectiu de portar a terme un diàleg intergenèric de qualitat.
- Generar espais de seguretat i confiança on aprendre a comunicar-nos d'altres maneres
- Introduir un mínim marc conceptual comú.
- Explicar com treballarem al llarg de tot el taller.

Proposta d'activitats compartides

Un mar d'opcions

Idees clau: La creativitat es vincula a la capacitat de saber resoldre problemes. Aquesta capacitat es relaciona amb la conjunció de les característiques personals, el saber orientar un procés i el saber elaborar uns resultats. En aquest sentit disposem d'estratègies que ens poden ajudar, tant a elaborar noves propostes davant d'un problema en concret, com -en el marc educatiu- a treballar el desenvolupament d'habilitats personals. Davant del neguit de buscar com resoldre un problema és fàcil que ens trobem amb algun obstacle. Els més habituals són: la dificultat de canviar respostes estereotipades; la incapacitat de modificar la percepció; bloqueigs socials, culturals o emocionals, o l'excessiva familiaritat amb un tema.

És important saber sortir de l'esquema quadriculat en què sovint ens autolimitem sense adonar-nos-en. Com explica George Lafèriere, sempre hi ha $n+1$ possibilitats de resoldre un problema o situació, és a dir, sempre hi haurà alguna nova solució (+1) a part de totes les que hàgim pogut imaginar i assajar (n). Si els mandats tradicionals de la construcció de gènere ens volen portar d'A a B, la creativitat i la imaginació ens poden dur allà on nosaltres vulguem.

Intenció educativa:

- Adonar-se de la importància d'imaginar totes les solucions possibles a l'hora de construir alguna cosa que desitgem. Anar més enllà dels límits inexistents que a vegades ens imposem.
- Experimentar algunes tècniques d'elaboració de solucions creatives.
- Valorar el treball de l'expressió i la creativitat com a camí per desenvolupar habilitats socials.

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament:

1ª part: això no és un diari

El grup se situa en cercle i es deixa un objecte al mig, per exemple, un diari enrotllat. Es tracta que surti un noi o noia i faci una acció amb l'objecte mostrant al gran grup què s'imagina que és allò sense dir-ho en veu alta (per exemple, imagina que és un raspall de dents, agafa l'objecte i fa el gest de rentar-se les dents), deixa l'objecte novament al centre del cercle i espera que surti algú altre. Si costa que surtin al centre es poden passar l'objecte entre ells enlloc de deixar-lo al mig i fer una ronda perquè tothom ho faci com a mínim una vegada.

2ª part: nedant al mar de la creativitat

Ara l'educador o educadora demana al grup, que encara es manté en cercle, que tanqui els ulls, i simultàniament farà un mar circular (omplirà el cercle) amb diversos papers de diari.

Un cop hagi finalitzat els diu que ja poden obrir els ulls i que comparteixin les primeres impressions. Què creieu que és això?

Els explica que aquell és el mar de la creativitat, un espai on tot està permès.

Després, deixem un parell de rotllos de cinta adhesiva i els diem que ara es tracta que construeixin una escultura de forma individual amb l'únic pretext que faci referència al que entenen per **“QUÈ ES SER UN HOME”**, si són una noia, i **“QUÈ ÉS SER UNA DONA”**, si es tracta d'un noi, i amb la consigna que només poden fer servir el material que tenen al davant (diaris i cinta) És aconsellable que el treball es faci en silenci i que l'acompanyem d'alguna música. Els deixarem 10 minuts per fer l'escultura i els demanarem que la col·loquin en algun espai de l'aula. Posteriorment, com si ens trobéssim en un museu, ens passejarem per l'aula aturant-nos davant algunes de les escultures i compartint les primeres impressions.

Criteris d'avaluació:

És interessant observar com les escultures sorgides espontàniament i construïdes a partir dels fulls de diari i de la seva imaginació poden evocar-nos idees tant diferents en uns i en els altres i poden servir-nos de suggeriment per tractar un tema. També es important destacar la importància del procés, valorar l'individualitat de cada escultura i desterrar dels comentaris el que està ben fet i el que no. Serà interessant compartir amb l'alumnat com s'ha sentit durant el procés i veure com, possiblement, tant els nois com les noies tenen una visió estereotipada de l'altre sexe (de fet, és molt possible que surtin escultures pròpies de la guerra entre sexes). Si el conjunt del taller ha funcionat, quan abordem el mòdul del diàleg intergenèric, podrem contrastar fins a quin punt s'han modificat aquestes percepcions estereotipades del primer dia. Ara, però, no és el moment de fer un debat a fons sobre continguts sinó d'explorar la pròpia imaginació i creativitat i recollir-ne les primeres impressions sobre el tema que abordarem al llarg del taller.

Per saber-ne més:

Un bon punt de partida i de suport al professorat pot ser la lectura de l'article:

"La creativitat font de solucions" de Marina Caireta i que podeu trobar a:

<http://escolapau.uab.cat/img/programas/educacion/publicacion012c.pdf>

I tu què dius?

Idees clau: aquesta activitat ha de servir l'educador o educadora per fer un primer diagnòstic sobre el coneixement inicial del grup al voltant de la construcció de la identitat de gènere. També cal està atents a les actituds del grup (qui parla i qui no, si s'estableixen lideratges, si se senten còmodes per expressar-se lliurement, etc). Pot ser un bon moment per motivar-los a treballar de forma més tranquil·la durant la resta de sessions i per explicar-los el perquè de començar a treballar de forma segregada.

Aquesta activitat també ha de servir per fomentar l'escolta activa i empàtica entre el grup; perquè cadascú argumenti els seu punts de vista, conegui el dels altres i la classe aprengui a desenvolupar un diàleg respectuós amb totes les opinions.

Intenció educativa:

- Copsar quin és el coneixement i l'estat d'opinió inicial dels participants sobre la construcció de les identitats de gènere.
- Fomentar la reflexió, l'argumentació, la capacitat de diàleg i el posicionament personal (fet que inclou la possibilitat de modificar-lo)
- Fomentar l'escolta activa, obrir-nos a aprendre dels altres i a respectar els diferents punts de vista.

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament: Situem les persones del grup al centre de l'aula i enunciem una frase cada vegada. Com a exemples per a aquest cas us proposem aquestes quatre però podeu fer servir aquelles que us semblin més adients d'acord amb el coneixement previ del grup:

- **Els i les noies som iguals.**
- **Si estic gelós és que estimo de debò a l'altre.**
- **Quan una noia et tira la canya, ha d'arribar fins al final.**
- **Els nois tenen més necessitats sexuals que les noies.**

A continuació, demanem als participants que se situïn a l'esquerra de la classe si estan d'acord amb l'enunciat, i a la dreta si hi estan en desacord. En un primer moment, les persones han de decidir-se per una postura extrema, blanc o negre. Seguidament, es passa un objecte que fa la funció de micròfon (un bolígraf, una pilota, un estoig) alternativament a una banda i l'altra per escoltar els arguments de l'alumnat, començant per la banda minoritària. En un segon moment, després d'escoltar unes quantes opinions, es pregunta si algú vol matisar la seva posició i moure's de lloc. Ara l'espai no s'ha de veure com una decisió entre dos blocs d'opinió sinó com un baròmetre que gradua les múltiples opinions. És important insistir que no es tracta d'un joc de rèplica contrarèplica sinó que l'objectiu de l'alumnat és argumentar perquè s'han posicionat a favor o en contra de l'enunciat.

Criteris d'avaluació:

En principi, només cal deixar que els alumnes s'expressin lliurement sense fer valoracions morals. Pot ser interessant preguntar per què els sembla que serveix l'activitat. En un cas com el que estem plantejant haurien de prendre força importància qüestions com: escoltar, argumentar, dialogar, canviar postures inicials, arribar a consensos, etc. En els nostres tallers, els nois i noies sovint agraeixen la possibilitat que els ha donat la dinàmica per saber que pensen els seus companys i companyes sobre alguns dels temes plantejats.

Mòdul 2:

La construcció de la identitat femenina

Especificitats del treball amb les adolescents

1. En primer lloc és important que l'educadora estigui atenta a no tenir una actitud simplista i paternalista que presenti a les dones com a víctimes úniques i als homes com a victimaris. Encara que resulti inqüestionable que les dones han patit les conseqüències directes de ser el grup subjecte de dominació en l'organització patriarcal, hem de mostrar que aquest tipus d'organització social perjudica tant a homes com a dones, donat que limita el desenvolupament potencial de la persona en funció del sexe que se li ha atorgat.
2. Per altra banda, és important no presentar a les dones només com a víctimes que han estat objecte de domini per part dels homes, donat que aquest plantejament manté la idea de que per deixar de ser-ho necessiten algun "salvador", amb la qual cosa se les segueix considerant-com a objecte en aquest cas d'intervenció ja sigui per part dels homes, de l'Estat, o de les institucions (que segueixen sent patriarcals). Cal doncs facilitar que les noies assumeixin responsabilitat en les relacions que estableixen i en les opcions que prenen i, per tant, siguin conscients del poder que tenen en la gestió de les relacions.
3. Pot ser que trobem grups o noies que no pensin que la desigualtat de gènere és vigent. En aquest sentit és molt important reconèixer els avenços que s'han fet en les darreres dècades (és cert que avui hi ha menys desigualtat, en termes generals, que anys enrere) al mateix temps és també necessari que ajudem a les noies a identificar situacions en les que encara es dona desigualtat i violència (vivència de la sexualitat, repartiment de les responsabilitats de la llar, feines menys remunerades...).
4. Durant el taller és possible i desitjable que les noies comparteixin vivències personals. En aquest sentit cal que generem un espai de seguretat i confidencialitat. També cal que l'educadora estigui atenta a les reaccions que tenen les noies davant dels temes presentats donat que pot ser que alguna d'elles estigui patint violència o l'hagi viscut d'aprop, potser que ho manifesti obertament, o bé que ho faci d'una manera més subtil (no dient res, negant el problema d'una manera agressiva, plorant). Si l'educadora ho detecta, pot animar-la a compartir-ho amb el grup si hi ha les condicions de confiança necessàries i, en tot cas, cal que parli amb la noia en privat i l'informi dels recursos disponibles que la poden ajudar a reconduir la situació.

Proposta d'activitats per treballar amb les NOIES
Bloc 1: Construcció i efectes de la nostra identitat

Què volem treballar:

La identitat, lluny de ser homogènia i invariable, és una realitat multidimensional i constantment canviant. No és una entitat fixa, sinó un procés. Les identitats són construïdes i tenen a veure amb el moment històric en què vivim. Així, en aquest sentit, són modificables i s'estableixen amb la interacció de les persones amb el seu medi.

En aquest primer bloc, intentarem posar el punt de mira en com la feminitat –i també la masculinitat- no és una propietat inherent a les persones. La construcció de la identitat femenina es produeix dins una estructura social en què encara avui existeix una discriminació derivada del sistema sexe/gènere.

Existeixen un conjunt de normes i valors que, des que naixem, ens són presentades com a “lògiques” i “naturals” pel fet de ser noies i que interioritzem com a pròpies en el procés de construcció de la nostra identitat. Això influeix en les nostres emocions, sentiments, pensaments, motivacions i accions, així com en els nostres desitjos i projeccions.

Les noies, al aprendre aquests discursos de la societat, “*allò que ens diuen que hem de ser*”, aprenem a jugar el rol de noies, ja que ens sentim obligades a tenir una identitat reconeixible. Assumim els models identitaris de la feminitat, els rols i estereotips, però a més a més, incorporem les relacions socials de dominació. També reproduïm aquestes relacions desiguals i de discriminació, internament, amb i vers nosaltres mateixes.

És important destacar que no totes les noies assumeixen allò que ens dicten els patrons tradicionals de la feminitat. Cada persona és un món i té la seva manera particular de percebre, interpretar, interioritzar i expressar, o bé rebutjar, els mandats de gènere.

Pretenem dotar al grup de vivències, emocions i anàlisis compartides per generar un espai d'incertesa i de qüestionament, per tal d'ampliar els imaginaris possibles en relació a la construcció de la pròpia identitat. Tot plegat contribuirà a la prevenció de la violència de gènere.

Que es canviï de lloc qui ...

Idees clau:

És important crear espais de seguretat i confiança que potenciïn llaços de solidaritat i cohesió entre les noies del grup. Aquest espai es pot crear compartint experiències personals. És important poder parlar de vivències entorn la família, les amistats, les relacions afectives/sexuals o la sexualitat amb una mateixa, els desitjos, els somnis, les pors, les necessitats, etc.

D'altra banda, aquest exercici, potencia ésser conscient que les particularitats, sovint són compartides, i d'altres persones poden estar vivint sensacions i/o experiències properes a les d'una mateixa. Al mateix temps que permet ésser conscient que existeixen pensaments, creences i experiències socialment compartides, possibilita també prendre consciència de la diversitat del grup.

En la mesura que ens fa veure que existeixen coincidències entre les biografies de moltes noies, l'exercici també ens ajuda a entendre que els desitjos, somnis, experiències i sentiments són influenciats per la construcció del gènere i que ésser conscients d'això, ens pot ajudar a ampliar el nostre imaginari.

Intenció educativa:

- Establir un marc de seguretat i confiança.
- Promoure la cohesió de grup.
- Compartir experiències personals.
- Aprendre a expressar i compartir lliurement els nostres desitjos i fantasies, així com les pròpies limitacions i temors.
- Prendre consciència de la diversitat del grup i del que ens uneix, més enllà del que ens separa.
- Observar com moltes dones compartim formes de pensament i sentiments, i que això té a veure amb la construcció de la realitat social i la posició davant el món.
- Prendre consciència del fet que com a dones pertanyem a un col·lectiu oprimat, sense per això caure en la trampa d'identificar-nos només com a víctimes.

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament:

La dinàmica es divideix en dues parts:

1) Les participants seuen en un cercle de cadires. L'educadora té preparades de vuit a deu afirmacions sobre un tema en particular. Es comença amb algunes afirmacions "suau" com: *"és divertit xatejar per Internet"*, o *"seria excitant anar-se'n a viure fora durant uns anys"*. L'educadora diu una frase cada vegada. Les que hi estiguin d'acord s'aixequen i canvien de cadira. Les que no hi estiguin d'acord, es queden assegudes. També les que necessitin més temps per pensar-s'ho es queden assegudes a la seva cadira. Després de cada afirmació se'ls demana a dues o tres participants que diguin les raons per les quals s'han aixecat o quedat a les seves cadires. Poc a poc, l'educadora anirà introduint afirmacions orientades a poder parlar d'experiències personals. En aquest cas suggerim enunciats en relació als desitjos, com *"que es canviï de lloc qui desitja casar-se de blanc."* o bé, *"que es canviï de lloc qui somnia amb tenir fills."* Per treballar experiències i sensacions que poden ésser comunes pel fet d'haver estat socialitzades com a dones, suggerim enunciats com *"que es canviï de lloc qui s'ha sentit algun cop..."* o *"que es canviï de lloc qui s'ha trobat..."*.

2) En la segona part, l'educadora treu una cadira del cercle i convida a una persona (o ella mateixa) a posar-se al mig. La persona que està dreta al mig diu alguna frase que sigui veritat per ella (*"que es canviï de lloc qui hagi fet alguna vegada alguna cosa que no volia fer."*). Les persones per a qui l'afirmació també sigui certa, canvien de lloc. La persona que estava al mig també ha de buscar una cadira per seure, de manera que serà una altra persona la que quedarà al centre per dir una nova frase. L'educadora animarà al grup a anar dient temes d'interès. S'ha de sentir lliure per fer les preguntes que consideri necessàries depenent dels temes que surtin. La frase que digui la persona del mig haurà d'anar relacionada amb el tema que el grup hagi proposat. El tema anirà canviant en funció de la lliure decisió grupal, essent l'educadora qui pot acompanyar el canvi de tema, si el grup es troba bloquejat, o ajudar a que s'aprofundeixi més, si es considera d'interès.

Criteris d'avaluació:

És important evitar el judici de valors entre elles. També cal recordar que en aquesta dinàmica no hi ha "polícies" (és a dir, ningú no pot dir a ningú si s'ha d'aixecar o no de la cadira). Cadascú és lliure de fer i d'exposar-se davant el grup, en la mesura que consideri oportú.

Algunes preguntes posteriors poden girar al voltant dels temes que han triat.:

- Si fóssim nois ens interessarien els mateixos temes?
- Per què ho creieu?

- Com influeix això a la nostra vida?
- Quins temes creieu que interessarien als nois?
- Creieu que els temes que interessen a les noies estan tan valorats com els dels nois?

L'educadora ha de vetllar per l'equilibri entre el qüestionament dels estereotips i de les creences relacionades amb la construcció de la feminitat i el perill de reforçar aquests mateixos estereotips.

La vida de ...

Idees clau:

Els processos que intervenen en la configuració i desenvolupament del model de feminitat constitueixen mecanismes pels quals determinades característiques estètiques, culturals i psicològiques són assignades socialment en funció del sexe a què hem estat prescrites des del naixement.

Aquests mecanismes són les creences, els estereotips de gènere i els valors relatius al que s'espera d'una noia, i que construeixen, així, el concepte i la identitat de "noia". Si volem obrir espais on poder viure la nostra feminitat de manera més lliure i saludable haurem de començar per flexibilitzar, qüestionar i, si ens sembla adient, transformar, aquest model tradicional.

Intenció educativa:

- Reconèixer quins són els estereotips de gènere.
- Descobrir com afecten aquests estereotips en la construcció de la nostra feminitat i/o identitat, així com en la construcció del nostre desig i pràctiques sexuals.
- Analitzar les expectatives de gènere de les noies i com aquestes condicionen les nostres expectatives de futur.
- Valorar la conveniència de flexibilitzar aquestes expectatives per a poder definir lliurement la nostra feminitat i/o identitat.
- Ésser capaç de distanciar-se de les exigències de com ha d'ésser una noia.

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament:

Mostrem al grup d'alumnes la fotografia del nadó que teniu en els "annexos". Abans de res els expliquem que acaba de néixer i que li hauríem de posar un nom, tenint en compte que és una nena. Després, demanem a les noies que es distribueixin en tres grups. Tots tres hauran d'imaginar-se un moment de la vida de X (el nom que li hagin posat) i representar-la amb una imatge estàtica a partir dels seus cossos.

El grup A, representarà el dia del seu segon aniversari.

El grup B, un dia quan ja te 16 anys.

El grup C, en algun moment un cop ha fet els 30 anys.

Els deixem 15 minuts perquè pensin en la imatge i l'assagin entre elles. Un cop tinguin enllestides les imatges, el primer grup es col·locarà davant dels altres. Demanarem a la resta que tanquin els ulls i només els hi deixarem obrir quan la imatge estigui preparada. Totes plegades l'observarem amb atenció i descriurem el què hi veiem. Seguirem el mateix ritual amb els altres grups.

Després resumirem quina vida ens imaginem que ha tingut "X", resseguint les tres imatges presentades.

Criteris d'avaluació:

El debat es pot encetar per preguntar en quins àmbits de la seva vida l'hem vist i trobar conjuntament informació que no hagi estat reflectida en les imatges: Té feina? I criatures? Quina relació creieu que té amb la seva família? Manté el contacte amb el grup d'amics i amigues de l'institut? I sobretot, creieu que la seva vida hagués estat la mateixa si hagués estat un noi?

A continuació els podem demanar: A qui li agradaria tenir la vida de "X"? Què us agrada del què heu vist i què en canviaríeu? Pot resultar interessant contrastar la vida del personatge amb la seva pròpia i demanar-los una projecció per observar com s'imaginen d'aquí 15 anys. On et veus treballant? Quants diners creus que guanyaràs? Amb qui t'imagines compartint la teva vida? Quines creus que seran les teves necessitats? I els teus desitjos i somnis? I els teus temors? Aquestes darreres preguntes ens poden servir per contrastar les respostes amb l'activitat anterior. Si comencen a aflorar alguns bloquejos en el grup, aquesta dinàmica també es pot treballar per parelles.

A partir d'aquí convé cridar l'atenció sobre els diferents àmbits de la seva vida (família, estudis, temps lliure, etc.) en els que existeixen expectatives que indiquen com hauria de ser una dona adulta. També els podem preguntar quines referents adultes i properes han fet servir per construir les imatges i si els han condicionat al llarg de la seva vida. La pregunta final seria: Sentiu que aquestes persones han estat felices mirant d'ajustar-se a aquests expectatives? Què s'han deixat pel camí?

Annexos:

Per saber-ne més:

Per tal d'aprofundir en el debat sorgit de l'activitat us proposem dos exercicis complementaris:

El primer consisteix en que facin un llistat (o una redacció, un dibuix, una cançó de rap, etc.) d'aquells missatges vinculats a la construcció de la seva feminitat que han rebut al llarg de la seva vida, on els van escoltar i com els han condicionat. Per exemple: "recordo que un dia, mentre jugava a futbol al pati de l'escola, una noia més gran em va dir que semblava un 'marimacho'" o "em van regalar un llibre on deia que les noies..."; "La meva mare em deia ..."

Un segon exercici pot consistir en que escriguin un conte que comenci de la manera següent: "si hagués nascut noi ...", i on plantegin el que creuen que hagués estat diferent.

Els dilemes

Idees clau:

A través d'aquest exercici, es tracta d'ésser conscient de com la construcció social del gènere influeix en situacions concretes del nostre dia a dia. Sovint, les expectatives en relació a allò que s'espera d'una noia, no van en concordança amb la voluntat, les creences i els desitjos personals, quedant aquests en segon terme. Tenint en compte la perspectiva de gènere en els nostres conflictes i presa de decisions de la quotidianitat, tindrem més informació per conèixer i gestionar com hi fem front.

Les noies han estat socialitzades en l'obligatorietat de reconèixer amb facilitat les pròpies emocions (i a més a més, les alienes), però no poder-les expressar o no prioritzar-les en les seves relacions. Tot i així, identificar els sentiments o emocions i saber-les gestionar, no és una tasca senzilla, i sovint pot provocar en les noies una sensació d'inseguretat o de culpabilitat envers elles mateixes i l'entorn, per no estar a la talla d'allò que s'espera d'elles. Autorresponsabilitzar-nos d'aquest aprenentatge és important, així com també ho és respectar-se el temps que una mateixa necessita en els seus processos, mesurar les exigències de l'entorn, i apoderar-se en la presa de decisions i la manifestació d'aquestes en les seves relacions i en els diferents àmbits de la seva vida.

Intenció educativa:

- Veure com afecta la construcció de les identitats de gènere en els aspectes més quotidians.
- *Què s'espera de nosaltres pel fet de ser noies?*
- Prendre consciència de com em condicionen les expectatives que es tenen de mi a l'hora de percebre'm o de posicionar-me a l'espai.
- Treballar per l'apoderament en la presa de decisions.
- Aprendre a reconèixer què és allò que volem fer i allò que no volem fer.
- Aprendre a expressar i defensar la nostra opinió davant del grup.
- Fer servir la informació de la pròpia identitat quan parlem d'estereotips.

Temps estimat:

45 minuts

Desenvolupament:

La dinàmica està basada en un problema o dilema sobre el que les participants han de formular una opinió. El grup es situa al centre i l' educadora assenyala i numera les quatre cantonades. L'educadora planteja un dilema al grup a través de la narració d'una situació concreta. A continuació llegeix les diferents opcions (tres, una per cantonada) i indica que la quarta és lliure (oberta a una opinió que no sigui ni la 1, ni la 2, ni la 3). L'educadora convida al grup a posicionar-se en una de les quatre cantonades. Ara és el moment d'escoltar tots els arguments de forma ordenada i en primera persona del singular.

Els dilemes poden ser inventats per l'educadora (i adaptats a les necessitats concretes del grup). Es poden fer servir els que aquí plantegem o convidar al grup a escriure els seus (per grups o individualment). O bé combinar totes aquestes opcions.

A continuació detallem algun dilema com a exemple.

1.) La Maria (cal canviar el nom si hi ha alguna persona del grup que es diu així) fa uns mesos que surt amb la seva parella, i li agrada molt. De vegades mantenen relacions sexuals. Fins ara s'han acariciat, s'han fet petons, s'han tocat per dins la roba, i en alguna ocasió s'han masturbat mútuament. La parella li diu que el cap de setmana següent la seva mare no serà a casa i que vol fer-ho amb ella. A la Maria li agradaria esperar-se una mica més però té por de la reacció que pot tenir la parella si li diu que no (que se'n vagi amb una altra persona, que s'enfadi, que pensi que és una estreta, etc).

Què penseu que hauria de fer la Maria?

- A. Dir-li que no hi pot anar encara que pugui.
- B. Dir-li que encara no vol fer-ho.
- C. Anar-hi, i veure què passa.
- D. Cantonada oberta

2.) La Lucía, quan es mira al mirall, no es sent còmoda amb el seu cos perquè es veu grassa. S'apropa l'estiu, i aquest tema l'angoixa.

Què creieu que ha de fer?

- A. Contemplar la possibilitat d'operar-se
- B. Després de menjar vomitar per no engreixar-se.
- C. Parlar-ho amb les seves amigues
- D. Cantonada oberta

3.) És dilluns, i a la classe comença a córrer la veu de que la Júlia és una “guarra” per què s’ha liat amb dos nois aquest cap de setmana. La Laura també està a la classe i té una bona relació amb la Júlia.

Què creieu que hauria de fer la Laura?

- A. Defensar a la Júlia dels comentaris
- B. Matenir-se al marge
- C. Sumar-se als comentaris
- D. Cantonada oberta.

criteris d’avaluació:

L’educadora animarà a que les noies argumentin les seves respostes, i si cal, a continuar alguna de les històries. Si per exemple algú respon que “*es sumaria als comentaris contra la Júlia*”, li podem demanar el per què prendria aquesta posició, el per què consideraria a la Júlia com una “guarra”, què és el que li fa mal dels comentaris que corren per la classe, què creu que passaria si defensés a la seva amiga, etc. Els dilemes han de servir d’excusa per parlar de les seves pròpies experiències: Us heu trobat en situacions similars? Com vareu reaccionar? És més fàcil pensar què haurien de fer les altres, que qüestionar-nos a nosaltres mateixes? Per què?

Per aprofundir en cada un dels dilemes, podem generar preguntes com:

- I si la parella de la Maria fos una noia? La vostra posició seria la mateixa? Per què?
- Com desitjaríeu que aquestes situacions passessin a la vostra vida? Quina seria la situació ideal?
- Quin paper té la construcció social del gènere en la manera d’afrontar aquestes situacions? Es reaccionaria de la mateixa manera si aquestes situacions li passessin a un noi?
- Pot ser interessant animar les noies a reconstruir l’escena on la protagonista ha de prendre de la decisió i veure com es desenvolupa. En aquest cas els podem preguntar com s’ha sentit la protagonista o les altres persones que surten a l’escena i si els ha semblat just per a tothom el desenvolupament dels fets. L’escena ens pot servir per assajar la realitat i buscar conjuntament alternatives, convidant a les noies a substituir alguna de les protagonistes i actuar d’una altra manera.

És possible que a partir de les respostes tornin a sortir algunes de les creences, valors i estereotips que acompanyen la construcció social de la feminitat, apuntats ja en l'activitat anterior. Pot ser un bon moment per construir-ne una llista conjuntament. És important reflexionar sobre com la construcció de la identitat femenina tendeix a quedar-se al marge de la presa de decisions, a situar-se en una posició de víctima/submissió, etc. Els podem indicar que els missatges estan molt lligats amb els "HAURIA" (hauria de ser comprensiva, no hauria prendre decisions, etc), que governen les nostres vides i que, sovint, s'acaben convertint en les nostres pròpies gàbies. És important substituir "HAURIA" pel "VULL" o "NO VULL", tot i que entenem que això no sempre és fàcil i és un procés que pot durar tota la vida.

Per saber-ne més:

Per tal de reforçar la idea que davant d'una mateixa experiència podem viure diferents emocions, us proposem aquesta activitat prèvia, per a la què tan sols es necessiten uns minuts. Demaneu al grup que es distribueixi per parelles. Una de les persones de la parella tancarà els ulls i l'altra es mantindrà amb els ulls oberts. La persona que té els ulls oberts –que guia-, s'anirà movent per l'espai xiuxiuejant o dient el nom de la persona que és guiada. La persona guiada haurà d'anar seguint la veu i no podrà perdre la seva parella, tot movent-se per l'espai. En acabar els preguntarem **com s'han sentit quan guiaven i com quan eren guiades**, i farem una llista a la pissarra amb les seves respostes. Si només permetem que s'expressin en primera persona del singular, es farà visible que davant una mateixa experiència, no tothom s'ha sentit igual.

Videofòrum “El segle XX en femení”

Idees clau:

El moviment feminista és i ha estat històricament un moviment que ha possibilitat a moltes dones prendre consciència de l'opressió en el sí d'un sistema heteropatriarcal, que les ha situat en la invisibilitat tant en l'espai públic com en l'espai privat.

A més de delimitar socialment el seu desig i la pràctica sexual (la vàlida serà aquella considerada com a “natural”, l'heterosexual), el sistema les ha situat com a persones amb un rol passiu en les seves relacions, com a receptores i com a mancades de possibilitat per prendre les pròpies decisions entorn la construcció de les seves vides.

El feminisme ha influenciat, al llarg del temps, en l'emancipació de moltes dones en molts dels entorns de la seva vida. El moviment feminista a l'Estat espanyol i a Catalunya, té els seus orígens a principis del segle XX, i durant la I i la II República, hi ha una sèrie d'avenços significatius per a moltes dones. Tanmateix, al llarg de la dictadura franquista existeix un nivell de repressió molt important, i no és fins a la transició i sobretot a partir dels anys vuitanta, que el moviment feminista es fa més visible, més organitzat i més actiu. Avui dia, continuen existint diferents tipus de feminismes que van prenent cada cop més força.

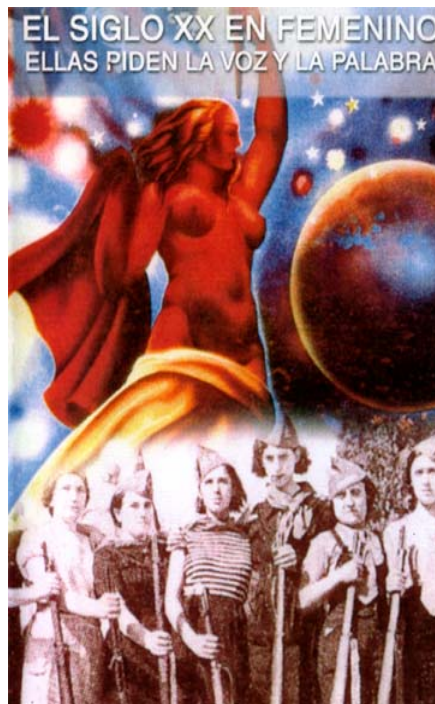
Intenció educativa:

- Facilitar una visió, en perspectiva, de la Història del Moviment Feminista.
- Analitzar i prendre consciència dels avenços en els drets de moltes dones, que ha possibilitat el moviment feminista.
- Analitzar el concepte de “feminisme” i de “sistema heteropatriarcal”.
- Reconèixer-se com a membres d'un grup històricament oprimat, per tal d'actuar des d'unes identitats compartides.
- Visibilitzar i possibilitar la capacitat d'incidir en el canvi personal i col·lectiu cap a una societat lliure d'opressions per motiu de sexe/gènere.
- Reconèixer-se com a agents actives que poden i deuen actuar en l'esfera pública.
- Ésser capaç de valorar que allò personal és polític.
- Prendre consciència de la parcel·la de poder existent en cada una de nosaltres.

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament:

Visionar el vídeo sobre la trajectòria del moviment feminista: *"El siglo XX en femenino. Ellas piden la voz y la palabra"*

Un cop visionada la pel·lícula, l'educadora pot facilitar un debat. Es pot treballar amb tot el grup al mateix temps, o bé es pot decidir realitzar un debat en petits grups, establint un límit de temps, per després retornar al grup gran i compartir les reflexions que s'hagin generat. Es pot posar l'èmfasi en les diferents qüestions clau que plantejem, o en altres que interessin i motivin els membres del grup.

- Quins són els canvis més significatius que es poden observar al llarg del temps?
- Què has après amb aquest recorregut històric?
- Quina informació t'ha cridat més l'atenció?
- Què creus que passarà en un futur?
- Què t'agradaria o desitjaries que passés en un futur?
- De quina manera podríem començar a actuar per anar en la direcció que desitgem?

Criteris d'avaluació:

Mitjançant aquest film podem abordar diferents temàtiques entorn la trajectòria del moviment feminista, els avenços assolits dels què podem gaudir avui i els reptes de present i de futur d'aquest moviment. Tanmateix, suggerim aquest visionat per tal de conèixer quina és la consciència i la percepció de moltes de les noies en la posició en què es troba la dona quotidianament; les dificultats i els conflictes o adversitats que genera el fet de prendre les decisions sobre les nostres vides, en relació a un entorn que sovint, ens és hostil; i per tal de reflexionar sobre què passa amb les persones que no compleixen les expectatives, els rols i les opcions de vida majoritàries o dominants.

Per saber-ne més:

L'important aportació i el paper invisibilitzat de les dones al llarg de la història, ens conviden a proposar les següents activitats complementàries al visionat:

- a) Entrevista a les àvies (o persones del casal d'avis i àvies del barri)
- b) Ampliar el repertori de documentals visionats sobre el tema.

Els documentals poden trobar-se en fons videogràfics o en les hemeroteques de diferents indrets de la ciutat de Barcelona i rodalies.

- Associació Drac Màgic.
- CIRDA. Centre d'Informació i Recursos per les Dones.
- Centre de Cultura Dones Francesca Bonnemaison
- Institut Català de les Dones

- c) Fer una visita als diferents fons videogràfics.

Bloc 2: Violència i poder

Què volem treballar:

En aquest segon bloc pretenem traçar línies d'anàlisi transversals entorn la consideració, la percepció i la representació del propi cos i de l'autoestima, i com aquesta es relaciona amb els estereotips de bellesa del món femení. Per tal de fer front i apoderar-nos davant les diferents violències i micro-violències que travessen el cos de les noies en la nostra quotidianitat, cal ésser conscient d'aquestes qüestions.

Així, es considera necessari treballar els estereotips de gènere i els codis culturals de la feminitat i de la masculinitat, per observar també la relació de la construcció de la nostra identitat de sexe/gènere amb la violència.

Ens endinsarem al llarg del següent bloc en les dinàmiques de poder i violència que s'estableixen entre dones i homes, i com les violències relacionades amb la masculinitat tradicional, han causat uns efectes molt forts en la construcció, no només de la identitat femenina, sinó també en la construcció de la identitat masculina.

La violència i la dominació prenen molts cops la forma del propi cos, com si fossin automatismes corporals, com si fossin actes del mateix cos, que es manifesten "per la mateixa naturalesa". Per aquest motiu, a continuació intentarem incidir en com la violència és una construcció cultural i no deriva de manera directa, espontània i natural, de les diferències anatòmiques entre nois i noies.

Per poder treballar aquesta qüestió, cal prendre com a punt de partida que la violència s'aprèn i que la reproduïm en les relacions socials, però també internament.

Considerem important assenyalar que tant les noies, com els nois, podem reproduir rols de dominant/dominada però que per motius relacionats amb la construcció del sistema sexe/gènere hi ha una determinada violència que s'exerceix contra les dones. Cal anar en compte, però, i evitar posicions que les victimitzin.

Amb veu de dona⁶: El caràcter sexista ja delimita una forma de violència contra les dones, pel fet de pertànyer al sexe/gènere menys valorat. Al nostre dia a dia, per exemple, moltes de les nostres accions són inhibides davant l'actuació enèrgica dels nois en l'espai públic. O molts cops som receptores passives de les mirades de l'altre. O s'espera de nosaltres un rol centrat en la relació, la cura i la satisfacció dels desitjos de l'altre, així com en la recerca de consensos i negociacions, frenant la competitivitat i sovint, l'autonomia. I si en molts casos les noies accedeixen al poder, se les titlla de "masculines" i són rebutjades socialment.

Durant molt de temps, i sempre d'acord amb una lògica heteropatriarcal, la violència ha estat amagada rere una màscara d'actes individuals ("estava boig" o "és que aquell home bevia massa" o "era un home molt violent") i no com una dominació masculina.

Parlar de la violència de gènere com a manifestació d'una dominació estructural, és visibilitzar una realitat que ha estat negada.

Per últim parlarem de com el llenguatge és també un mitjà de transmissió dels significats de la masculinitat i la feminitat. El llenguatge mai no és neutre, és social i polític, i transmet les relacions de dominació que travessen l'estructura social. Un exemple molt present en el nostre dia a dia és la invisibilització de la presència de les noies quan parlem en masculí.

.

⁶ Farem alguns apunts durant la guia -"amb veu de dona" o "amb veu d'home" d'experiències viscudes i reflexionades i que necessàriament hem volgut explicar en primera persona les autores i autor d'aquesta guia.

La Silueta: Cos i Autoestima

Idees clau:

L'autoestima és el reconeixement i valor d'una mateixa, imprescindible per a la pròpia subsistència i el benestar psicològic i emocional. Sense ella, no tenim la possibilitat de desenvolupar-nos plenament. Una baixa autoestima pot generar la incapacitat d'expressar els propis desitjos, el sentiment d'inseguretat i d'inutilitat, pors, culpes, etc. L'autoestima és, així, la valoració subjectiva de les vivències i experiències pròpies. I no només la representació que cada persona es fa de sí mateixa i que li permet reconèixer-se com a tal, sinó també la representació del seu entorn i de les seves relacions intersubjectives.

La persona que no s'estima a ella mateixa pot tenir més dificultats per acceptar ser estimada amb total gratuïtat. El no reconeixement cap a una mateixa ve expressat a través del context sociocultural, que la infravalora per no complir el model cultural o físic ideal. El disgust corporal va de la mà, sovint, dels cànons de bellesa imperants. En el cas de les noies, l'ideal de noia/dona apareix clarament vinculat a un model estètic de bellesa únic i hegemònic, que no deixa espai a la diversitat corporal i estètica. El cos és el lloc privilegiat de molts discursos socials i la interiorització dels valors i ideals té repercussions sobre aquest. La posició que ocupa la persona en les xarxes socials, ens dóna també informació de la construcció del cos. Per entendre el cos cal aproximar-se a la realitat sociocultural i econòmica.

Segons Marcela Lagarde, totes les noies i dones hem d'afrontar el dany en l'autoestima que produeix el fet de pertànyer a un gènere oprimat i desvalorat. A la nostra manera de ser, al qui som, als nostres trets corporals, psicològics i emocionals. En la construcció de la identitat femenina, existeix una forta càrrega de violència simbòlica. I la violència s'inscriu en la nostra forma de percebre i construir la pròpia imatge. La mateixa idea "del poder dels homes sobre les dones", té efectes en la percepció i les actituds que desenvolupen les noies cap a elles mateixes

El cos no és sols un espai material, sinó que també és simbòlic, a partir del qual ens recobrim i interaccionem amb les altres persones i amb el món. És el nucli físic on s'entrellacen molts significats, en construcció permanent. La manera en què percebem les diferents parts del nostre cos, ens relacionem amb elles i les desenvolupem, no es pot dissociar del conjunt de relacions socials a través de les quals percebem la seva existència, al mateix temps que n'adquirim consciència i li donem valor.

Així doncs, el cos és també un espai d'elecció, a partir del qual construir noves pràctiques i ampliar-ne els imaginaris.

Intenció educativa:

- Fer conscient la consideració de la pròpia imatge corporal.
- Dur la mirada als sentiments vinculats a les diferents parts del cos.
- Promoure l'autoconeixement, la percepció i l'acceptació positiva d'una mateixa, i l'autoestima.
- Prendre consciència de com qualsevol cos és capaç de despertar desig i atracció.
- Revisar els processos mitjançant els quals les noies adquirim consciència del nostre propi cos.
- Reflexionar sobre com els mandats de gènere de l'heteropatriarcat afecten a l'autoestima i a la representació de les dones.
- Despertar una mirada crítica sobre la influència negativa dels ideals de bellesa dominants

Temps estimat:

45 minuts

Desenvolupament:

Amb l'espai preparat de manera còmoda per a una relaxació, l'educadora convida a les noies a que s'estirin al terra, apaga el llum i els demana que tanquin els ulls.

Per a la relaxació, suggerim posar màrfegues al terra i/o coixins, tenir unes mantes o jerseis per si s'escau (doncs amb la relaxació també disminuirà la temperatura del nostre cos i podem agafar fred), i crear un ambient de tranquil·litat amb una música suau i adient.

L'educadora, amb la seva narració, demana que segueixin amb el pensament i la imaginació la trajectòria que els suggereix.

1) Comença amb una relaxació corporal, donant algunes consignes perquè les noies prenguin el primer contacte amb elles mateixes, amb la seva respiració, i relaxin les tensions. Una manera de prendre aquest contacte és demanar a les noies que a poc a poc enviïn la seva respiració cap a les diferents parts del cos, a través de tubs o canals imaginaris. L'educadora pot anar marcant els temps, indicant que enviïn la respiració cap a la punta dels dits dels peus, després cap a la sola dels peus, els turmells, les cames, els genolls, etc. i així anar prenent consciència de les diferents parts del cos.

2) A continuació, l'educadora obrirà la visualització del propi cos. Per a això, convidarà les noies a situar-se davant un mirall imaginari. Tenim a les mans un rellotge de la nostra vida que ens permet fer marxa enrere en el temps. Ens dirà que podem anar al moment de la vida que desitgem i mirar-nos, llavors, al mirall. Després d'uns minuts, sense deixar gaire marge, demanarà que avancem el rellotge i que ens situem un altre cop davant el mirall. Aquest cop, ens mirarem a nosaltres mateixes, en el moment present. L'educadora, al cap d'uns instants, demanarà que prenguem consciència de les pròpies sensacions i ens fixem en els límits del nostre cos, i on es situen, si acaben en la nostra pell, o més enllà, etc.

Es pot demanar que tracin, amb un guix imaginari, la silueta del seu cos i en visualitzin la seva forma. Al cap d'una estona, l'educadora suggereix que es posi atenció en aquelles parts del cos amb què et sents a gust, i que es dirigeixi la mirada cap a les parts del cos que ens estan generant incomoditat, o que ens fan mal.

3) L'educadora clourà la visualització. Demanarà que s'acomiadin del rellotge, del mirall i d'elles mateixes, i reprendrà el relat, fent retornar a les noies a l'espai, ben a poc a poc i respectant el temps de totes i cada una d'elles. A poc a poc, aniran prenent contacte de nou amb la respiració i despertant les diferents parts del cos. Finalment, encendrà el llum.

4) L'educadora deixarà a la seva disposició llapis de colors, i convidarà a les noies a que cada una cerqui el seu racó on dibuixar el cos que hagin visualitzat. Es pot suggerir que amb uns colors pintin les parts del cos amb què es sentien còmodes i amb uns altres les parts del cos amb què es sentien incòmodes, i com dibuixarien els sentiments associats a elles.

5) Les noies es posaran per parelles i es mostraran els seus cossos dibuixats. Una mira el dibuix de l'altra i pot comentar què és el que hi veu, el què li suggereix a primera vista. Pot ser un comentari fet de forma més descriptiva, o bé només amb paraules soles (*Aquí veig... foc, foscor, tremolor, molta llum, etc*). L'altra pot comentar, llavors, el que ella pensava o sentia quan ho ha dibuixat. Després es farà el mateix procés canviant els rols.

6) Es retorna al grup i l'educadora facilita que es parli de com s'han sentit amb l'exercici i que s'iniciï un intercanvi de vivències i anàlisis entorn a la construcció de la corporalitat, des de la perspectiva de les relacions de poder que ens travessen.

Material:

Tot el necessari per a la relaxació (mantes, coixins, etc), un equip de música amb el cd apropiat, llapis de colors i fulls DIN A3.

Criteris d'avaluació:

És important acollir les distintes situacions que poden generar-se per parlar de com es senten les noies amb els seus cossos, on situen els límits dels seu propi cos, i reflexionar entorn els missatges socials que rebem de com hauria de ser. Cal destacar la relació existent entre la construcció del model estètic de la feminitat, i l'autoestima de les noies.

Aquest exercici, en una segona sessió, o si disposem d'una hora i mitja de temps, pot ser profitós per aprofundir, també, en la reflexió sobre les parts del cos que es construeixen com a parts erotitzades i de desig, i la relació d'aquests missatges, amb la in-corporació que en fem, en els mecanismes inconscients a través dels quals ens apropem d'aquestes associacions. L'educadora, també podrà emfatitzar en la relació entre percepció, sentiment i conducta que se'n deriva.

Per saber-ne més:

Com que la sexualitat femenina ha estat negada durant molts anys, la conseqüència ha estat un desconeixement complet del cos femení i una resistència de moltes noies a tocar i mirar-se els genitals. És important que les noies coneguin els seus genitals ja que compleixen unes funcions tan importants com d'altres musculatures i òrgans. Cal fomentar un coneixement sobre el cos femení, i en concret, explorar les sensacions de plaer amb una mateixa. Per això suggerim dues activitats:

1.- Autoexploració Femenina *(aquesta és una activitat que poden fer a casa seva. En aquest cas l'educadora els repartirà el text que afegim a continuació. Hem de ser conscients que no totes les alumnes poden estar disposades a fer-ho, ja sigui per motius culturals o bé per apetències personals (que no deixen d'estar influenciades culturalment))*

Cal cercar un indret on estar còmoda, tranquil·la, i amb la intimitat que desitgis, si no vols compartir aquest procés amb una altra persona. Procurar una temperatura agradable i una llum que permeti l'observació. Cercar una postura amb què estar còmoda i permetre't observar els teus genitals. Es recomana seure contra la paret, amb les cames semi-flexionades, i l'esquena amb un lleuger moviment cap enrere. Col·loca un mirall sota els teus genitals i separa les cames. Allí pots veure el teu pubis, els llavis majors, l'anus, etc. Els llavis majors són d'un aspecte carnós que varia, en tamany i grossor, d'una dona a una altra. Si els separen, veuràs els llavis menors, units per la part de dalt formant una espècie de caputxa que embolcalla el teu clítoris, una zona carregada d'estructures nervioses. Si separen els llavis menors, podràs veure tota una altra sèrie d'estructures, entre les quals hi ha el clítoris, l'uretra, l'himen (quan es trenca en queden restes a ambdues bandes), etc.

Després de mirar-te els teus genitals externament, pots intentar introduir, amb suavitat i delicadesa (i sobretot amb suavitat si tens la membrana o himen) un dit dins la vagina, un orifici que no és obert, però que quan es penetra les seves parets es separen. Quan toquis les parets genitals, generalment suaus i humides, pots introduir més el dit fins a tocar el coll de l'úter. La postura de la gatzoneta o "de cuclilles", t'ho facilitarà. El coll de l'úter és una estructura de forma arrodonida, semblant a la punta del nas, on de vegades es pot tocar l'orifici cervicial, l'orifici per on surten les criatures al néixer, i per on entren els espermatozous, en cas d'ésser penetrada en una relació heterosexual i sense mètodes preventius. Així, es pot constatar que la vagina no és un pou sense fons on s'hi pot perdre qualsevol cosa, sinó que és una realitat palpable.

És molt interessant, també, poder-te veure l'interior de la vagina i el coll de l'úter amb l'ajut d'un espècul, un instrument que et manté obert l'orifici vaginal i separades les parts. Per a això necessites l'espècul i una lot. Cal introduir-te l'espècul i cercar-ne la posició fixada, per poder tenir ambdues mans lliures, una per encarar el mirall, i l'altra per il·luminar-te amb la llanterna.

Aquest recurs s'ha de complementar amb més informació sobre la zona genital femenina i el cos de les dones. Les imatges es poden trobar en diferents recursos electrònics, entre ells: <http://www.3dvulva.com> o http://www.the-clitoris.com/spanish/html/s_vulva.htm

2) Un recorregut fotogràfic pel teu cos

Cal disposar d'una càmera de fotografiar. L'educadora convida a les noies a que per parelles, facin l'activitat.

1.- Es demana que les noies es fotografiïn una a l'altra diferents parts del cos. Primer una tindrà la càmera i fotografiarà diferents parts del cos de l'altra, tal com vulgui la noia fotografiada. Després canviaran els rols.

2.- La noia que ha de ser fotografiada tancarà els ulls i esculpirà una escultura imaginària de la noia que té la càmera. Posarà la noia amb la càmera en la posició que vulgui, i es posarà, encara amb els ulls tancats, amb la seva posició per a la fotografia. Quan estigui a punt, li dirà a l'altra noia que ja pot fer la foto. La persona fotografiada estarà tot l'exercici amb els ulls tancats. Després, faran el mateix procés canviant els rols. Es demanarà a les noies que revelin o imprimeixin les fotografies i construeixin, amb aquestes, una escultura del seu cos.

3) Suggerim també una visita a la web de l'associació Nahia:

<http://www.somnahia.net> i a alguns dels seus articles i enllaços.

Teatralitzant la Masculinitat

Idees clau:

És important contribuir a la prevenció de les violències de gènere promovent la presa de consciència individual i col·lectiva i fomentant la reflexió entorn a la construcció de les identitats així com la seva relació amb la capacitat de les persones d'establir relacions satisfactòries i igualitàries.

La discriminació s'internalitza en la construcció de les identitats, amb la interiorització de rols i estereotips, de manera diferenciada entre nois i noies. La violència està present en els llenguatges i els moviments associats a la masculinitat, així com en l'ocupació de l'espai que se'n deriva. Les pulsions internes i les necessitats vitals tenen també una traducció corporal.

La masculinitat i la feminitat són un seguit de codis culturals, són llenguatges, que es poden aprendre independentment del cos amb el què haguem nascut.

Així com les llengües es poden aprendre a base de practicar-les i repetir-les, els moviments i tècniques del cos associades a la feminitat i a la masculinitat (el fet que les noies s'asseguin amb les cames creuades i els nois espaterrats, per exemple) també es poden aprendre i desaprendre. La por i les sensacions d'inseguretat que moltes noies poden experimentar i incorporar són fruit també de com es construeix la mirada sobre elles i la violència que reben.

És important destacar com el fet d'assumir identitats rígidament construïdes influeix en el desenvolupament vital i la salut de les persones, en les seves dificultats i limitacions.

Intenció educativa:

- Ser conscients de les imatges i rols existents entorn als gèneres, que consoliden la base de les violències de gènere.
- Promoure anàlisis que qüestionin els models tradicionals de masculinitat i feminitat.
- Experimentar els diferents codis culturals amb què construïm el gènere.
- Fomentar el desenvolupament integral de les noies, promovent l'adquisició de coneixement i pràctiques, més enllà del que tradicionalment s'atribueix a la feminitat o a la masculinitat.
- Reconèixer la "por" com un sentiment induït pel context en què habitem.
- Experimentar les dinàmiques de dominació/submissió i cercar-ne alternatives.

- Reconèixer i gaudir d'un ampli ventall d'emocions i sentiments, i valorar-ne la utilitat per a les nostres vides.

Temps estimat:

Dues hores (120 minuts)

Desenvolupament:

Amb anterioritat es recomanarà a les noies que duguin robes masculines per a la sessió (poden ser d'amics, familiars, educadors, etc.; però sempre robes que elles no es posin habitualment).

1.- Col·loquem al grup assegut en semicercle i li demanem que esculli una situació o context concret (pot ser la sortida de l'escola, l'exterior d'una discoteca, un carrer qualsevol, de dia o de nit, etc.). Un cop escollit, es col·locaran 5 o 6 noies a l'espai-escenari, i se'ls hi demanarà que recordin tots aquells missatges que les han construït com a noies. Missatges amb els quals ens podem trobar a l'espai públic: (*"No et fa por caminar per aquí?"*; *"Què hi fas tan sola?"*, *"Sembles una puta amb aquestes faldilles tan curtes"*; *"Guapa!"*, etc.).

Es demanarà a les noies que intentin connectar amb un personatge masculí (que està pensant o dient aquells missatges) i que es situïn a l'espai-escenari. Llavors, es demanarà a una altra noia que passegi per l'espai ("com si tornés de la discoteca a la nit" o "sortís de l'escola", etc). Mentre passeja s'anirà topant amb els comentaris i missatges que se li aniran transmetent, deixant sentir el que li va passant i connectant també amb els sentiments i les sensacions que se li despertem a ella.

Llavors, es construirà una escena a la inversa. Es pensarà també amb un espai i un context públic. Es pensarà col·lectivament amb els missatges transmesos al món masculí (*"el carrer és teu"*, *"t'has de menjar el món"*, *"no pots tenir por de res"*, etc). Es demanarà un altre cop a la mateixa noia que transiti per l'espai i escolti els nous comentaris. Mentre passeja ha de deixar sentir el que li va passant per dins: sensacions i emocions.

Aquest exercici es pot repetir amb dues o tres persones en dues o tres situacions.

2.- L'educadora animarà a les noies a pensar-se com a nois, podent connectar amb un noi o home conegut, o deixant pas a records del passat, o inventant una nova personalitat que no associïn amb cap persona en concret.

Es poden ajudar de les peces de roba de noi i d'home que hauran portat. Un cop vestides, es demanarà al grup que camini per l'espai ocupant tota la sala, cada una connectant amb aquest nou personatge. Primer, cada una amb sí mateixa. Se les convida a pensar un nom, on ha nascut, on viu, quants anys té, què fa i què li agrada, amb qui es relaciona, quin és el seu desig sexual, etc. Es deixarà una estona per connectar amb aquest nou personatge masculí. Se'ls farà posar una especial atenció al moviment d'aquesta nova persona. Primer, es fixaran en com camina, en el seu moviment corporal. Es pot demanar que pensin en una màquina, les marxes de les quals van del 0 al 10. El 0 és el moviment més petit i el 10 és el moviment més gros, el més expansiu.

Mentre caminen es pot anar canviant de marxes i caminant, més o menys exageradament, en funció de cada personatge; després l'educadora els pot anar suggerint diferents moviments quotidians (com s'asseu, com mira a l'altra gent, com es rasca, com respira, etc). Es pot posar música per veure com ballaria el personatge si estigués en una discoteca, com lligaria, etc.

Al cap d'una estona, se'ls demana que es trobin amb algú i que es saludin, que es presentin i s'expliquin el què fan, etc. Sempre des de la nova personalitat de noi.

Per finalitzar, es demana que es posin en una rotllana. Un a un es presentaran i explicaran qui són o allò què vulguin explicar.

3.- Per tancar l'exercici, es suggereix fer una rotllana i compartir les sensacions i vivències per les que han passat.

Si es considera oportú es poden fer servir objectes que facilitin la identificació amb el cos masculí.

Es pot utilitzar un mocador o bena per estrènyer-se i embolicar-se els pits, fent un tors més fort; es poden posar uns mitjons o una altra peça de roba, per fer el penis; es pot tallar amb unes tisores un bri de cabell, a trossos molt petits, i amb cola de disfresses, per la cara, es pot construir un bigoti o barbata, així com també es poden posar gomina als cabells i fer-se un pentinat més masculí.

Material:

En el cas que es consideri necessari: Tisores, cola de cara, gomina, mocadors o bena, mitjons o trossos de roba.

Criteris d'avaluació:

Experimentar els codis culturals de la masculinitat pot ser un exercici amb una potència emocional forta, i que faci trontollar molts esquemes i vivències de les noies.

Tanmateix, també pot ser pres com un simple joc sense cap més importància aparent. Sigui el que sigui, cal que l'educadora estigui molt pendent del què es remou en cada una i pugui acollir les diferents vivències que es posin de manifest. Algunes noies poden connectar amb experiències doloroses del seu passat o connectar amb allò que altres persones han estat per a elles. És important estar pendent d'aquest fet.

Per saber-ne més:

Els *drag kings* són dones i homes, i artistes de performance, que teatralitzen la masculinitat, sovint amb una representació paròdica i exagerada dels estereotips de gènere. Les performances *drag kings* neixen sobretot, al llarg dels anys 80's als EEUU, i mostren com la realitat, d'allò que es construeix com a "home" o com a "dona", és quelcom construït amb què podem jugar, manipular i canviar, tan com ho vulguem i al nostre gust. Tant una dona com un home poden representar la masculinitat i la feminitat de manera puntual o permanent, doncs aquestes no només pertanyen a un gènere. Això és el que, d'una manera més complexa explica la filòsofa Judith Butler, al parlar del concepte de "performativitat".

Si es vol consultar bibliografia sobre el tema:

Butler, Judith (1998). *Actos performativos y construcción del género. Un ensayo sobre fenomenología y teoría feminista*. Debate Feminista

Butler, Judith (2007 [1999]) *El género en disputa. El feminismo y la subversión de la identidad*. Madrid, Paidós.

Butler, Judith (2006 [2004]) *Deshacer el género*. Barcelona, Paidós.

Halberstam, Judith (2008) *Masculinidad femenina*, Madrid, Egalés.

Preciado, Beatriz (2002) *Manifiesto contra-sexual*, Madrid, Pensamiento.

El Semàfor

Idees clau:

Certs comportaments i actituds de violència s'instal·len inadvertidament i, sovint inconscientment, en les dinàmiques de la relació de moltes noies (de forma més expressa en relacions heterosexuales).

El sociòleg Pierre Bourdieu parla de violència simbòlica. Aquest tipus de violència es presenta de manera més difusa i invisible a través de diferents camps, entre ells, el reconeixement i els sentiments, fent que les persones dominades –sovint les noies-, acceptin i naturalitzin les condicions intolerables, com el control sobre les seves vides o la desvalorització de les seves opinions.

Aquest concepte té una estreta relació amb el concepte de “microviolències” o “micromasclismes” que, de manera aïllada, no s'identifiquen o són difícils d'identificar. Aquestes es tradueixen en les nostres vides en comentaris de desvalorització, estratègies de control, falta de respecte o limitació de la voluntat de l'altre, la utilització dels privilegis, etc. creant malestar i sentiments difusos en les noies. I que són de difícil gestió (si voleu més informació sobre aquest tema podeu consultar l'activitat 2.3 del mòdul de masculinitat)

És important fer referència a com, en les nostres relacions, el consentiment no significa permís, sinó l'explicitació dels desitjos entre ambdues persones.

Un dels aspectes que més influeix la construcció del gènere és l'expressió o repressió dels desitjos i emocions. D'aquesta manera sovint ens costa identificar i/o explicitar aquestes emocions, així com les nostres necessitats, límits i temors.

S'han estudiat una sèrie d'indicadors d'abús que ens poden ajudar a identificar quan estem patint situacions de violència.

Intenció educativa:

- Prendre consciència de la nostra autonomia.
- Ser conscients de les relacions que mantenim i de la responsabilitat que tenim a l'hora de construir-les.
- Prendre consciència dels propis desitjos i límits, i reconèixer-los, valorant-nos com a persones úniques.
- Assajar estratègies per satisfer els nostres desigs, necessitats així com per a expressar els nostres límits.

Temps estimat:

45 minuts

Desenvolupament:

La següent activitat consta de dues fases diferenciades. L'educadora decidirà allargar-les o escurçar-les, temporalment, en funció de l'interès de les noies i de l'evolució de la dinàmica.

1.) Dividim la classe en 3 o 4 grups. Cada grup disposarà d'una sèrie d'enunciats en retalls de paper. Els demanarem que els classifiquin en alguns d'aquests colors o categories i argumentin la seva elecció.

- Verd: Què m'agrada o m'agradaria que em passés.

- Groc: Què em fa posar alerta.

- Vermell: Què no vull que em passi.

2) Tornem al gran grup. Dibuixem un gran semàfor a la pissarra i cada subgrup compartirà amb la resta la seva tria. Les companyes valoraran si estan d'acord o no amb aquesta elecció.

Alguns enunciats que suggerim, a tall d'exemple, són (marquem amb negreta els que poden servir com a indicador d'abús)

Li agrada que et vesteixis i que et pintis al seu gust.

Després d'humiliar-te en públic et demana disculpes, et diu que no tornarà a passar i et fa un regal.

Fa coses que no t'agraden i s'excusa dient que anava borratxo/a

Et truca nou o deu vegades cada dia al mòbil perquè necessita sentir la teva veu.

Et diu: "T'estimo tant que entre tu i jo no hi ha ningú més".

Et dona missatges contradictoris. Per exemple: Avui t'estimo molt, i l'endemà passo de tu.

Ell/a pot fer coses que a tu et prohibeix.

Cadascú continua mantenint relació amb les seves amistats.

Quan discuteix sobre algun tema respecteu les idees i comentaris de cadascú/cadascuna encara que no hi estigueu d'acord.

S'expressa de forma grollera, constantment parla en termes d'accions violentes: "si ve li trenco la cara", "el/la rebentaré", "se li hauria de donar una pallissa", etc.

Et sents lliure de dir que no vols fer una cosa o que no comparteixes una opinió

En una relació heterosexual, no es vol posar el condó perquè diu que perd plaer.

Mira els teus missatges de mòbil o et revisa la cartera.

Per tenir relacions sexuals et diu: "Tots ho han fet menys nosaltres"

Quan estem fent l'amor, s'enfada si em masturbo jo mateixa.

Alguna vegada t'exigeix que continuïs amb la relació sexual, amb l'argument de: "tu m' has posat calent/a, no em pots deixar així".

Quan expresses sentiments en relació a ell/a que no t'agraden, l'altre/a s'enfada.

Et diu que les coses que passen i que sents dins la relació són secretes i no les pots explicar a ningú

En un context erotitzat, "parlar" arruïna el moment.

Li pots parlar d'anteriors relacions que has tingut sense que s'enfadi o et faci comentaris despectius

Entre vosaltres respecteu que coses de la vostra relació es puguin parlar amb els amics de confiança.

Quan teniu relacions sexuals tens la sensació que us escolteu mútuament en allò que necessiteu, i el ritme que voleu portar.

2.) Després pot iniciar-se un intercanvi d'opinions i de perspectives a través de les preguntes següents:

- Què entenem per límits?
- Creus que els límits són variables?
- Creus que les teves relacions es basen en els límits i en el consentiment?
- Quines eines creus que tens per marcar els teus límits?

Si és difícil parlar de límits, per començar suggerim que les noies opinin en relació a aquests enunciats:

- *Quan una persona ha marcat un límit, aquest no pot variar.*
- *Els límits sempre han d'estar marcats verbalment.*
- *Si un límit no està marcat de manera ferma, es pot intentar convèncer a l'altre perquè els variï.*

Material:

Retalls de paper o cartolina amb les diferents frases. Massilla o cinta adhesiva i una pissarra.

Criteris d'avaluació:

Els límits són variables en funció de com els viu cada persona. Per aquest motiu és important no qüestionar, en cap cas, que una persona es senti incòmoda o agredida, encara que en el nostre cas, els límits es visquin de manera diferenciada. Cal ser conscient, també, que totes podem traspasar en molts moments els límits de l'altra persona.

Cal posar l'èmfasi en la importància de valorar que un "no" és un "no", encara que de vegades no es sàpiga gestionar un "no" verbal i que tot intent de persuasió, insistència o pressió, és un traspàs dels límits i pot representar una agressió. Hi ha moltes maneres d'expressar que alguna cosa no t'està agradant, i és important reconèixer-les.

Quan existeixen lligams emocionals i sentimentals amb una persona, és molt més difícil reconèixer un traspàs dels límits. I això dificulta la creació d'un espai de seguretat entre ambdues persones.

És important transmetre també la idea que, encara que l'alcohol i les drogues facin variar les percepcions que tenim dels límits personals, això no és excusa per traspasar-los. El poder desinhibidor d'aquestes substàncies pot generar situacions no desitjades.

Annexos:

Molts municipis disposen avui dia de serveis especialitzats d'atenció a les dones que tenen possibilitat d'atendre a noies joves, i és possible que al vostre centre o escola hi hagi una persona que pugui orientar les noies i nois que tenen consultes en aquest sentit.

No obstant, us donem un seguit d'adreces que us poden ajudar a ampliar la informació sobre violència en les relacions afectivo-sexuals, i que contenen també informació sobre sexualitat i afectivitat.

<http://www.nibellanibestia.org> – Consultori i pàgina molt propera

<http://www.sexejoves.gencat.cat> – Pàgina oficial de la Generalitat. Molt completa i amb accessibilitat a persones sordmudes i invidents.

<http://www.desalambrandobsas.org.ar> – Associació especialitzada en violència entre parelles lesbianes.

Les meves bases de poder

Idees clau:

Ja hem esmentat que en els conflictes convé separar les **persones** que estan implicades del **problema** que volem afrontar. En el treball amb les persones resulta imprescindible tenir en comte que en tot conflicte existeixen desequilibris de poder. Quan les relacions estan basades en el respecte i la confiança, aquest poder s'equilibra per si sol però quan la diferència de poder és molt gran el conflicte és molt difícil de resoldre. El motiu pot semblar evident, però en aquests casos aquell qui té el poder no té cap intenció que el conflicte es resolgui, ja que la situació, aparentment, el beneficia. Hem de parar atenció al fet que el poder de qui està en situació de superioritat, de qui està a dalt, es basa sovint en la submissió i fins i tot en la col·laboració de qui està en la posició d'inferioritat, de qui està a baix. En aquests casos convé educar en dues línies coincidents. D'una banda en la desobediència, o si preferiu en l'obediència crítica. Aprendre a obeir allò que ens sembla just i desobeir allò que ens sembla injust. Entendre que existeix el dret a dir que no, o que ja n'hi ha prou. D'altra banda, resulta cabdal educar per l'apoderament, això és recuperar les nostres bases de poder i influència com a individus i com a col·lectiu. Totes les persones tenen la capacitat de fer servir la seva agressivitat, la seva força, quan volen transformar una situació. És aquesta capacitat la que ens converteix en persones i no en titelles. Dit d'una altra manera, i recordant les paraules d'Augusto Boal, tota persona oprimida és un subversiu que està puntualment sotmès, això és, algú que momentàniament no reconeix quines són les seves bases de poder. Prendre consciència i recuperar-les és el que ens plantegem amb aquesta activitat.

Intenció educativa:

- Entendre i analitzar els diferents tipus de poder.
- Analitzar quines són les nostres bases de poder individual i col·lectiu

Temps estimat:

45 minuts

Desenvolupament:

Primer preguntarem al grup què entén per poder.

Si disposem de més de 45 minuts, podem començar amb un exercici corporal que podeu trobar a “Juegos para actores y no actores” (A. Boal) anomenat “Hipnosis colombiana”, en el que es manifesta de forma física i corporal el poder i el lideratge en parella, en trio, en grup...

Després proposem que reflexionin sobre els diferents tipus de poder i fem un llistat a la pissarra. A continuació repartirem una fitxa com la que hi ha de mostra als annexos i demanem que facin dos cercles, que representaran dos possibles “pastissos” del poder. La primera ha de servir a cada persona per identificar quines són les seves bases de poder individual. En cada cas aquestes bases seran diferents o bé ocuparan una part diferent del pastís. Després mirarem d'identificar quines podrien ser les bases de poder col·lectiu, les que sentin que prevalen en el grup de noies. Per tal d'agilitzar aquest procés i que totes sentin que poden dir la seva, podem proposar fer aquesta segona part en grups de 4 o 5 noies abans de fer la posada en comú.

Criteris d'avaluació:

És important insistir que totes tenen bases de poder individual tot i que de vegades els pugui costar identificar-les. Davant de possibles bloquejos podem confiar en el propi grup per tal de reforçar les indecises. Pot resultar interessant veure si les bases de poder col·lectiu entre el grup de noies ens diuen alguna cosa sobre la construcció de les bases de poder de la “feminitat” i creuar els resultats amb el que obtingui el grup de nois.

Una altra opció per identificar les bases de l'apoderament i que només ens costarà uns minuts més, és jugar amb el grup a “donar la volta a la truita”. Els demanen que es posin per parelles. Una d'elles s'estira a terra panxa amunt i la que es queda dreta haurà d'aconseguir donar-li la volta de manera que quedi de cara a terra. A les persones que estan estirades els recordem que és molt important que es reivindiquin i que intentin que no els donin la volta, que s'imaginin que braços i cames són arrels que les connecten amb el terra. A les que estan a dalt els recordem que no s'hi val donar cops ni patades, ni fer servir tècniques d'arts marcial, però que es tracta d'un exercici de força, que no n'hi haurà prou amb que li demanin si us plau que es giri. Resultarà interessant veure com a mesura que avança el joc les persones que estan a dalt i que aparentment estan en la posició de força es van cansant i desesperant, mentre que les que partien d'una posició de debilitat, cada cop se senten més fortes. Aquesta és una bona imatge de com podem reequilibrar els poders. També val la pena comentar que fins i tot quan aconseguim donar la volta a una persona sovint respon a que l'altra ha cedit o col·laborat perquè sigui així.

Esquema

Mis clases de poder

Poder de la PALABRA: capacidad de comunicar, de defender las propias razones, de convencer....

Poder de INVERSIÓN: entusiasmo, energías, tiempo, confianza.... invertidos en un proyecto o en el grupo.

Poder del ROL: oficial (el delegado, representante, jefe de grupo....) o informal (líder, bromista, "resuelve problemas", matón, sabio, polémico...).

Poder de la AFECTIVIDAD: capacidad de escucha, de ofrecer ayuda, de apoyar a otros, de mediar en los conflictos....

Poder INTELLECTUAL: capacidad de análisis, pensamiento creativo, rendimiento escolar....

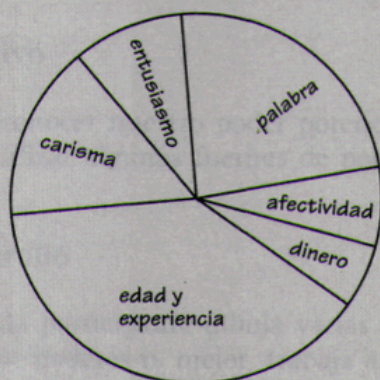
Poder de la EDAD y de la EXPERIENCIA: según el contexto, ser el más viejo o más joven lleva a ser más respetado o querido.

Poder del DINERO: recurso que permite tener/hacer cosas que otros no pueden, y que muchos desearían.

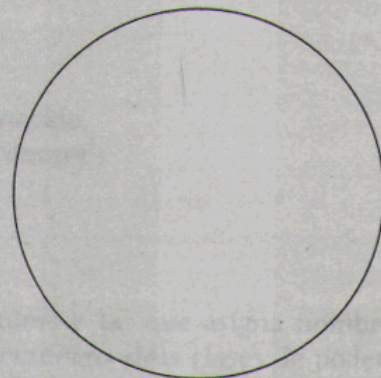
Poder del SABER HACER: saber moverse, resolver los problemas del grupo, organizar, encontrar recursos...

Poder del ATRACTIVO: carisma personal, presencia, carácter...

Un ejemplo:

Tu tarta:

Per saber-ne més:

Les *cinc bases del poder* van ser proposades pels [psicòlegs socials](#) John French i Bertram Raven, en un estudi de 1959. Van desenvolupar un esquema de cinc categories de poder que reflectirien les diferents bases o recursos sobre els quals es donen suport els detentors del poder:

Poder legítim: el poder legítimat es refereix al poder d'un individu o grup gràcies a la posició relativa i obligacions del detentor dintre d'una organització o societat. El poder legítimat és una autoritat formal delegada.

Poder de referència: el poder de referència es refereix al poder o l'habilitat dels individus per a persuadir o influir a uns altres. Està basat en el carisma i les habilitats interpersonals del detentor de poder. Aquí la persona sotmesa al poder s'identifica amb el portador de poder i tracta d'actuar com ell.

Poder expert: el poder expert és el poder d'un individu que deriva de les habilitats o perícia de la persona i de les necessitats de l'organització o societat d'aquestes habilitats. Al contrari dels altres, aquest tipus de poder és usualment fortament específic i limitat a l'àrea particular en el qual l'expert està qualificat.

Poder de recompensa: el poder de referència depèn de la capacitat del detentor de poder d'atorgar recompenses materials; es refereix a com l'individu pot donar a uns altres una recompensa d'algun tipus com beneficis, temps lliure, regals, promocions, increments de paga o de responsabilitat...

Poder de coacció: el poder de coacció es basa en la capacitat per a imposar càstigs per part del poder. Es podria referir a la capacitat d'eliminar o no donar recompenses. És el desig per recompenses amb valor, o la por de que les hi llevin, el que assegura l'obediència d'aquells sotmesos al poder. El poder de coacció tendeix a ser el menys efectiu de totes les formes de poder, per formar ressentiment i resistència.

Bloc 3:

Les relacions afectivo-sexuals

Què volem treballar:

Trobar a la dona o home que satisfarà els nostres desitjos i que donarà sentit a la nostra existència és un mite present en moltes de les adolescents. Els models de relacions afectivo-sexuals en la parella basats en el mite de l'amor romàntic i la construcció dels models de complementarietat, són les creences presents al voltant de la sexualitat i les relacions, que limiten un desenvolupament saludable en les nostres vides.

En aquest darrer bloc, intentarem desenvolupar els aspectes del nostre món afectiu i amorós, i de la construcció de les nostres relacions que tenen a veure amb el món de les dones. Veurem quines dinàmiques de relació ens aporten major desenvolupament personal, i quines ens perjudiquen i que per tant necessitem canviar. És important tenir en compte els aspectes que interaccionen en les dinàmiques de les relacions afectivo-sexuals, com els models identitaris de masculinitat i feminitat, la naturalesa del maltractament en les relacions, etc.

A les dones se'ns potencia el fet de cuidar de l'aspecte físic, de la bellesa, de la seducció i l'atractiu sexual, així com de saber agradar i complaure l'altra persona. La feminitat, doncs, es construeix entorn a l'entrega. Se'ns és atribuït socialment el paper i la responsabilitat de cuidar l'harmonia de la parella, d'estar sempre disponibles, de ser abnegades, sacrificades, i de prioritzar les necessitats dels i les altres, per sobre de les pròpies.

La dependència sol marcar la subjectivitat de les dones, perquè la vida i els límits personals es situen, sovint, en els i les altres.

Amb veu de dona: Així, es produeix una pèrdua d'una mateixa, front les nostres relacions. Això dificulta la identificació dels processos i situacions de violència, i la possibilitat de sortir d'aquestes situacions. Des de petites, a les dones ens ensenyen com hem d'estimar i com hem de donar per tal de ser estimades i reconegudes. Socialment se'ns considera per naturalesa, com a més dèbils, fredes i passives que els homes.

Per tant, pretenem treballar en la direcció de construir relacions afectivo-sexuals plenes, riques i desinhibides, on l'amor no està basat en una dependència mútua, sinó en una lliure exploració expansiva del desconegut. Les relacions coercitives no són respectuoses perquè neguen el creixement personal i el propi desig.

No podem separar els components afectius i sexuals de la vida humana. La sexualitat és un aspecte fonamental en el desenvolupament de la vida de totes les adolescents, i en les diferents etapes de les nostres vides. Sovint s'intenta no parlar de manera oberta de la sexualitat, de les sexualitats i dels desitjos i pràctiques sexuals, perquè són considerades un tabú o pertanyents a la vida privada.

És important aprofundir en com les pràctiques sexuals, el desig i les relacions de parella no pertanyen a l'àmbit privat, ja que estan traspassades per infinits judicis de valors, normes i consensos socials, pautes de respectabilitat, etc. En fi, són condicions culturals construïdes i legitimades per una estructura social.

També analitzarem l'heterosexualitat normativa i la sexualització i erotització de les diferents parts del cos, aprofundint i promovent una lliure recerca i experimentació entorn a la pròpia sexualitat, ampliant els imaginaris en relació a nosaltres mateixes i a les nostres possibilitats afectivo-sexuals.

Els cercles concèntrics de l'amor:

Posant límits

Idees clau:

L'amor romàntic no tan sols existeix sinó que es troba a dins de cada una de moltes de nosaltres, i sol aparèixer en els moments que menys ho esperem. El mite de l'amor romàntic és un model fusional –la vivència fusional que anomena Fina Sanz- de la vida de la parella, quedant en la total negació i invisibilització la individualitat, i dissolent-se el jo i esborrant els límits personals, per donar pas, sovint, a un “nosaltres”.

Com no construir relacions basades en aquest tipus de dependència emocional? Una concepció de l'amor interdependent, amb la construcció complementària d'un model de feminitat i de masculinitat és la nostra inspiració. Perquè l'amor romàntic apareix com una entrega incondicional on desapareix la consciència dels nostres propis desitjos, interessos i necessitats. Així, la fusió nega les diferències i les relacions de poder, presents en les relacions.

Amb veu de dona: L'amor romàntic ens fa sentir que si les nostres relacions no són com “les de les pel·lícules”, aquestes no tenen el mateix valor. Sembla que no existeixi un vincle de relació més íntim, més madur i menys idealitzat. O fusió o separació. Tot o res. No se'ns presenta un model d'evolució cap a una altra cosa, com un consens entre ambdues parts, amb una atracció i un desig, encara que s'hagi deixat d'idealitzar la parella com a aquest ésser perfecte.

A més existeix la idea, que si es tracta d'amor vertader, els conflictes es deuen i s'han de superar.

En les relacions heterosexuales (i en moltes relacions lèsbiques també es reproduïxen ambdós rols), el noi sol ser el "conqueridor", el "seductor", i la noia la que cuida més la seva imatge, sovint molt feminitzada, i dóna importància a la relació i al fet de tenir cura dels altres. Aquest model amb dos pols en la relació, sol dur a una acumulació de la tensió, una poca gestió de les emocions, dels bloquejos, i una escassa comprensió mútua.

Saber situar l'amor en la nostra vida i saber-nos situar en l'amor, implica un treball personal important. Hi ha qui necessita una major distància per construir-se internament. Cal basar les relacions de parella, doncs, en un reconeixement de la individualitat i no en models preestablerts.

El model de relació saludable que definiria Fina Sanz es basa en un model d'interdependència, en què ambdues persones comparteixen un espai, l'espai relacional (un espai definit per ambdues persones, de manera equilibrada i a través de la negociació); i on es manté un espai no compartit, un espai personal. Així, parlar de relacions de parella suposa parlar de l'espai personal, un espai interior. Mantenir una relació amb algú, suposa uns límits que és important poder identificar en una mateixa.

Intenció educativa:

- Qüestionar els mites i creences entorn les relacions afectivo-sexuals que generen situacions de dependència i opressió, i que limiten el desenvolupament autònom de la persona.
- Ser conscients de les relacions que mantenim, i de com ens percebem i situem en elles.
- Promoure la capacitat per reconèixer situacions de pressió, i desenvolupar eines per clarificar els límits i evitar que es traspassin.
- Ser conscients de què és irrenunciable en les pròpies relacions, així com tenir consciència dels propis desitjos.
- Reflexionar entorn a nous models de relació d'interdependència i reciprocitat, per tenir nous models de referència per a unes relacions saludables.
- Prendre contacte amb l'espai personal, i reconèixer i comprendre el concepte d'individualitat.
- Respectar el dret al propi espai, així com al de la nostra parella.

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament:

Aquesta activitat consta de dues fases diferenciades i necessàriament complementàries entre elles. L'educadora decidirà els temps en funció dels interessos i necessitats del grup.

1.) Imagina't dos cercles (A i B), com si fossin dues taronges senceres. Cada persona és representada per un cercle que simbolitza el seu espai personal, el seu espai interior. Dibuixa dues persones –rodones-, separades entre sí i fes, dins cada cercle, un dibuix que t'ajudi a reconèixer-los (punts, ratlles, estrelles, etc.). Primer, cada una al seu món. L'educadora fa preguntes a les noies de com han estat fins ara les seves relacions, en cas que n'hi hagi hagut i no donant-ho per suposat, i de com desitjarien que fossin les seves relacions o quina seria la seva situació ideal. Primerament se'ls demanarà que dibuixin com han estat o com són, i llavors, se les convida a dibuixar la seva situació ideal. Les noies hauran de dibuixar, a partir de les rodones, com es relacionen els espais d'ambdues persones de la relació i identificar l'espai personal i l'espai compartit.

L'educadora pot convidar a les noies a que presentin els seus dibuixos i suggerir diferents preguntes:

- Què hi ha aquí? I allà?
- Què és el que desitges compartir amb d'altres persones, i què no?
- Recordes que t'hagi passat això?
- Sents que és el que vols en aquest moment de la vida?
- Com pots tenir una bona comunicació en aquest model?

2.) Es convidarà a les noies a fer un rol-playing. Es faran grups de tres o quatre persones i l'educadora demanarà a les noies que escullin una situació que tinguin interès en treballar o que hagin viscut, que tinguin a veure amb una situació no satisfactòria de les seves relacions o de les seves possibles relacions (sempre en referència als seus espais personals i compartits). Es deixarà un temps per debatre i teatralitzar la situació. L'educadora anirà acompanyant els grups i facilitant el treball, si és necessari.

A continuació, les noies reproduiran les situacions i com varen acabar (si és que ha acabat). Un cop representada la situació, l'educadora pot preguntar al grup quins elements destacarien d'aquella situació, si els agrada la manera com es resol, i de quines altres maneres més satisfactòries i saludables es podria resoldre per tal que es pugui construir una relació basada en el respecte mutu.

També es pot convidar a les noies del grup a que es posin a l'escena, com a protagonistes, i intentin canviar les situacions en la direcció desitjada, sempre a través de la teatralització.

Criteris d'avaluació:

A falta d'altres referències, el model d'inclusió és el que s'ha incorporat emocionalment en la vida de moltes de nosaltres. I és per això que és important no emetre judicis de valor en relació a les vivències i experiències de les noies, tot i promoure una anàlisi crítica i un posicionament lúcida en les seves relacions. És important també, no pressuposar l'existència prèvia de relacions afectivo-sexuals, i deixar sempre la possibilitat oberta a treballar l'exercici a partir d'una manca d'experiència pel que fa a relacions de parella.. Tot i així, moltes de les noies podran haver experimentat sensacions semblants en relacions d'amistat, o de família, etc. O bé, si no les identifiquen, de ben segur que els servirà com a treball per al futur.

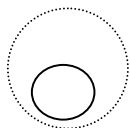
Caldrà que l'educadora tingui en compte diferents preguntes que podrà acompanyar, per mesurar fins on pot arribar i fins on no:

- Com viuen les noies aquestes situacions en la vida quotidiana?
- Què els hi passa en la vivència de la fusió?

S'ha d'inventar i crear de nou un model de relació d'interdependència sana, perquè no hi ha un model preexistent en què puguin navegar amb facilitat. Cal que l'educadora emfatitzi en la importància de l'autorresponsabilitat de les noies en la creació d'aquests espais. A més, cal tenir present que poden existir trànsits en la història de les nostres relacions, però cal anar alerta quan certes dinàmiques s'arrelen i es tornen permanents i repetitives.

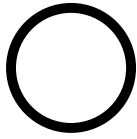
Per tal de poder-nos orientar en el treball, el models bàsics que proposa Fina Sanz, són:

1.- Model d'inclusió

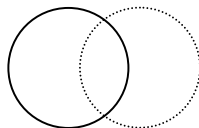
Una persona inclosa en l'espai de l'altra, que l'engloba. Respon a les relacions tradicionals, als model jeràrquics i estimula les dependències. En aquest model existeix poc espai personal al marge de la parella. A més, afavoreix les relacions de poder.

2.- Model fusional utòpic

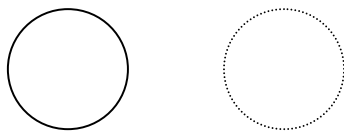
Sovint, la fantasia del vincle és el model fusional total, “la *media naranja*”. Hi ha moments en concret, emperò, en què es poden experimentar vivències de fusió, certs moments puntuals. No hi ha un espai personal, però al mateix temps es pot viure en total harmonia i tranquil·litat. Tanmateix, el model fusional genera una situació de desaparició completa de la persona al marge de la parella quan es converteix en quelcom permanent.

3.- Model d'interdependència.

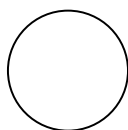
Existeix un espai comú compartit (la intersecció) i un espai personal no compartit. L'espai compartit pot tenir major o menor proporció, segons la parella. Genera una relació més igualitària, i sovint es dóna quan existeix un desig de relacions més equilibrades.

4.- Model de separació total

Els models de relació passen per molts episodis o estats emocionals diferents. Pot ésser que en un moment de les nostres relacions, les necessitats de sentir-nos distanciades s'aguditzin. També pot passar després d'una ruptura amorosa.

5.- Model de soledat

Cal comprendre la soledat com una situació, un posicionament, una necessitat o un desig tan legítim com qualsevol altre. Indispensable en molts dels instants de les nostres vides.

Per saber-ne més:

1.- Existeix àmplia bibliografia entorn aquesta temàtica. Es pot consultar:

Sanz, Fina (2008 [1995]) *Los vínculos amorosos. Amar desde la identidad en la terapia de reencuentro*. Barcelona, Ed. Kairós.

Els mites, arquetips, i els models adoptats, tenen a veure amb la manera en com vivim els vincles amorosos i la reproducció de les dinàmiques en les nostre relacions. Pot ser la reproducció dels models socioculturals, o també fruit d'experiències vitals que calen en les nostres vides. Els arquetips, segons Fina Sanz, són figures universals amb què ens identifiquem en algun moment de la nostra vida.

2.- Es pot visionar el documental "Los Gritones"

<http://www.youtube.com/watch?v=7EHO7Q8FjsM>

3.- Es pot llegir el text "No t'estimo"

"NO TE QUIERO"

Existe el derecho a decir no: No te quiero. No quiero hablar contigo, no quiero hacer el amor contigo, ni tampoco la guerra. No quiero nada contigo. No quiero verte. No quiero. No. Este derecho también existe después de haber hecho el amor una vez o muchas. Después de haber vivido con una persona días, meses, años, milenios. Después de haber sido felices, muy felices los dos, y de escribirnos versos, y de viajar por el Mediterráneo, y de sentir una gran pasión, y de comprar juntos el apartamento (...) Existe el derecho a que dejes de gustarme, de interesarme, de importarme. El mismo derecho a que me guste otro/a, a que no me guste nadie, a me gusten todos/as, a me guste tu íntimo amigo, tu amiga del alma, el vecino del quinto, quien me de la real gana, Y si hay reciprocidad, mucho mejor. (...)

C. Gavela. El País: 10 setembre 02

Després de veure el curt i llegir el text els podem preguntar: Què creieu que tenen en comú? Com creieu que se sent la noia del curt? Us animeu a escenificar com explica aquesta experiència a les seves amigues? O potser no ho faria? Com us sentiríeu si us en passés alguna semblant a vosaltres?

Pel que fa al text, si això fos la carta d'una noi o d'una noia amb qui has tingut una relació, com creus que l'encaixaries? Quin dret planteja l'autor d'aquest text? Explica'l amb les teves paraules. Estàs d'acord que aquest dret tingui vigència en la nostra societat? Creus que es respecta? Com creus que es podria generalitzar aquest dret? Què proposa el text? Penses que és suficient? Evitaria aquest dret les relacions abusives? Argumenta-ho.

Sexualitat, posant noms a les coses

Idees clau:

El desig i les pràctiques sexuals no són estables ni immutables, sinó que evolucionen al llarg de la vida, doncs és un devenir en permanent construcció i que pot variar en relació a les nostres experiències, circumstàncies, o decisions i posicionaments personals. La nostra sexualitat està condicionada en el moment en què naixem, en el moment en què classifiquen els nostres cossos com a femenins o com a masculins. I les diferents maneres com ens vinculem a la sexualitat, tenen a veure amb el gènere. Tanmateix, la nostra sexualitat i el què fem amb els nostres cossos, forma part d'un ventall de possibilitats infinites. Així, cal generar una comprensió de la sexualitat sense etiquetes opressores, en un sentit ampli i sense autolimitacions. I diferenciar la sexualitat de les relacions sexuals, que és un dels imaginaris primerencs de moltes de les noies adolescents, doncs és intern als missatges de gran part de la societat.

Les relacions sexuals dominants en l'imaginari col·lectiu, heterosexuales i coitocentristes –basades amb el coit com a nucli de la pràctica sexual-, limiten la vivència sexual de moltes noies (així com la de molts nois), i condueixen a que les noies assumeixin un model de relacions que poden comportar conseqüències negatives, relacions no plaents, limitadores, etc. Cal legitimar les relacions sexuals des del plaer i des de les relacions equitatives, o des del lliure consentiment i decisió, sigui quina sigui la pràctica sexual escollida.

A través del discurs heteropatriarcal o a través del llenguatge sexista –una violència simbòlica que manté, així, la violència estructural-, moltes noies són el punt de mira dels insults, o s'empren maneres de parlar que acaben legitimant els actes, també, de violència directa. Quins són els insults que se li diran a una noia per ferir-la? Què és, sovint, el que li molesta sentir d'ella? “*Sembles una puta*”, “*ets una guarra*”, “*marimacho*”, “*camionera*”, etc. Sovint insults relacionats amb els seus actes o possibles actes, o bé atacant el seu desig o possible desig sexual. Així, és d'especial importància recordar-los que elles poden ser les primeres que tendeixen a censurar-se a elles mateixes i a les altres, i que, al mateix temps, també poden ser crítiques en relació a aquests discursos.

Intenció educativa:

- Acceptar la sexualitat com a quelcom positiu i de gran importància pel desenvolupament de les noies.
- Afavorir una actitud oberta i respectuosa cap a la pròpia sexualitat i la dels i les altres.
- Poder elaborar un mapa dels plaers corporals o mentals, tot ampliant la concepció sobre la sexualitat.
- Analitzar el cànon heterosexual, la seva influència i repercussions en l'adolescència.
- Conèixer i clarificar el significat de les paraules que fem en la nostra quotidianitat.

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament:

1.) Es dona a cada noia un paper en blanc, que haurà de doblegar en múltiples plects, tot prenent la forma d'un ventall. Se'ls hi demanarà que escriguin, en tres o quatre plects, i amb 30 segons de temps, què és per elles la sexualitat, o idees associades a ella.

2.) Un cop feta aquesta pluja d'idees, es demanarà, per grups, que escriguin les paraules cultes i les paraules vulgars, que els vinguin al cap, i se les classificarà en els apartats següents. Es pot recollir també acudits i pintades dels serveis o altres llocs on en trobeu.

- Parts sexuals o erotitzades (per exemple: *mamelles, pito*, etc.)
- Actes durant les relacions sexuals (ex: *follar, xupar-la, 69*, etc.)
- Qualificatius a les persones en relació a la sexualitat (ex. *maricón, cabrona*, etc.)
- Expressions amb parts o activitats sexuals del cos (ex. *vés-te'n a prendre pel cul, que et follin*, etc.)

3.) Es demanarà a cada una de les noies que prengui el seu ventall, i que acabi de completar, coneixent ara l'ampli significat que pot adquirir la paraula "sexualitat", els diferents plects. Per una banda, se'ls demanarà que escriguin coses que associen al seu plaer o a la seva sexualitat, i que els pugui aportar una sensació de comoditat. Per l'altra banda del ventall, se'ls demanarà que escrigui en els plects que considerin necessaris, allò que els aporta una sensació incòmode o que no desitgen en les seves relacions, pràctiques, desitjos sexuals, etc.

Criteris d'avaluació:

1.) En la primera part es pot debatre entorn els conceptes i/o idees que han sortit, una a una. L'educadora ha de poder facilitar que es parli de: Per què s'ha pensat en aquestes paraules? Hi ha alguna que ens cridi especialment l'atenció? Són paraules que permeten definir la realitat, o més aviat impressions estereotipades? Si són impressions, són paraules que connotin una imatge positiva, negativa o neutra? Després de l'exercici, ens sembla que tenim una idea aprofundida o superficial dels conceptes?

És important comprendre, en aquesta primera part, la importància que sorgeixin de les noies idees espontànies, conscients o inconscients, però de ben segur que amaguen una informació molt valuosa entorn la concepció de la sexualitat entre les noies adolescents, i els missatges socials dels que beuen. Tota aportació és vàlida, i cal que l'educadora pugui acollir-la per retornar-la al grup en forma de pregunta.

2.) La segona part ens permetrà clarificar gran part del vocabulari que fem en la nostra quotidianitat, i oferir, paral·lelament, un ventall de vocabulari que les noies puguin utilitzar en el seu dia a dia, i que no es vegi limitat. L'educadora pot facilitar qüestions pel debat com: Quines són les parts considerades sexuals o erotitzades? Són masculines o femenines? A quins actes o pràctiques sexuals fa referència la major part del vocabulari? Marqueu els qualificatius negatius o que serveixen per a insultar, humiliar o rebaixar l'altra. Pertanyen a homes o a dones? Tenen a veure amb la pràctica i/o el desig sexual? Què es considera positiu i negatiu en les dones? I en els homes? Escribeu les paraules formals per a designar tot el vocabulari que heu trobat. Quan usem el llenguatge popular i quan el culte? Per què? Per què creus que s'utilitzen tantes paraules populars en el camp de la sexualitat? Com explicaries què és la sexualitat segons aquestes paraules? Les expressions ens donen una visió positiva? Hi ha diferències entre les expressions masculines i les femenines?

3.) La tercera part de l'exercici ens permetrà elaborar un mapa corporal i mental entorn la nostra sexualitat. Permetrà, quelcom molt important, que és que les noies puguin fer l'exercici de reconèixer i identificar aquelles pràctiques, relacions, o desitjos sexuals que volen per a aquest moment de la seva vida, i aquells que no volen. És important incidir, sobretot, en què aquest mapa és constantment canviant i que pren múltiples formes al llarg de les nostres vides. La "metàfora del ventall", permet arrelar la idea entorn els amplis i diversos plecs que poden conformar l'imaginari i la nostra vivència de la sexualitat.

És important parar atenció, al llarg de tot l'exercici, als estereotips existents en relació a les pràctiques i/o desitjos sexuals.

És important afavorir un posicionament crític de les noies vers les afirmacions carregades de judicis de valor i de trets homofòbics. Al llarg de l'exercici poden sortir actituds estereotipades o bé, actituds políticament correctes.

Per saber-ne més:

Per desafiar els possibles estereotips sobre l'homosexualitat, proposem les següents activitats:

1.) El Baròmetre de valors

El baròmetre consisteix en situar-te a l'espai segons el teu posicionament respecte a una afirmació. Pots posicionar-te en les següents opcions.

SI D'acord amb l'afirmació

NO En desacord amb l'afirmació

MIG Ni d'acord ni en desacord o una altra opció

Després de situar-te en l'espai en algunes d'aquestes categories, es passa a argumentar perquè t'has situat en alguna de les opcions. En qualsevol moment de la dinàmica pots canvia d'opció.

- *Les relacions homosexuals tendeixen a ser més inestables i promiscues.*
- *Una dona que es comporta de forma masculina és lesbiana.*
- *Això de ser homosexual és una fase passatgera*
- *Si ets lesbiana es nota, les altres persones necessàriament ho saben.*
- *Les lesbianes no poden tenir relacions sexuals perquè no tenen penis.*
- *Ja està bé que un sigui homosexual, però que no ho mostri a l'espai públic.*
- *Allò natural és estar amb un noi, lo normal és l'heterosexualitat.*
- *Moltes lesbianes són noies que han tingut males experiències amb els nois.*
- *Les persones bisexuals són unes vicioses.*
- *Si creixes entre persones homosexuals, et converteixes "en una d'elles".*
- *Les lesbianes són poc femenines.*

2.) El Qüestionari Heterosexual

Extret de Platero, R. I Gómez, E. (2007) "*Herramientas para combatir el bullying homofóbico*". Madrid, Talasa.

Qüestionari Heterosexual

(adaptat de Mitchel, Leif (2000). Abordando la temàtica gay en la escuela Connecticut: Planed Parenthood y GLSEN)

- 1.- Quina creus que és la causa de la teva heterosexualitat?
- 2.- Quan i com et vas adonar que erets heterosexual?
- 3.- És possible que la teva heterosexualitat sigui tan sols una fase passatgera?
- 4.- És possible que sentis una por neuròtica cap a les persones del teu mateix sexe que causi la teva heterosexualitat?
- 5.- Si mai has fet l'amor amb una persona del teu mateix sexe, és possible que el que necessitis sigui un amant del teu mateix sexe?
- 6.- Per què insisteixes en demostrar la teva heterosexualitat en públic enlloc d'amagar-la?
- 7.- Desitjaries que els teus fills o les teves filles fossin heterosexuals, tot i els problemes als que han de fer front?
- 8.- La majoria de les persones que abusen sexualment dels nens i les nenes són heterosexuals. És adequat que els nens i les nenes estiguin en contacte amb persones heterosexuals?
- 9.- Es pot ser una persona completa si es limita la vida a una heterosexualitat compulsiva, exclusiva i no es desenvolupa l'homosexualitat potencial?
- 10.- Per què insisteixen en atribuir a gent famosa una pretesa heterosexualitat per justificar la teva pròpia heterosexualitat?

És la teva nit

Idees clau:

Hi ha tot un món de fantasies rere el nostre inconscient, tot un món de representacions mentals, el tema principal de les quals, són les relacions sexuals. I que ens acompanya des de ben petites, al llarg de la nostra vida. Tot un món de fantasies en la nostra manera de relacionar-nos, de seduir, i de crear espais d'intimitat amb nosaltres mateixes. Les fantasies promouen un ambient segur per deixar anar amb llibertat la imaginació i deixar que s'explicitin, o sorgeixin, noves sensacions sexuals. Permetre'ns fantasiejar ens allibera de tota responsabilitat, doncs podem parar les nostres històries en qualsevol instant i donar-los-hi un nou rumb per on navegar.

Les fantasies sexuals poden ser pensaments fugaços, imatges sexuals, o bé històries que semblen pel·lícules, però també experiències sexuals sense una trama narrativa determinada. És possible que les fantasies traspassin els límits de l'aparent sentit comú, tanmateix, cal considerar-les tan vàlides com qualsevol altra experiència sexual.

Existeix una relació, sovint, entre les nostres fantasies i la nostra trajectòria i experiència de vida, representant així, un material molt valuós pel nostre autoconeixement. A més, en les fantasies podem complir rols i fer accions que en la nostra vida real no ens permetem, o bé, poden també ser útils per permetre'ns viure experiències amb què sentiríem culpa de viure i/o desitjar en la nostra quotidianitat.

Intenció educativa:

- Valorar la importància que tenen les fantasies sexuals en el nostre autoconeixement.
- Conèixer i identificar els mites i les actituds associades a les relacions sexuals i pràctiques sexuals.
- Aprendre sobre les diverses formes de relació sexual humana i de la sexualitat amb una mateixa.
- Donar una imatge no només coital de les relacions sexuals, sigui quina sigui la pràctica o el desig sexual.

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament:

1.) Demanem a les noies que cerquin un racó de la classe per estar còmodes, i que tanquin els ulls, si ho volen. Abans de res els expliquem que es tractarà de fer una visualització entorn les seves fantasies sexuals. Les convidem a caminar per un bosc, on es va fent de nit. Al final del camí, s'hi troben una cabana i obren la porta. Els demanem que s'imaginin el seu moment ideal, d'amor o de sexe, etc. demanant-los que sigui del tot fantàstic, il·limitat i imaginatiu, tant com ho desitgin. Pot haver-hi persones conegudes, desconegudes, moltes persones, poques, ningú, etc. Tot s'hi val, no hi ha cap límit ni frontera. Els diem que és la seva nit.

2.) Transcorregut el temps que faci falta, el grup es posa en cercle i donem un paper en blanc a cada noia. Demanem que, aquella qui ho vulgui, pot escriure què és el què ha passat dins la cabanya. Per no saber qui ha escrit cada relat, els recomanem que escriguin amb majúscules. Una vegada escrit, tothom haurà de doblegar la fulla en un nombre igual de plecs. Les recollim, i li donem una fulla a cada persona anant amb compte que no sigui la mateixa que han escrit, i es van llegint en veu alta. En finalitzar, es recullen de nou els escrits.

Criteris d'avaluació:

Hem de tenir en compte que poden sorgir històries diverses, històries més íntimes, històries pornogràfiques, històries romàntiques o històries de dominació/submissió, històries que aparentment traspassen els límits d'allò socialment permès, etc. I que poden generar riures i comentaris entre les noies, precisament per estar tocant certs límits, que acostumen a ser un tabú, del què no se'n pot parlar. És important recordar que les fantasies són vàlides com a tals, i que no estem obligades a dur a terme allò que hem imaginat. Tanmateix, cal que l'educadora estigui atenta per evitar judicis i acollir tot allò que pugui sortir al llarg de l'exercici. Així com també cal dirigir l'atenció cap a noies que els hagi estat difícil imaginar una fantasia, i comprendre-ho com a vàlid i part integrant també de la dinàmica. És important, al mateix temps, estar alerta a les fantasies en el cas que n'existeixi alguna que es relacioni, de manera no plaent, amb alguna experiència dolorosa del passat d'alguna noia.

L'educadora pot facilitar un debat posterior, amb preguntes com: Com són les persones amb qui us trobeu? El/la/els/les coneixeu? Què passa o què feu (o què esteu disposades a fer)? Què sentiu? Qui pren la iniciativa? La història té continuïtat o s'acaba? Aconsegueixes que passi el què desitges? Com ho aconsegueixes? Com és l'encontre? La persona ens estima? L'estimem? És necessari estimar-se? És una història que us respecta les necessitats bàsiques? És saludable? La desitges? És fàcil que es pugui acomplir? I llavors es poden fer preguntes entorn: Creus que els nois poden haver tingut fantasies similars? Si no és així, en què es diferencien? N'hi ha de més o menys realistes? etc.

Mòdul 3:

La construcció de la identitat masculina

Especificitats del treball amb els adolescents

1. S'ha escrit molt sobre l'adolescència i no és l'objectiu d'aquest treball fer una anàlisi detallada dels comportaments propis d'aquesta edat, però a l'hora de relacionar-nos amb els nois hem de tenir en compte que, possiblement, faran servir tot tipus de provocacions per mostrar que són, que existeixen. Això inclou respostes contràries al que s'espera d'ells o al que la societat entén per políticament correcte. Les seves manifestacions emocionals, lingüístiques o actitudinals no sempre coincideixen amb la realitat ni són un indicador del tot fiable de la seva manera de fer i de pensar. D'aquesta manera els adolescents poden dir o fer una cosa i la contrària en qüestió de minuts, i bona part de les seves formes d'actuar són provisionals o transitòries. És cert que en les formacions de prevenció de relacions abusives insistim que és en aquestes edats que sovint trobem els primers actes discriminatoris però també és cert que els nois amb els que treballem, i que estan adoptant actituds masclistes avui, no forçosament seran masclistes per sempre més.
2. La forma en la que ens acostem als nois és de gran importància ja que orientarà les seves expectatives sobre el que volem compartir amb ells, En aquest sentit entenem que els enfocaments basats en la culpabilització no resulten massa efectius i poden provocar cert rebuig. Tal i com apunta Michael Kaufman: *efectivament, els nens creixen amb una sèrie de privilegis pel fet de ser de gènere masculí en una societat on domina allò masculí . Volem que aquests nens i homes ho sàpiguen, s'enfrontin a aquests privilegis, els desestimem, prenguin consciència del que han patit les dones i paradoxalment el preu que els homes estan pagant per gaudir d'aquests privilegis. I si bé és cert que han après a posar-se la cuirassa i representar el seu paper, volem que es plantegin els beneficis d'alliberar-se'n. Però ells no han fabricat del no res aquesta cuirassa quan tenien cinc, set o dotze o fins i tot setze anys i intentaven amb totes les seves forces que els encaixés. D'aquí la importància de canviar l'enfocament de la responsabilitat generalitzada del problema a una responsabilitat compartida per tal de trobar sortides, canvis i qui sap si solucions.*
3. Ja hem apuntat que el model d'home igualitari que presentem no resulta massa atractiu per als adolescents, ja que suposa una sèrie d'actituds i responsabilitats que no són pròpies del procés evolutiu en el que es

troben. És important presentar models que comportin un canvi d'actituds cap a conductes més igualitàries però que estiguin adaptats a les necessitats pròpies de la seva edat. Oferir models alternatius no significa de cap manera presentar un tipus definitiu de noi adolescent en el que s'haurien de mirar (estratègia abocada al fracàs) sinó intentar flexibilitzar els rols de gènere de tal manera que es permetin explorar diferents formes de ser home sense limitar-se a l'hegemonia. No es tracta doncs de dir-los com han i com no han de ser sinó de qüestionar si poden ser realment com vulguin dins d'un model d'home tan tancat com el que planteja l'ideal de masculinitat tradicional.

4. Sovint insistim que els problemes amb els que ens topem als instituts no són tant de conviccions, d'aquell llistat de valors suposadament compartits, com de convencions. Paraules com justícia, solidaritat o igualtat no els diuen res si no recauen en ells mateixos. D'aquí la importància d'analitzar com el sexisme repercuteix negativament en les seves vides. Els missatges reprovatoris de les conductes sexistes no tenen molta repercussió sobre els nois ja que, habitualment, construeixen la seva identitat d'acord amb el principi d'independència, a diferència de les noies que ho fan d'acord amb el valor de la interdependència i així les fa més sensibles a la visió que tenen els altres i a les avaluacions negatives.
5. En tots els models de masculinitat hi ha una zona comuna, un nucli dur de creences constrenyedores sobre les que existeix un fort control social. Apartar-se d'elles comporta apartar-se de la identitat masculina. Al voltant d'aquest nucli dur hi ha però un altre espai més flexible, una zona sensible on la discrepància és tolerable. Dins d'aquest marc els nois es poden moure, renunciar a alguns rols i adoptar-ne d'altres sense que existeixi el rebuig dels companys de gènere. I si hi ha una altra manera de ser home? I si puc ser home i ser d'una altra manera? Tots podem tenir punts de trobada i de rebuig a l'hora d'adaptar-nos a aquest nucli dur de la masculinitat. Els missatges constrenyedors i les zones sensibles són diferents i depenen en gran part de la nostra biografia, recursos personals, etc. Així, les zones sensibles serien el qüestionament que el propi noi es fa sobre la seva forma d'actuar com a home; mentre que els missatges constrenyedors serien les instruccions que cada noi ha de seguir per tal de no apartar-se del nucli dur que defineix la identitat masculina i són generadors de molt d'estrès. Per promoure actituds de canvi l'educador ha de mirar de ser tan honest com pugui i il·lustrar amb experiències pròpies com influeixen els processos de moure'ns amb els missatges constrenyedors i dins les zones sensibles en el nostre dia a dia. Així ens centrarem en les zones sensibles dels models adaptats per a cada noi i no en el nucli dur del seu comportament.

Proposta d'activitats per treballar amb els adolescents

Bloc 1:

construcció i efectes de la nostra identitat

Què volem treballar:

La identitat, lluny de ser homogènia i invariable, és una realitat multidimensional i constantment canviant. No és una entitat fixa, sinó un procés. Les identitats són construïdes i tenen a veure amb el moment històric en què vivim. Així, en aquest sentit, són modificables i s'estableixen amb la interacció de les persones amb el seu medi.

En aquest primer bloc volem fer un recorregut per com s'ha format la identitat masculina. Un procés d'aprenentatge que passa, d'una banda per desaprendre el model tradicional i castrador però sobretot pel que defineix la seva identitat com a adolescents actualment.

Què suposa ser adolescent? I ser home? A quin model ens agradaria aspirar?

Caldrà doncs alfabetitzar-nos emocionalment, descobrir com ens ha condicionat el model tradicional de masculinitat i analitzar els preus que paguem per la seva assumpció.

Volem qüestionar i desestabilitzar les seves creences, generar un espai per a la incertesa i així generar una major disposició per a adquirir noves idees.

D'aquesta manera pretenem dotar al grup de vivències, emocions i sentiments compartits tant de frustració com de ruptura i assoliment de desitjos. Tot plegat per construir una masculinitat més saludable i d'acord amb les necessitats de cada noi.

Que es canviï de lloc qui ...

Idees clau:

És important crear espais de seguretat i confiança que potenciïn llaços de solidaritat i cohesió entre els nois del grup. Uns vincles basats en l'afecte i la cura. Aquest espai es pot crear compartint experiències personals. És important poder parlar de vivències entorn la família, les amistats, les relacions afectives/sexuals o la sexualitat amb un mateix, els desitjos, els somnis, les pors, les necessitats, etc.

Les pors, les necessitats i els desitjos masculins estan condicionats per la socialització de gènere. La majoria de les pors que presenten els nois sovint tenen a veure amb factors improbables o llunyans (com la mort d'un familiar) ja que als homes només ens està permès sentir por davant coses molt greus i no tant quan ens enfrontem a situacions quotidianes.

Amb veu d'home: Entenem que és important aprendre a separar les necessitats dels desitjos ja que els nois (a diferència de les noies, on passa el contrari) sovint els confonem. Els desitjos tenen a veure amb el prestigi, l'èxit, la sexualitat i no parteixen d'un autoconeixement personal ni d'un projecte definit. Possiblement, als nois ens costa identificar les necessitats perquè no ens han educat en la cura ni en l'autonomia.

Intenció educativa:

- Establir un marc de seguretat i confiança
- Prendre consciència de la diversitat del grup i del que ens uneix més enllà del que ens separa.
- Aprendre a expressar i compartir lliurement les nostres pors
- Aprendre a diferenciar desitjos de necessitats
- Analitzar com tots els homes compartim formes de pensament que influeixen en la nostra visió de la realitat i en la forma que ens posicionem en el món.

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament:

La dinàmica es divideix en dues parts:

1) Els participants seuen en un cercle de cadires. L'educador té preparades de vuit a deu afirmacions sobre temes diversos i sempre encapçalades per "que es canviï de lloc qui ...". Es pot començar amb algunes afirmacions desvinculades del tema que estem treballant per anar escalfant motors, com ara: "*que es canvi de lloc qui pensi que és divertit "xatejar" per Internet*", o "*que seria excitant anar a viure fora uns anys*". Els que estiguin d'acord s'hauran d'aixecar i canviar de cadira, mentre la resta continuen asseguts. Després de cada afirmació se'ls demana a dos o tres participants que diguin les raons per les quals s'han aixecat o quedat en les seves cadires. Poc a poc l'educador anirà introduint afirmacions orientades a poder parlar d'experiències personals. En aquest cas suggerim enunciats del tipus: "*que es canviï de lloc qui mai no ha tingut por*" o "*qui tingui por a ...*" per treballar les diferències entre necessitats i desitjos podem construir afirmacions com ara "*que es canviï de lloc qui voldria ser...*" o "*qui cregui que és....*"

2) En la segona part l'educador treu una cadira del cercle i convida un noi (o ell mateix) a posar-se de peu al mig de la classe. Aquesta persona ha de fer alguna afirmació que sigui veritat per ella ("*que es canviï de lloc qui cregui que totes les noies són iguals*"). Les persones que comparteixin aquesta afirmació s'hauran de canviar de lloc. La persona que estava al mig també ha de buscar una cadira per seure, de manera que serà una altra persona la que quedarà al centre per dir una nova frase. És interessant que el propi grup de nois decideixi lliurement els temes dels que vol parlar però si s'estanquen, l'educador sempre els pot animar amb propostes genèriques al voltant de les noies, la família, el grup d'amics, el sexe, els somnis, les pors o els desitjos.

Criteris d'avaluació:

És important impedir el judici de valors entre ells. També cal recordar que en aquesta dinàmica no hi ha policies (és a dir, ningú no pot dir a ningú si s'ha d'aixecar o no de la cadira). Cadascú és lliure de fer i d'exposar-se en la mesura que consideri oportuna.

Algunes preguntes posteriors poden girar al voltant dels temes que han triat. - Creieu que les noies haurien triat els mateixos temes? Per què?

- Com ens ha influït parlar d'uns temes i no d'altres?
- Els homes tenim temes prohibits, dels quals no podem parlar?
- Els temes de "nois" i de "noies" es valoren per igual?

Si no hem aconseguit que parlin dels seus temors, desitjos i necessitats obertament sempre els podem demanar que els escriguin en tres targetes de diferent color encapçalades per les preguntes: de què tinc por? Què necessito? Què desitjo?. Després d'una estona es poden passejar per la classe amb la targeta al pit.

A l'hora de dinamitzar aquest espai és important que no es qüestionin les presentacions dels altres nois i que només es permetin preguntes aclaridores. Per acabar, farem la posada en comú entorn als elements comuns que han aparegut i l'exposició de les idees clau.

La vida d'en ...

Idees clau:

Existeix un model de masculinitat hegemònic, el que en aquesta guia definim com a model tradicional, que ens assenyala com hauria de ser un home al llarg de les diferents etapes de la seva vida (de nen, d'adolescent, jove o adult). Si volem obrir espais on poder viure la nostra masculinitat de forma més lliure i saludable haurem de començar per flexibilitzar, qüestionar i, si ens sembla adient, transformar aquest model tradicional.

Intenció educativa:

- Reconèixer quins són els estereotips de gènere.
- Descobrir com afecten aquests estereotips en la construcció de la nostra masculinitat.
- Analitzar les expectatives de gènere dels nois i com aquestes condicionen les seves expectatives de futur.
- Valorar la conveniència de flexibilitzar aquestes expectatives per a poder definir lliurement la nostra masculinitat.

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament: mostrem al grup d'alumnes la fotografia del nadó que teniu en els annexos. Abans que res els expliquem que acaba de néixer i que li hauríem de posar un nom, tenint en compte que és un nen. Després, demanem als nois que es distribueixin en tres grups. Tots tres hauran d'imaginar-se un moment de la vida de X (el nom que li hagin posat) i representar-la amb una imatge estàtica a partir dels seus cossos.

El grup A, representarà el dia del seu segon aniversari

El grup B, un dia quan ja te 16 anys

El grup C, en algun moment un cop ha complert els 30 anys

Els deixem 15 minuts perquè pensin en la imatge i l'assagin entre ells. Un cop les tinguin enllestides el primer grup es col·locarà davant dels altres. Demanarem a la resta que tanquin els ulls i només els deixarem obrir-los quan la imatge estigui preparada. Tots plegats l'observarem amb atenció i descriurem el que veiem. Seguirem el mateix ritual amb els altres grups. Després podem mirar de resumir quina vida ens imaginem que ha tingut el "X", resseguint les tres imatges presentades.

Criteris d'avaluació:

El debat es pot encetar per preguntar en quins àmbits de la seva vida l'hem vist i trobar conjuntament informació que no hagi estat reflectida en les imatges: té feina? I criatures?, quina relació creieu que té amb la seva família? Manté el contacte amb el grup d'amics i amigues de l'Institut? I sobretot, creieu que la seva vida hagués estat la mateixa si hagués estat una noia?

A continuació els podem demanar, Qui firmaria la vida de "X"? Què els agrada del que han vist i què en canviarien. Pot resultar interessant contrastar la vida del personatge amb la seva pròpia i demanar-los una projecció per observar com s'imaginarien d'aquí 15 anys: on et veus treballant? Quants diners creus que guanyaràs? Amb qui t'imagines compartint la teva vida? Quines creus que seran les teves necessitats? I els teus temors? Quan creieu que va passar de ser un nen a ser un home? Aquestes darreres preguntes ens poden servir per contrastar les respostes amb l'activitat anterior. Si comencen a aflorar alguns bloquejos en el grup, aquesta dinàmica també es pot treballar per parelles.

A partir d'aquí convé cridar l'atenció sobre els diferents àmbits de la seva vida (família, treball, temps lliure) en els que existeixen expectatives que indiquen com hauria de ser un home adult. També els podem preguntar quins referents adults i propers han fet servir per construir les imatges i si els han condicionat al llarg de la seva vida. Ara la pregunta final seria, ¿Sentiu que aquestes persones han estat felices mirant d'ajustar-se a aquests expectatives? ¿Què s'han deixat pel camí?

Annexos:

Per saber-ne més:

Per tal d'aprofundir en el debat sorgit de l'activitat us proposem dos exercicis complementaris.

El primer consisteix en que facin un llistat (o una redacció, un dibuix una cançó de rap) d'aquells missatges vinculats a la construcció de la seva masculinitat que han rebut al llarg de la seva vida, on els van escoltar i com els han condicionat. Per exemple: recordo quan un dia mentre plorava al pati un mestre em va dir que els nens no han de plorar o bé, em van regalar un conte on deia què...)

Un segon exercici pot consistir en que escriguin un conte que comenci de la manera següent: "si hagués nascut noia ..." on plantegin el que creuen que hagués estat diferent.

Els dilemes

Idees clau:

Totes les persones tenim la capacitat d'emocionar-nos, de sentir, però no totes disposem de les mateixes capacitats per accedir al món de les emocions, reconèixer-les i posar-li paraules al que estem sentint. Tenir accés al que sentim i estar connectat a les nostres emocions resulta molt important perquè ens ajuda a saber què necessitem i ens dóna molta informació de qui som. Però davant una mateixa experiència no tothom reacciona de la mateixa manera. I no ho fa perquè possiblement no se sent com jo.

L'expressió dels sentiments també és cosa de nois però tradicionalment els hem ocultat per protegir-nos de l'acusació de no ser "un home de veritat". És imprescindible atrevir-se a mostrar sentiments i vulnerabilitat perquè aquest és un pas previ a la petició d'ajuda. Un noi que expressa els seus sentiments podrà demanar ajuda i donar-la de forma habitual, millorant la seva qualitat de vida i establint millors relacions d'intimitat amb les persones que s'estima i respecta.

En aquesta activitat volem fer aflorar les contradiccions entre el model de masculinitat tradicional que els han proposat els models masculins coneguts i el desig dels propis joves. D'alguna manera volem aterrar les conclusions de l'activitat anterior en el seu dia a dia, perquè si la masculinitat es una construcció social basada en missatges constrenyedors llançats per models masculins de referència, també pot ser transformada socialment a través de les nostres conductes i compromisos.

Intenció educativa:

- Reconèixer què s'espera de nosaltres pel fet de ser nois (missatges constrenyedors)
- Prendre consciència de com condicionen les expectatives que es tenen d'un com a home a l'hora de prendre decisions.
- Aprendre a reconèixer què és el que volem fer en cada moment.
- Alfabetitzar-nos emocionalment (facilitar espais de seguretat per parlar obertament de les nostres emocions)

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament:

La dinàmica està basada en un problema o dilema sobre el qual els participants han de formular una opinió. El grup es situa al centre i l'educador assenyala i numera les quatre cantonades (A, B, C i D) Després llegirà en veu alta el primer dilema i les 3 possibles respostes (la quarta sempre estarà destinada a "altres possibles respostes" davant el dilema plantejat). L'educador els convida a posicionar-se en una de les quatre cantonades. Ara és el moment d'escoltar tots els arguments de forma ordenada i en primera persona del singular.

A continuació us oferim tres possibles dilemes però tant l'educador com el propi grup pot inventar-se'n d'altres d'acord amb la pròpia dinàmica del grup.

- **Els pares del Brian (cal canviar el nom si alguna persona del grup es diu així en el grup) s'estan separant i un comentari que es fa a classe el posa molt trist i li entren ganes de plorar.**

A: Plora obertament i quan li pregunten, comparteix amb el grup que està trist.

B: Se'n va al lavabo a plorar sol.

C: Talla les ganes de plorar i s'espera al pati per explicar-li a un col·lega

D: Cantonada oberta .

- **El Brian ha sortit de festa amb els amics i després de prendre unes copes el grup d'amics li proposa que trenqui els retrovisors dels cotxes aparcats.**

Què creieu que faria i perquè:

A: Els trenca sense miraments.

B: Els diu que no però si insisteixen acaba cedint.

C: Els diu que no ho vol fer

D: cantonada oberta

- **A la sortida de l'Insti el Brian veu passar una noia que li agrada molt. Està acompanyat d'un amic**

A: li explica a l'amic que fa temps que li agrada i que li agradaria sortir amb ella

B: li crida algun "piropo"

C: s'ho guarda per ell i calla

D: cantonada oberta

Criteris d'avaluació:

L'educador animarà a que els alumnes argumentin les seves respostes i si cal a continuar alguna de les històries (si per exemple algú respon que "li crida un "piropo" li podem demanar quin seria i per què creuen que reaccionaria així) Els dilemes del Brian han de servir d'excusa per parlar de les seves pròpies experiències:

- Us heu trobat en situacions similars?
- Com veu reaccionar?
- És més fàcil pensar què haurien de fer els altres que qüestionar-nos a nosaltres mateixos? Per què?
- Pot ser interessant animar els nois a reconstruir l'escena on el protagonista ha de prendre de la decisió i veure com es desenvolupa. En aquest cas els podem preguntar com s'ha sentit el protagonista o les altres persones que surten a l'escena i si els ha semblat just per a tothom el desenvolupament dels fets. L'escena ens pot servir per assajar la realitat i buscar conjuntament alternatives, convidant als nois a substituir algun dels protagonistes i actuar d'una altra manera.

És possible que a partir de les respostes tornin a sortir alguns dels costos de la construcció de la masculinitat que ja s'apunten en l'activitat anterior. Pot ser un bon moment per construir-ne una llista conjuntament. Els podem indicar que els missatges constrenyedors estan molt lligats amb els "HAURIA" (*hauria* de ser fort, no *hauria* de mostrar els meus sentiments, etc) que governen les nostres vides i que sovint s'acaben convertint en les nostres pròpies gàbies. És important substituir "l'hauria de" pel VULL o no VULL, tot i que entenem que això no sempre és fàcil i és un procés que pot durar tota la vida.

Per saber-ne més:

1.) Guiar i ser guiat.

Per tal de reforçar la idea que davant una mateixa experiència, podem viure diferents emocions us proposem aquesta activitat prèvia, per a la que tan sols es necessiten uns minuts. Demaneu al grup que es posi per parelles. Tots dos hauran d'ajuntar els seus dits índex, un d'ells tanca els ulls i l'altre l'haurà de guiar per l'espai. En acabar els preguntarem **com s'han sentit quan guiaven i com quan eren guiats** i farem una llista a la pissarra amb les seves respostes. Si només permetem que s'expressin en primera persona del singular, es farà visible que davant una mateixa experiència no tothom s'ha sentit igual.

2.) Visionat del curt "manguitos"

<http://www.youtube.com/watch?v=Udwi80hUBCA>

En aquest curt sentim el relat d'un noi que està aprenent a nedar, gràcies a l'ajut d'una noia que acaba de conèixer, i s'estan enamorant. El veiem en una situació fràgil, amb uns *manguitos* infantils als braços i les ulleres de piscina.

Ell la va seduir explicant-li que tenia por de l'aigua perquè va veure morir la seva àvia al mar. Però tot això és mentida. Ell sap nedar, la seva àvia és viva, i les llàgrimes que va expulsar eren també de mentida.

Al final de curt revela:

La mentí, pero solo en parte, porque hace dos días sí que estaba hundido, y ahora sin embargo, al mirar en sus ojos me siento a flote, en todos los sentidos. Espero que ella lo entienda. Tengo ganas de llorar. No sólo de expulsar lágrimas. Tengo ganas de llorar de verdad.

- Com us heu sentit al veure el noi amb els manguitos i les ulleres? Com creieu que se sent ell? I la noia?
- És cert el que diu el noi, que l'única forma de captar l'atenció d'una noia és explicant-li una història com la de l'àvia? Per què? Què els agrada a les noies d'un noi?
- Perquè no li va poder dir la veritat sobre com se sentia?
- Creieu que li dirà la veritat algun dia? Creieu que la noia l'entendrà?
- Com és que no pot plorar de veritat?
- Perquè creieu que en té ganes? Us ha passat alguna vegada, voler plorar i no poder? Creieu que els passa a les noies?

Quan estem entre col·legues

Idees clau:

Molt sovint les relacions informals entre homes es caracteritzen per:

- S'estableix una complicitat fàcil basada en un pacte de no qüestionar; perquè es basen en converses superficials, poc profundes, i on es parla de temes impersonals que eviten mostrar les preocupacions i debilitats reals.
- Relacions competitives en les que contínuament es tracta de demostrar que "ets molt home".
- Relacions poc afectives i on, només en ocasions heroiques (com les celebracions esportives) es permet que aflorin els sentiments entre els homes.

- Existeix un pacte d'aliança mútua no sempre explícit, davant les dones (construïdes com l'enemic dins l'imaginari sexual).

D'altra banda podem remarcar que en el grup de col·legues aprenem a ser i a actuar com a homes, a demostrar la nostra "masculinitat", però aquesta forma de viure-la, de vegades ens porta problemes. La idea és que també podem participar en grups d'amics on ens puguem expressar lliurement sense necessitat de fer-nos els "guais" o els "durs"

En aquesta activitat es important recordar als nois que existeixen una sèrie de necessitats (reconeixement, acceptació, estima) que són perfectament legítimes i que no s'han de viure amb vergonya. i que " Al cap i a la fi, el teu grup d'amics també són molts dels que estan aquí presents, que possiblement pensen com tu i no tinguin unes necessitats tan diferents a les meves.

Intenció educativa:

- Visualitzar les regles de complicitat masculina en situacions habituals dins un grup d'adolescents.
- Analitzar com es manté aquesta complicitat, com ens perjudica i com escapar-ne d'ella.
- Aprendre a diferenciar entre el que vull i el que volen els altres; és a dir, apoderar-se per alliberar-se de la pressió grupal.
- Prendre consciència de com la por i el rebuig a la homosexualitat (homofòbia) és un mecanisme que limita els nois a l'hora de relacionar-se lliurement i respectant les seves necessitats.

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament:

L'educador divideix la classe en quatre grups. A cadascun d'ells li repartirà una imatge diferent i que es correspon amb diferents àmbits de socialització entre nois:

- Una nit de "botellón",
- Un grup de nois davant del foc
- Dos homes abraçant-se
- Un grup de nois mirant el futbol o jugant amb la "play"

Annexos:

Una nit de botellón

Nois davant del foc

Abraçada entre dos homes

Grup de nois mirant futbol

JO VULL SER RADICAL! - Una guia educativa per treballar la construcció d' identitat de gènere a 4rt d' ESO i Batxillerat

Grup de nois jugant a la consola

A partir de les imatges, els deixarem 15 minuts perquè s'imaginin una història en la que prèviament hauran de discutir:

- Quant fa que es coneixen?
- Per què estan junts?
- De què estan parlant?
- Se senten tots còmodes amb la situació?

Cada grup anirà sortint i representarà una breu improvisació a partir de la història treballada.

Criteris d'avaluació:

Després de cada història ens aturarem per tal de parar atenció i fer un llistat dels temes dels que parlen. Fins i tot podem fer una escala amb els temes més recurrents (possiblement noies, sexe, drogues, per demostrar alguna cosa ...) també pararem atenció al llenguatge que es fa servir, especialment si resulta sexista (tot i que aquest tema el treballarem específicament més endavant).

Després els preguntarem si els agrada el que han vist i si canviarien alguna cosa. Hem de posar l'èmfasi en si senten que tots els nois de la història es comportaven igual, si es sentien lliures per expressar-se i si podien complir amb les seves necessitats. En el tercer mòdul abordarem amb detall el tema de l'homofòbia però aquest pot ser un bon moment per recollir-ne, si surten, les primeres actituds excloents.

Acabarem acostant l'exemple a la seva vida quotidiana per discutir, quins mecanismes fan servir ells per ser acceptats en el grup. Què passa quan no se senten acceptats? I quan senten coses que no són pròpies del "mon masculí"? Han deixat mai de fer res per por a que no els acceptin?

Annexos: imatges

Imatge 1 (botellon.jpg) - PUBLICO Arnau Bach

Imatge 2 (al voltant del foc.jpg) - Bloggers Montserrat Jorba i Marc Canals

Imatge 3 (abraçada entre dos homes) - Blog: Supernatural fans latinoamerica

Imatge 4 (mirant el futbol) – Blog Mujer.com.py

Imatge 5 (jugant a la consola) – Fotolog de Pablin (Buenos Aires)

Per saber-ne més:

Si voleu posar a prova específicament com es mostren els sentiments i els afectes entre nois us proposem que feu ràpidament aquesta adaptació de l'activitat que coneixem com a "splash": l'educador mira d'enxampar a algú, tocant-lo. Si ho aconsegueix aquesta serà la nova persona que intenti enxampar.

Per tractar d'evitar que t'enxampin, pots, en qualsevol moment, parar-te, ajuntant les mans (donant una palmada) amb els braços estirats al mateix temps que crides SPLASH. A partir d'aquest moment quedes immòbil en la posició en la que estàs. Per reanimar a les persones que estan immòbils algú ha d'entrar dins del buit que forma amb els seus braços i fer-li **UNA MOSTRA D'AFECTE** (un petó, una carícia,...). Mentre s'està dins dels braços els dos estan en zona lliure, sense que puguin ser enxampats.

Serà interessant analitzar les actituds que mantenen. Si han alliberat molts o poc companys i si o han fet com han mostrat aquest afecte (ja sabem que entre nois sovint es fa des d'una actitud força agressiva). Després els demanarem si haguessin tingut el mateix problema per mostrar els seus afectes si haguessin participat les noies i perquè.

Bloc 2: Violència i poder

Què volem treballar:

Començarem aquest bloc treballant els estereotips de gènere i els codis culturals de la feminitat i de la masculinitat per tal d'observar també la relació de la construcció de la nostra identitat de sexe/gènere amb la violència.

Tot seguit ens endinsarem en les dinàmiques de poder i violència que s'estableixen entre dones i homes, i com les violències relacionades amb la masculinitat tradicional han causat uns efectes molt forts en la construcció, no només de la identitat femenina, sinó també en la construcció de la identitat masculina.

La violència i la dominació prenen molts cops la forma del propi cos, com si fossin automatismes corporals, com si fossin actes del mateix cos, que es manifesten "per la mateixa naturalesa". Per aquest motiu, a continuació intentarem incidir en com la violència és una construcció cultural i no deriva de manera directa, espontània i natural, de les diferències anatòmiques entre nois i noies.

Per poder treballar amb ella, cal prendre com a punt de partida que la violència s'aprèn i que la reproduïm en les relacions socials, però també internament.

Per acabar, ens endinsarem en les violències de la masculinitat tradicional i els efectes que han causat en la construcció de la identitat femenina, mentre intentem descobrir les bases de poder i influència assertiva que tenim els nois. Unes bases que ens hauran de portar a desnaturalitzar la violència; la presa d'una consciència ni orgullosa, ni victimista ni culpabilitzadora i les passes per a passar d'un *poder sobre a un poder per a*.

Les violències dels homes

Idees clau:

D'acord amb Micheal Kaufman, els actes individuals de violència dels homes ocorren dins del que ha descrit com "la tríada de la violència dels homes": la violència dels homes contra les dones, la violència dels homes contra altres homes i a la interiorització de la violència; és a dir, la violència d'un home contra si mateix.

De fet, les societats dominades per homes no es basen només en una jerarquia dels homes sobre les dones, sinó d'alguns homes sobre altres homes. La violència o l'amenaça de violència entre homes és un mecanisme utilitzat des de la infantesa per establir aquest ordre jeràrquic. Un resultat d'això és que els homes "interioritzem" la violència — o potser sigui que les demandes de la societat patriarcal estimulen instints biològics que, en cas contrari, romandrien relativament adormits o serien benignes.

La conseqüència no és solament que nens i homes aprenem a utilitzar selectivament la violència, sinó també a transformar una gamma d'emocions en ira, la qual cosa, ocasionalment, es converteix en violència dirigida cap a si mateixos, com passa, per exemple, amb l'abús de substàncies i les conductes autodestructives.

Intenció educativa:

- Analitzar conjuntament els models de violència dels homes.
- Compartir situacions de violència ens les que ens hem vist immersos.
- Buscar alternatives per tal de sortir dels cicles de la violència.

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament:

1º part: dividim la classe en grups de 7 persones. Cadascun dels integrants del grup haurà d'analitzar una de les set violències a les que fa referència el text de Michael Kaufman (veure annex) i pensar en una situació concreta en la que s'hagi vist atrapat per aquell tipus de violència (si no té un exemple en primera persona el pot trobar en el seu entorn immediat). Posteriorment el grup compartirà cadascun dels models i els exemples que han triat de forma que compondran conjuntament el "trencaclosques" de les violències.

2ª part: com ja han fet d'altres vegades, cada grup representarà davant la resta de la classe una de les situacions que hagin compartit, mitjançant una figura de "teatre imatge" amb els seus cossos. La resta haurà d'esbrinar a quina de les 7 pes es refereix.

Conjuntament suggerirem alternatives per a poder sortir d'aquella situació de violència i la convertirem en una "imatge ideal" a partir de primera imatge suggerida.

Criteris d'avaluació:

Un cop llegit el text podem mirar de clarificar aquells models de violència que més els costin d'entendre per tal de facilitar que en trobin els exemples. Després n'hi haurà prou amb dinamitzar les imatges que presentin, recullin les idees clau i motivant la transició a la imatge ideal.

Annexos:

Michael Kaufman "Las siete P'S de la violencia de los hombres"

Poder patriarcal. El patriarcat ha creat una estructura jeràrquica de poder, no solament contra les dones sinó contra altres homes i contra un mateix. La violència ha reportat beneficis als homes com a grup: privilegis i formes de poder. La cooperació s'ha donat per a vèncer, per a aconseguir l'estatus dels millors, dels que guanyen.

El dret als privilegis. Però no sempre s'exerceix la violència per a mantenir el poder. De vegades la violència és la conseqüència de creure que es té el dret al privilegi. Per exemple si un home pega a una dona perquè el sopar no és a taula, no ho fa sols per assegurar que no tornarà a passar sinó perquè es creu en el dret que la dona el serveixi.

El permís. La violència no existiria si no hi haguera en els costums socials, els codis legals, l'aplicació de la llei i determinats ensenyaments religiosos, un permís tàcit per a exercir-la. Els actes de violència (dels homes contra els homes) són celebrats en els esports, el cine, la literatura i la guerra. No sols és permesa sinó que es glamouritza i es recompensa. Seducció, atracció de l'estètica de la violència. La violència és un mitjà natural per a resoldre disputes i diferències. Interessa parar-se ací i destacar que la violència no sols és un fet personal, de parella, és també **violència social**.

La paradoxa del poder dels homes. Les formes de poder són també una font de por, aïllament i dolor per als homes. Els imperatius de la masculinitat requereixen demostració constant; la incapacitat de passar la prova o simplement l'amenaça del fracàs, porten molts homes a l'aïllament, la ira, l'autocàstig, l'autoagressió... I des d'aquest estat emocional, la violència esdevé un mecanisme compensatori, una manera de restablir l'equilibri. El blanc sol ser algú més dèbil.

L'armadura psíquica de la masculinitat. La violència és també resultat d'una estructura de caràcter basada en la distància emocional dels altres; això crea una forta armadura. El resultat és l'escassa empatia (l'experiència del que altres senten) i la incapacitat d'experimentar les necessitats i els sentiments dels altres com a relacionats amb els propis. (per exemple la resposta davant d'una agressió és que "ella volia tindre sexe"). Les antenes emocionals estan distorsionades.

Masculinitat és amagar les emocions tret de la ràbia, l'agressivitat, els insults... És fer, no parlar. La violència és demostració de virilitat.

La masculinitat: una olla a pressió. Els xiquets aprenen des menuts a reprimir sentiments de temor i de dolor. L'única emoció vàlida per a un home és la ira. No tindre poder exacerba les inseguretats masculines: si la masculinitat és tindre poder i control, no ser poderós significa no ser home.

Experiències passades. Els xiquets creixen amb experiències de bregues i l'exercici de la brutalitat. Sobreviure requereix sovint acceptar i interioritzar la violència com una norma de conducta. I els xiquets que creixen presenciant violència, tenen més probabilitats d'actuar així. I els que han vist als seus pares maltractar les mares, han après que és possible llastimar a una persona estimada.

Els cicles de la violència

Idees clau:

Abans de considerar a la lleugera les dones maltractades com a dones dèbils i passives, hem de tenir en compte que totes les persones podem ser vulnerables al rentat de cervell si ens hi exposen durant un temps suficient, si estem soles i no tenim recolzaments i si, a més, arribem a pensar que no hi ha sortida possible. Precisament, la falta de sortides és el que la psicologia anomena *Desempament après*. El terme va sorgir de l'experimentació amb animals, concretament amb gossos que, sotmesos a descàrregues elèctriques aleatòries, acabaven per adoptar una actitud passiva sense cap iniciativa per a fugir de la situació. De la mateixa manera, les dones suporten el maltractament perquè estan sota domini, i també condicionades, i es tornen passives perquè senten que els seus esforços no serveixen per a res.

Les agressions que reben són imprevisibles i incontrolables i mai troben cap mitjà per a canviar la situació. Les dones víctimes no són per tant masoquistes, ni gaudeixen de la situació, més aviat tenen alterats els mitjans de defensa per culpa de les agressions. I com més greus i freqüents, menys recursos psicològics tenen per anar-se'n. Amb totes les formes de violència psicològica que hem exposat, l'home violent neutralitza el desig de la seva companya, ataca el seu pensament i suscita dubtes sobre el que ella diu o sent. L'agressor ataca dos aspectes bàsics de la dona: l'ataca socialment intentant trencar amb la seva família, les seves amistats i el seu treball; i ataca la seva identitat actual criticant en públic i en privat la seva conducta, afeccions, defectes, iniciatives, manera de veure les coses, forma de pensar... El domini impedeix que la dona es rebel·li, la torna obedient, la incita a protegir el seu agressor i l'absol de qualsevol violència. D'altra banda, els i les adolescents i també moltes persones adultes, solen considerar que els violents són homes desequilibrats que, moguts per l'alcohol o les drogues, maltracten i acaben matant les seves dones.

També pensen que avui hi ha igualtat entre els homes i les dones i, per això, la dona és lliure d'aguantar una situació de violència. I si ho suporta és perquè és dèbil de caràcter o perquè li agrada. Per això començarem treballant a partir d'un llista de les frases legitimadores més habituals.

Intenció educativa:

- Reconèixer i desmuntar les frases legitimadores de les violències dels homes.
- Comprendre i situar-nos en els cicles de les violències.

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament:

1ª part: Llegiu a classe aquest llistat de frases legitimadores de la violència dels homes:

- Els casos de violència són escassos.
- La violència és producte d'un malaltia mental.
- Les agressions a les dones es donen en les classes socials baixes.
- A les dones que ho aguanten, els hi ha d'agradar, altrament no ho suportarien.
- Les víctimes s'ho busquen, fan alguna cosa per a provocar-ho.
- La imposició del baró en la sexualitat és un deure dins de la parella.
- L'abús sexual i les violacions ocorren en llocs perillosos i obscurs i l'atacant és un desconegut.
- El maltractament emocional no és tan greu com la violència física.
- En una parella no existeix la violació.
- Està justificat pegar a algú que ens ofèn.
- Per a una bona relació de parella pot ser desitjable que la dona siga de vegades submisa.
- La dona que sembla un poc dèbil és més atractiva.
- Els homes no han de plorar.
- Quan una dona és agredida per l'home alguna cosa haurà fet per a provocar-ho.
- Si una dona maltractada no abandona el seu company serà perquè no li desagrada la situació, és un poc masoquista.
- Actualment hi ha igualtat: la dona no està discriminada, ni controlada ni sotmesa. Si aguanta l'abús és perquè vol. · La violència cap a les dones és un problema privat, de cada parella. No ens hi hem de ficar.

- L'agressió a la dona és molt minoritària, són els mitjans de comunicació els que ho exageren.
- Circumstàncies externes com l'alcohol, l'excés de treball o l'atur, la gelosia..., són les que motiven la violència cap a la dona.
- Les agressions són dutes a terme en ambients marginals.
- Els homes maltractadors estan bojos i mentalment desequilibrats.

Ara responeu les preguntes següents:

- Quines d'aquestes creences creieu que són certes? Argumenteu-ho
- Quines penseu que són excuses? Escriviu al costat per què considereu que són equivocades.

2º part:

El tipus de violència que solen usar els maltractadors és cíclica i consta de quatre fases: tensió (estat d'agressivitat latent), agressió, penediment i afecte (també anomenat lluna de mel).

Per comentar exemples podem comentar el vídeo "Por ti cambio" de *Física o química*, on Gorka demana perdó a Ruth.

-Situeu la seva relació d'acord amb les quatre fases esmentades.

<http://www.youtube.com/watch?v=Fkb-qJxa7Jc>

Quins són els aspectes bàsics del maltractador? Per què és difícil que una dona surti d'una situació de maltractament? Per què no pot sortir Ruth de la situació de maltractament amb Gorka (*Física o Química*)? T'hi reconeixes en alguns dels trets de Gorka? Quins? Seríeu capaços de crear una escena alternativa on ell fes les coses d'una altra manera?

Els micromasclismes

Idees clau:

En “*Micromasclismes. El poder masculí en la parella moderna*”, Luis Bonino ens parla dels micromasclismes, anomenats també sexisme benivolent, terrorisme íntim o violència de baixa intensitat, etc. Ell els defineix com a “petits i quotidians exercicis de poder” que permeten als homes fer el que volen però impedeixen que les dones facin el mateix. Es tracta de “*hàbils arts, comportaments subtils o insidiosos, reiteratius i gairebé invisibles*” que els homes utilitzen “*no tant per jutjar sinó per oposar-se al canvi femení*”.

Intenció educativa:

- Analitzar conjuntament el concepte de micromasclisme.
- Identificar els micromasclismes en la nostra vida i el nostre entorn.
- Buscar alternatives compartides per desterrar els masclismes de les nostres vides.

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament:

1) Fem grups de quatre persones i llegim conjuntament el text següent en què Luis Bonino distingeix quatre tipus de micromasclismes: utilitaris, encoberts, de crisi i coercitius:

“Los **Mm utilitaris** se realizan especialmente en el ámbito de las responsabilidades domésticas y suponen el aprovechamiento de la disposición femenina para el cuidado y la no responsabilización de los varones en lo doméstico. Se naturaliza su rol de cuidadora (de la pareja, de los hijos...) y de mantenedora del vínculo y de la comunicación; se le hacen requerimientos más o menos solapados (¿Dónde está mi camisa? significa Búscamela y dámela); se niega la reciprocidad del cuidado porque yo no sé, etc. Los **Mm coercitivos** “sirven para retener poder utilizando la fuerza psicológica o moral masculina. Suponen por ejemplo el uso abusivo del espacio físico (el sillón, la mejor posición para ver la tele...) y del tiempo para sí (descanso, ocio a costa del trabajo de ella...). También apelar a la superioridad de la lógica varonil cuando las mujeres demandan (¡Un poco de seriedad, lo que dices son tonterías) Los **Mm encubiertos** “intentan ocultar su objetivo de imponer las propias razones abusando de la confianza y credibilidad femenina”. Crean falta de intimidad a través del silencio, del aislamiento, del mal humor manipulativo y del ninguneo.

Éste último supone, por un lado, no reconocer lo valioso de las mujeres: sus necesidades, valores, aportes al bienestar masculino y familiar y, por el otro, sobrevalorar lo poco que brinda el varón, viviendo lo escaso como valioso. También es Mm encubierto la pseudonegociación (hablar pero sin negociar en realidad porque él no se moverá de su posición), la inocentización culpabilizadora (¡Exageras, estás loca!) y la autojustificación (balones fuera, hacerse el tonto, el bueno o el inexperto, minusvalorar los propios errores... Los **Mm de crisis** ocurren en momentos en que aumenta la autonomía femenina o se produce una pérdida laboral del varón o una limitación física. Se trata de situaciones en las que la mujer demanda una mayor igualdad y el varón recurre a una especie de resistencia pasiva (¡Tú sabrás que hacer con la casa si decides trabajar fuera!); se da tiempo (posterga el cambio hasta el hartazgo de ella o un ultimátum de separación); aguanta el envite (hasta que se canse) o critica el estilo (Si me lo dijeras de otra manera).

Los efectos de los Mm sobre las mujeres son: o Sobreesfuerzo psicológico. Disminución de sus reservas emocionales y de energía para sí y para el desarrollo de sus intereses vitales o Inhibición del poder personal. El desarrollo personal se hace lento. Aumentan las actitudes defensivas, de queja ineficaz. Se recurre a la mano izquierda para recuperar poder o Inhibición de la lucidez mental (tontificación). Bloqueo de las acciones valientes, críticas, eficaces o deterioro de la autoestima y de la autocrédibilidad. Inseguridad, incompetencia, impotencia... o Malestar difuso, irritabilidad crónica... Los efectos en la pareja son: o Relación asimétrica, no igualitaria, autonomía de los varones a costa de las mujeres, supremacía de los intereses de los varones... o culpabilización a la mujer por el deterioro del vínculo. Ella se queja inútilmente, él se inmuniza no escuchando. El mandato de género hace que la mujer se autoinculpe y que no se reconozca el machismo. o la convivencia se convierte en una guerra fría, en un lugar donde la mujer no se puede relajar”

2) Tornem al gran grup tot fent una rotllana i els animem a que comparteixin els micromasclismes que reconeixen en el seu entorn més immediat. Per tal d'orientar el debat podem fer servir algunes d'aquestes preguntes:

1. Busqueu exemples de la vida real on es vegin els quatre tipus de micromasclismes (si us animeu també podeu dinamitzar aquesta activitat, com hem fet amb l'anterior a partir del treball cooperatiu i la dinamització d'imatges)

2. Per què s'anomena a aquestes violències micromasclismes?

3. Negar-se a posar-se el condó, és un micromasclisme?

4. La violència és una piràmide. En la punta estan els assassinats. Més avall, el maltractament; però a la base hi ha els micromasclismes: el control (mirar el mòbil, controlar la roba, les amistats, on estaves? per què no has trucat?, no m'agraden les teves amigues...), el xantatge emocional per a aconseguir sexe, els insults, la delegació de responsabilitat perquè “tu ho fas millor”...

5. Sabeu de persones que hagin estat aguantant la piràmide? Com s'han sentit?

Criteris d'avaluació:

Aquest text ens ha de servir de pretext per parlar de nosaltres mateixos. És important crear un clima d'intimitat i confiança per compartir situacions i sentiments que poden ser dolorosos. Si es produeixen bloquejos, pot ajudar el fet que l'educador comparteixi la seva experiència al respecte, com a home. Cal incidir que estem fent un treball per tal de prendre consciència i transformar les nostres actituds i no per culpabilitzar-nos (la culpa mai no és transformadora) sinó per responsabilitzar-nos.

Bloc 3:

Les relacions afectivo sexuals

Què volem treballar:

En el darrer mòdul intentarem desmuntar els mites de l'amor romàntic i les falses creences sobre la sexualitat masculina. També analitzarem la heterosexualitat normativa mentre ens preguntem què vol dir estimar, aprenem a diferenciar entre el que és obvi i les nostres fantasies, assumim una sexualitat responsable i compartim els nostres desitjos de paternitat.

Intentarem desenvolupar aquells aspectes del nostre món afectiu i amorós, i de la construcció de les nostres relacions que tenen a veure amb el món dels homes. Quines dinàmiques de relació ens aporten major desenvolupament personal, i quines ens perjudiquen i necessitem canviar. És important tenir en compte els aspectes que interaccionen en les dinàmiques de les relacions afectivo-sexuals, com els models identitaris de masculinitat i feminitat, la naturalesa del maltractament en les relacions, etc.

Als homes se'ns potencia el fet de ser proveïdors en un sentit ampli (també del plaer, com a figures omnipotents), que ocupem el rol d'experts (un cop més negant les nostres pors o inseguretats), que ens mantenim alerta envers les relacions de compromís i que les nostres necessitats son més importants i dignes de ser valorades. També en el camp de la sexualitat o de les creences socials ens han volgut convèncer que els homes tenim més desig sexual i per tant estem legitimats per buscar la satisfacció permanent d'aquestes apetències, fet que sovint ens dificulta una escolta activa i empàtica.

En aquest mòdul pretenem treballar en la direcció de construir relacions afectivo-sexuals plenes, riques i desinhibides, on l'amor no és una dependència mútua,

sinó una lliure exploració expansiva d'allò desconegut. Les relacions coercitives no són respectuoses perquè neguen el creixement i el desig.

No podem separar els components afectius i sexuals de la vida humana. La sexualitat és un aspecte fonamental en el desenvolupament de la vida de tots els adolescents, i de les diferents etapes de les nostres vides. Sovint s'intenta no parlar de manera oberta de la sexualitat, de les sexualitats i dels desitjos i pràctiques sexuals, perquè són considerades un tabú o pertanyents a la vida privada.

Així és important profunditzar en com les pràctiques sexuals, el desig i les relacions de parella no són quelcom pertanyent a l'àmbit privat, ja que estan traspassades per infinits judicis de valors, normes i consensos socials, pautes de respectabilitat, etc. En fi, condicions culturals construïdes i legitimades per una estructura social.

També analitzarem l'heterosexualitat normativa i la sexualització i erotització de les diferents parts del cos, aprofundint i promovent una lliure recerca i experimentació entorn la pròpia sexualitat, ampliant els imaginaris en relació a nosaltres mateixos i les nostres possibilitats afectivo-sexuals.

Abans de començar us proposem que llegiu el text:

Homosexualitat i armaris: com ho puc saber? de Rosa Sanchis, per tal d'establir un codi comú sobre el debat actual envers les preferències sexuals.

http://www.rosasanchis.com/nova_web_dep_baubo/baubo/articles_baubo/homosexualitat_armaris_karicies.pdf

Proposta d'activitats:

Així es parla!

Idees clau:

Cal legitimar la sexualitat des del plaer i des de les relacions equitatives quan s'estableixen relacions sexuals amb altres persones. Parlar de sexualitat no és sinònim de prevenció de conductes de risc, coitcentrisme, genitalisme, reproductivisme o missatges de por.

Les relacions sexuals dominants, heterosexuales i coitocentristes –basades amb el coit com a nucli de la pràctica sexual-, limiten la vivència sexual de moltes noies (així com la de molts nois), i duen a que les noies assumeixin un model de relacions que poden comportar conseqüències negatives, relacions no plaents, limitadores, etc. Cal legitimar les relacions sexuals des del plaer i des de les relacions equitatives, o des del lliure consentiment i decisió, sigui quina sigui la pràctica sexual escollida.

Els nois tenen raó quan asseguren que no els molesta que els hi diguin *puto* o *guarro*. Als nois els molesten altres coses. Quins són els insults que se li diran a un noi per ferir-lo? Què és el que a un noi li molesta que pensin d'ell? Aquí en tenim uns quants exemples: que és (o es comporta com) una noia: *nenaza*, *afeminat*, *amanerat*... Que no es comporta com s'espera d'un noi: *covard*, *gallina*, ...Que li agraden els nois: *maricón*, *marieta*... Ens hem de preguntar qui marca l'autenticitat de la masculinitat. Ho fa el que insulta? El que apel·la a la tradició (sempre ha estat així)? El que crida més fort? Els nois han de saber que el discurs masclista o el llenguatge sexista forma part d'una violència cultural que sovint es converteix en legitimadora d'una violència estructural (la cultura del patriarcat) i que aquesta és la que, sovint, acaba per legitimar els actes de violència directa. Així resulta important fer-los saber que ells també poden estar alerta i ser crítics amb aquest tipus de discursos.

Intenció educativa:

- Observar com sovint tenim imatges estereotipades i poc aprofundides de conceptes que valorem com a importants i utilitzem habitualment.
- Observar i investigar l'entorn per a prendre consciència de les influències que exerceix l'ambient del carrer en la nostra manera de viure la sexualitat.
- Conèixer la terminologia adequada per a parlar de la sexualitat.

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament:

L'educador anota a la pissarra les quatre columnes següents i convida els alumnes a enumerar paraules relacionades amb cada categoria. També podem separar cada columna entre paraules cultes i vulgars:

- Parts sexuals (per exemple: *mamelles*, *pito*, etc.)
- Actes durant les relacions sexuals (ex.: *follar*, *xupar-la*, etc.)
- Qualificatius a les persones en relació a la sexualitat (ex. *maricón*, *cabrona*, etc.)
- Expressions amb parts o activitats sexuals del cos (ex. *vés-te'n a prendre pel cul*, *que et follin*, etc.)

També se'ls pot animar a que recullin els acudits o les pintades dels lavabos o d'altres llocs, referents a les categories esmentades.

Criteris d'avaluació:

S'avalua cada concepte, un a un. Es llegeixen les paraules que han sortit de l'exercici. Perquè s'ha pensat en aquestes paraules? Hi ha alguna que ens cridi especialment l'atenció? Són paraules que permeten definir els conceptes o més aviat impressions estereotipades? Si són impressions, són paraules que connotin una imatge positiva, negativa o neutra? Després de l'exercici, ens sembla que tenim una idea aprofundida o superficial dels conceptes? Altres indicacions: La intenció d'aquesta activitat és identificar les idees prèvies que tenen els nois dels conceptes que volem analitzar. Per aquesta raó és important remarcar que l'activitat ha de fer-se molt de pressa.

En un nivell més profund els podem preguntar:

Quines són les parts considerades sexuals? Són masculines o femenines?

A quins actes sexuals fa referència la major part del vocabulari?

Marqueu els qualificatius negatius o que serveixen per a insultar, humiliar o rebaixar l'altre. Pertanyen a homes o a dones? Què es considera positiu i negatiu en l'home? I en la dona?

Cerqueu les paraules formals per a designar tot el vocabulari que heu trobat.

Quan usem el llenguatge popular i quan el culte? Per què? Per què creieu que s'utilitzen tantes paraules populars en el camp de la sexualitat? Com explicaries què és la sexualitat segons aquestes paraules? Les expressions en donen una visió positiva? Hi ha diferències entre les expressions masculines i les femenines?

Per saber-ne més:

Un altre tema que certament resulta preocupant són les falses creences al voltant de la sexualitat. És per això que us proposem que per prendre consciència de fins a quin punt el grup de nois les ha interioritzades i poder argumentar i qüestionar el que hi ha al darrera, us proposem aquesta activitat breu: demaneu que es posin en grups de tres. Un haurà de fer d'advocat de la defensa, l'altre de fiscalia i un tercer de notari. És a dir, un defensarà l'afirmació, l'altre intentarà rebatre-la i el tercer anotarà els arguments a favor i en contra en dos post-its de colors diferents. Poden anar canviant de rol en cada frase. Només tenen 2 minuts per a cada frase (un per cap). En acabar, demanarem que col·loquin els post-its a la pissarra i començarem el debat grupal. Us proposem algunes de les creences que poden treballar però, com sempre, podeu afegir-ne d'altres que us semblin més adients o proposar als nois que facin les seves:

Creences sobre la sexualitat:

- Una dona que es comporta de forma masculina és lesbiana.

- Si un nen juga amb nines serà gai.
- L'home ha de portar la iniciativa en les relacions sexuals i sempre hi està disposat.
- Les dones no es masturben; és cosa de nois.
- La masturbació produeix esterilitat i impotència.
- Si no hi ha penetració no hi ha sexe.
- Com més gran sigui la mida del penis més plaer es proporciona als altres.
- Durant la menstruació no hi ha risc d'embaràs.
- La marxa enrere és un bon mètode anticonceptiu.
- Quan ella diu no, en el fons sí que vol.
- En una relació sexual, sempre s'ha d'arribar a l'orgasme.

També podeu demanar-los que omplin: El Qüestionari Heterosexual

Extret de Platero, R. I Gómez, E. (2007) "*Herramientas para combatir el bullying homofóbico*". Madrid, Talasa.

Qüestionari Heterosexual

(adaptat de Mitchel, Leif (2000). Abordando la temàtica gay en la escuela Connecticut: Planed Parenthood y GLSEN)

- 1.- Quina creus que és la causa de la teva heterosexualitat?
- 2.- Quan i com te n'adonares que erets heterosexual?
- 3.- És possible que la teva heterosexualitat sigui tan sols una fase passatgera?
- 4.- És possible que sentis una por neuròtica cap a les persones del teu mateix sexe que causi la teva heterosexualitat?
- 5.- Si mai has fet l'amor amb una persona del teu mateix sexe, és possible que el que necessitis sigui un amant del teu mateix sexe?
- 6.- Per què insisteixes en demostrar la teva heterosexualitat en públic enlloc d'amagar-la?
- 7.- Desitjaries que els teus fills o les teves filles fossin heterosexuals, tot i els problemes als que han de fer front?
- 8.- La majoria de les persones que abusen sexualment dels nens i les nenes són heterosexuals. És adequat que els nens i les nenes estiguin en contacte amb persones heterosexuals?
- 9.- Es pot ser una persona completa si es limita la vida a una heterosexualitat compulsiva, exclusiva i no es desenvolupa l'homosexualitat potencial?
- 10.- Per què insisteixen en atribuir a gent famosa una pretesa heterosexualitat per justificar la pròpia heterosexualitat?

Si vols (vol) pots!

Idees clau: La violència, més que un fet puntual, és un procés, imperceptible al principi, però inexorable. Moltes dones no detecten els primers estadis del comportament abusiu de què són objecte, però aquest va sotmetent-les i perjudicant-les interiorment, fins que queden atrapades sense possibilitat

de reaccionar. Com ja hem vist, cap persona no té dret a obligar a una altra a fer res que no desitgi, sigui quin sigui el moment i la circumstància. Recordem també que és una creença estesa el pensar que les noies diuen no quan volen dir sí i que, per tant, que els nois han d'insistir. Però som realment conscients quan fem servir una frase de pressió? Entenen perquè pot resultar abusiva?

Intenció educativa:

- Ajudar als adolescents a entendre què són les frases de pressió i perquè resulten abusives.
- Treballar l'empatia dels nois respecte a les noies.
- Desenvolupar l'assertivitat còmplice en les respostes a una negativa.
- Descobrir plegats "altres" formes de "lligar"
- Tractar els riscos d'una relació sexual no consentida, la influència de l'alcohol i d'altres substàncies en la seva voluntat.

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament:

Llegirem al grup un possible llistat de frases de pressió. Algunes poden ser les que apuntem a continuació:

1. **No li diré a ningú**
2. **Si em volguessis, et ficaries al llit amb mi.**
3. **El que passa és que ets una estreta.**
4. **Això farà més profunda la nostra relació.**
5. **Si no volies fer-ho, per què vas començar?**
6. **Anem a prendre alguna cosa i així ens posarem a to.**
7. **No passa res perquè avui ho fem sense condó**
8. **Tranquil·la nena que t'agradarà**

Els preguntarem si han escoltat mai frases com aquestes. On? En quines situacions? Després els explicarem que són les frases de pressió (quan algú t'amença, menteix, t'humilia et molesta, està usant una expressió per pressionar-te a tenir relacions sexuals o, en general, a fer qualsevol cosa que no es desitja) i perquè poden resultar abusives. Insistirem en la idea que si bé és cert, que l'altra sempre pot dir que no, també és cert que el procés de socialització que has rebut t'ha atorgat el poder de fer servir aquestes frases de pressió.

A continuació us proposem una activitat en tres parts:

1ª part: de dos en dos sortiran al centre de la classe. Un farà del noi i anirà llegint les frases de pressió. L'altra farà de noia i només es tracta de que les escolti, sense intervenir-hi. Després demanarem a tots dos com s'han sentit? I a qui s'ha posat en el lloc de la noia si ha tingut ganes de respondre i si és així què hagués dit. Prendrem nota de les respostes per poder contrastar-les amb les noies en el darrer mòdul. És important que qui faci el rol de noia no teatralitzi les situacions i que, a ser possible, pensi en alguna noia que sigui important per ell (una germana, una amiga, una parella que ha tingut).

2ª part: ara és el moment de gestionar la frustració davant la negativa. Demanarem al mateix noi que torni a llegir una a una les frases de pressió però ara el que fa de noia respondrà que NO a totes elles. Un cop més preguntem com s'han sentit? Ara ens interessa saber què sent el noi? Té ganes de continuar pressionant? Què podem fer davant del no? No es tracta de censurar les seves necessitats sexuals i no cal que les reprimeixin. El que busquem són formes assertives de fer front a aquesta frustració des de l'expressió dels nostres desitjos i necessitats sense pressionar l'altra. És això possible? Com podríem fer-ho?

3ª part:

De ben segur se'ns poden ocórrer formes de "lligar" que no passin per les frases de pressió. Per acabar, els proposarem que de forma informal facin una pluja d'idees d'aquestes possibilitats. Podem finalitzar l'activitat representant algunes de les que més ens hagin agradat recuperant el rols de noi i noia i veient si s'han modificat les respostes i els sentiments a posteriori.

Per saber-ne més:

Per a la segona part de l'exercici podem fer servir el curt, "Los gritones":

<http://www.youtube.com/watch?v=7EHO7Q8FjsM>

I l'anàlisi del text següent:

Hi ha el dret a dir no: no t'estime. No vull parlar amb tu, no vull fer l'amor amb tu, ni tampoc la guerra. No vull fer res amb tu. No vull vore't. No vull. No. Aquest dret també existeix després d'haver fet l'amor una vegada o moltes.

Després d'haver viscut amb una persona dies, mesos, anys, mil-lenis. Després d'haver sigut feliços, molt feliços els dos, i d'escriure's versos, i de viatjar per la Mediterrània, i de sentir una gran passió, i de comprar junts l'apartament [...] Hi ha el dret que deixes d'agradar-me, d'interessar-me, d'importar-me. El mateix dret que m'agrada un/a altre/a, que no m'agrada ningú, que m'agraden tots/es, que m'agrada el teu amic íntim, la teua amiga de l'ànima, el veí del cinquè, qui em done la gana. I si hi ha reciprocitat, millor que millor. [...]

Tradució de C. Gavela. *El País*: 10 setembre 02

Després de veure el curt i llegir el text els podem preguntar: què creieu que tenen en comú? Com creieu que se sent el noi del curt? Us animeu a escenificar com explica aquesta experiència als seus amics? O potser no ho faria? Com us sentiríeu si us passés alguna cosa semblant a vosaltres? Pel que fa al text: Si això fos la carta d'una noia amb la que has tingut una relació, com creus que l'encaixaries? Quin dret planteja l'autor d'aquest text? Explica'l amb les teves paraules. Estàs d'acord que aquest dret tingui vigència en la nostra societat? Creus que es respecta? Com creus que es podria generalitzar aquest dret? Què proposa el text? Penses que és suficient? Evitaria aquest dret el maltractament a les dones? Argumenta-ho.

I per acompanyar la tercera part us podeu valer del text, "Tècniques verbals assertives"

Tècniques verbals assertives que podem emprar per a fer valdre els nostres drets personals: el disc ratllat, el banc de boira, l'acord assertiu i la interrogació assertiva. El *disc ratllat* és una tècnica que consisteix a repetir una i una altra vegada allò que volem, amb calma i seguretat. Es tracta de ser persistents i de dir-li a l'altre que no ens descoratjarem i que podem seguir així tot el dia, si cal, sense entrar en discussions ni en provocacions. El *banc de boira* és una manera d'evitar entrar en un joc de provocacions escoltant atentament i admetent l'opinió de l'altra persona, sense necessitat de compartir-la totalment. És una tècnica amb la qual donem la raó a la persona o acceptem el seu punt de vista en allò que considerem que té raó, però ens neguem a entrar en discussions o a donar-li la raó en els punts on no la té. Per exemple: Crítica: *Ets una cria! Totes les teues amigues ho han fet ja i tu sembla que vulgues seguir sent una xiqueta!* Resposta: *Potser tingues raó i el meu comportament siga un poc infantil, però jo em trobe a gust amb aquesta manera d'actuar. Quan entenga que em convé o que m'abellix fer-ho, tal vegada et pregunte perquè m'aconselles.* L'*acord assertiu* ens ensenya a assumir els nostres errors sense devaluar-nos. Aquesta tècnica ens permet acceptar els nostres errors i sentir-nos bé tot i reconeixent els aspectes negatius del comportament sense haver d'adoptar actituds defensives ni negar un error real. Es tracta de no sentir-nos ansiosos i de no preocupar-nos per reaccionar davant de les crítiques, quan aquestes són certes. Per això és més senzill acceptar les veritats: *És cert, vaig fer...* I emprar les energies en no tornar a cometre un altre error. Amb l'acord assertiu deixem també clar al nostre interlocutor que una cosa és cometre un error i l'altra ser una mala persona o un inútil.

La *interrogació assertiva* és una pregunta que retorna la conversa cap a l'altra persona sense criticar-la ni provocar que es pose a la defensiva. No neguem els nostres errors defensivament o contraatacant, sinó que demanem informació amb la finalitat de traure'n profit, si la crítica és encertada, o de desestimar-la, si és manipuladora. Per exemple: Crítica: *Ei, setciències, què fas estudiant en l'hora lliure?* Resposta: *Què hi ha de dolent a estudiar en les hores lliures?*

Els missatges jo

El comportament assertiu es basa en la comunicació oberta i sincera, en la defensa dels drets personals i en no esperar que els altres ens endevinen els pensaments. Per a dir el que pensem o desitgem, el millor és usar un llenguatge no ofensiu o acusatori. I són útils els missatges en primera persona o missatges jo. que tenen per objectiu que tornem a ser amos i ames de les nostres emocions. La por, la tristesa, l'enuig, el dolor, la gelosia, la vergonya... que de vegades sentim en un conflicte són emocions legítimes, però no desapareixen si el que fem és parlar només de l'altra persona, responsabilitzant-la de tot el que ens passa, sense fer-nos càrrec del nostre problema. Es tracta d'una fórmula màgica que ens fa contar el conflicte des de nosaltres i no situant-lo en l'altra persona. Amb el llenguatge jo no parlem de com són les altres persones, sinó de com ens afecta el que ens fan. Podem dir que els missatges jo ens donen aquesta informació: Quina **situació** ens afecta/ Quins **sentiments** ens provoca aquesta situació/ **Per què** ens afecta d'aquesta manera (si ho sabem) / El que **necessitem** o **volem**. Els missatges jo semblen fàcils d'usar però en realitat són molt complicats perquè ens despullen davant de les altres persones, ja que parlem de com ens sentim i del que volem, i d'alguna manera, ens confessem vulnerables.

Assertivitat, agressivitat i passivitat

La **passivitat** és l'actitud de les persones que no diuen el que pensen, senten o volen per por d'arriscar-se a les conseqüències, perquè no tenen les habilitats socials necessàries per a manifestar-ho o perquè no creuen en els propis drets personals. Aquesta manera d'actuar pot evitar-nos conflictes a curt termini, però a la llarga, en crea molt més: les altres persones no sempre han d'endevinar el que volem o sentim i, si ho esperem, el més normal és que acabem sentint que no ens respecten i ens enfadem amb elles. Una altra conseqüència negativa de la passivitat és que, a falta de recursos per a aconseguir els nostres objectius, haguem de recórrer a accions indirectes, manipuladores o poc sinceres.

L'actitud **agressiva** suposa dir el que pensem, sentim i volem però saltant-nos el dret dels altres a ser tractats amb respecte. Les causes que poden portar-nos a conduir-nos d'aquesta manera poden ser que no coneguem o trobem una altra manera millor de sobreviure al nostre entorn o que ens resulte la manera més còmoda d'aconseguir els nostres objectius. L'agressivitat és una manera resolta de comportar-se però a costa dels altres.

La tercera de les maneres de conduir-se és l'**assertivitat**. Una persona assertiva diu el que pensa, sent i necessita sense perjudicar el dret dels altres a ser tractats amb respecte i ho fa de manera honesta i no amenaçadora.

Ser assertiu significa reconèixer els propis drets personals i significa també respectar els valors i els objectius de les altres persones, encara que preferim els nostres. Amb l'estil assertiu aconseguim que les persones coneguen el que opinem, el que desitgem i el que sentim, evitem el ressentiment, la ira i la culpabilitat i, com que mostrem respecte, és més fàcil que ens tracten també amb respecte. Aprendre a ser assertius és la millor manera perquè les persones millorem l'autoexpressió (l'expressió dels desigs, necessitats, idees i sentiments de manera adequada i responsable) i incrementem la nostra responsabilitat.

La carta

Idees clau: si encara no ho heu fet pot ser un bon moment per recuperar el text de Rosa Sanchis que us hem recomanat en començar aquest mòdul. Ara només en rescatem aquest breu paràgraf: *"... Però la realitat és que ni les ambigüitats ni les fluïdeses tenen avui en dia molt bona premsa. Les ciències ens classifiquen. La Biologia diferencia entre homes i dones; la nostra orientació sexual pot ser homosexual, heterosexual o bisexual. El rol sexual que desenvolupem girarà també al voltant de dos pols: masculí o femení. I les persones pensem que no tenim més remei que situar-nos en aquestes caselles, encara que els nostres desitjos, o els nostres cossos, no encaixin exactament en els motlles. Avui en dia, la identificació de l'orientació sexual, juntament amb la imatge corporal que transmetem, han esdevingut centrals per a definir el que som, encara que el nostre cos o la nostra sexualitat depenguin d'una pròtesi de silicona o d'una pastilla de Viagra.*

Intenció educativa:

- Fomentar la reflexió i actituds d'empatia vers les diferents orientacions sexuals.

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament: Es distribueix la primera part del text, on el millor amic ens explica que s'ha enamorat i demana consell. Cada participant escriu una carta de resposta, oferint-li consell per a la seva situació, des de l'acceptació. Es distribueix la segona part de la carta, on s'exposa que la persona de qui s'ha enamorat és del seu mateix sexe. Els passos que cal seguir són els mateixos que en la primera part.

1a part:

Durant les vacances has rebut una carta d'un dels teus millors amics. T'explica que s'ha enamorat d'una persona fantàstica, divertida i amb qui comparteix moltes visions de la vida. Et confessa que el que està sentint és bestial i no s'assembla a res del que ha viscut abans. Tot i així, el to de la carta no sembla gaire entusiasta; et demana consell perquè se sent confós i no sap què fer. Ha de confessar / fer públic el que sent per aquesta persona?

2a part:

Gires el full de la carta i t'adones que la carta continua. En un to molt confidencial, et comunica que últimament s'ha adonat d'alguna cosa que ja s'anava suposant des de feia un temps: que li agraden els nois. I que la persona fantàstica que ha conegut és del seu mateix sexe. Explica que ja sap que això li comportarà alguns conflictes en les seves relacions personals, potser amb la família, al centre d'estudis o a la feina, i l'angoixa una mica perquè no sap què fer. Et comenta que de moment prefereix mantenir-ho ocult fins que no sàpiga com afrontar aquesta situació. Malgrat que sap que ha de decidir per si mateix, li agradaria conèixer la teva opinió, per l'amistat que teniu. Què li contestaries?

Criteris d'avaluació:

És important que l'educador animi el grup a contestar com si de veritat es tractés del seu millor amic, així com promoure que s'analitzin les actituds mostrades i facilitar-ne la reflexió.

Per saber més: per tal de sensibilitzar ara sobre la intersexualitat us proposem que llegiu aquest text i feu l'activitat que descrivim al final:

Cheryl Chase va patir un xoc als 20 anys (1970). Va descobrir el seu historial mèdic. Nasqué amb micropenis, testicles sense descendir y una estranya obertura darrere de la uretra. Fins a l'any i mig va ser educada com a xic. Però aleshores els metges s'ho van tornar a pensar i van decidir que era una xica. L'operaren sense haver acomplert els dos anys i li llevaren el clítoris (molt xicotet per a ser penis, però massa gran per a ser clítoris). Als 8 anys va ser operada de nou per a extirpar-li la part testicular que tenien els seus ovaris. Finalment li abaixà la regla. Al 35 anys (1985) era una dona de negocis amb èxit, directora d'una companyia internacional d'alta tecnologia, però era una persona infeliç i va intentar suïcidar-se. L'any 1992 va anar a San Francisco; allí entrà en contacte amb diversos col·lectius i va fundar l'ISNA (Intersex Society of North America), una comunitat d'intersexuals que buscava ajudar les persones a afrontar l'estigma, la vergonya i el dolor patit. Els objectius d'ISNA són:· Denunciar el sistemàtic encobriment dels nadons intersexuals.

Posar de manifest que 1 de cada 100 criatures presenta alguna anomalia en la diferenciació sexual i que en 1 de cada 2000 casos resulta difícil respondre a la pregunta: és xic o xica? Prova de la gran quantitat de nadons intersexuals que s'oculten és que als USA tots els grans hospitals tenen un equip mèdic d' "experts" que s'encarreguen d'assignar el sexe als intersexuals. Denunciar la hipocresia de considerar la Mutilació genital africana un ritual bàrbar que desfigura i en canvi dir-li a l'extirpació dels clítoris dels bebès intersexuals Cliteroplàstia i considerar-la una pràctica científica que normalitza una desviació.

Activitat: Sou l'equip mèdic d'un gran hospital i acaba de néixer un nadó intersexual. Escenifiqueu la reunió on decidireu què fer-hi. Posteriorment, representeu el moment en què informeu el pare i la mare de la criatura.

La meva nit ideal

Idees clau:

Hi ha tot un món de fantasies rere el nostre inconscient, tot un món de representacions mentals, el tema principal de les quals, són les relacions sexuals. I que ens acompanya des de ben petits, al llarg de la nostra vida. Tot un món de fantasies en la nostra manera de relacionar-nos, de seduir, i de crear espais d'intimitat amb nosaltres mateixos. Les fantasies promouen un ambient segur per deixar anar amb llibertat la imaginació i deixar que s'explicitin, o sorgeixin, noves sensacions sexuals. Permetre'ns fantasiejar ens allibera de tota responsabilitat, doncs podem parar les nostres històries en qualsevol instant i donar-los-hi un nou rumb per on navegar.

Les fantasies sexuals poden ser pensaments fugaços, imatges sexuals, o bé històries que semblen pel·lícules, però també experiències sexuals sense una trama narrativa determinada. És possible que les fantasies traspassin els límits de l'aparent sentit comú, tanmateix, cal considerar-les tan vàlides com qualsevol altre, pel fet de ser, en sí mateixes, fantasies.

Sovint existeix una relació entre les nostres fantasies i la nostra trajectòria i experiència de vida, i per això aquestes representen un material molt valuós per al nostre autoconeixement. A més, en les fantasies es poden complir rols i accions que en la nostra vida real no ens permetem, o bé, poden també ser útils per permetre'ns viure experiències amb què sentiríem culpa de viure i/o desitjar en la nostra quotidianitat.

Intenció educativa:

- Conèixer i identificar els mites i les actituds associades a les relacions sexuals.

- Aprendre sobre les diverses formes de relació sexual humana.
- Donar una imatge no només coital de les relacions sexuals

Temps estimat: 45 minuts

Desenvolupament:

Abans de començar a escriure les seves històries els alumnes solen preguntar si aquesta nit ha de ser una nit boja, de trobades casuals o si ha de ser amb una persona especial i que ja coneix d'abans, encara que sigui només de vista. Els indiquem que no hi ha condicionants de cap tipus, sinó només que s'imaginin la nit més perfecta i plaent. Precisament l'elecció del tipus d'història servirà per al comentari. Si s'imaginen amb una persona desconeguda serà interessant analitzar com s'han conegut, qui ha pres la iniciativa, quins elements de seducció s'han pensat o planejat... Si és amb una persona coneguda, tindrem en compte quines són les seves qualitats, físiques o psicològiques, si hi ha hagut diàleg, si hi ha afinitat, com s'aconsegueix la intimitat, etc. També hem de tenir en consideració que poden sorgir històries més procaces i pornogràfiques i que la seva lectura provocarà els típics riures i comentaris. S'analitzaran com les altres i s'intentarà portar la discussió al terreny de per què una persona pot tenir necessitat de tenir el domini i el control sobre una altra i no voler parar esment als seus gustos i desitjos o, simplement, destacar quina concepció de la sexualitat demostra tenir amb aquest tipus de fantasia.

Posem al grup en cercle i donem un paper en blanc a cada persona. Demanem a cada noi que escrigui com s'imagina i desitja la seva nit d'amor ideal, demanant que sigui tot el fantàstica, il·limitada i imaginativa que vulguin, i els diem que no se sabrà qui ha escrit cada relat. Per a això els recomanem que escriguin amb majúscules i que posin a dalt únicament si són noi o noia. Una vegada escrit, tothom haurà de doblegar el paper en un nombre igual de plects. Les recollim, li donem un full a cada persona anant amb compte que no sigui el mateix que han escrit i es van llegint en veu alta.

Criteris d'avaluació: per suposat no jutjarem les històries però sí que podem facilitar el debat amb preguntes del tipus: on us coneixeu, com és ell/ella, qui pren la iniciativa, com aconsegueixes que t'estimi, què feu, etc. Conta també si la història té continuïtat o si acaba, etc. Com és ella/ell (importància dels trets físics o de caràcter), , què fem (què estem disposats a fer) perquè ens estima, com és l'encontre amorós (romàntic, passional...), té expectatives de futur, etc. Són històries d'amor que respecten els drets humans? Són històries d'amor saludables? És fàcil que es puguin acomplir? Creieu que les noies escriurien històries similars? Si no és així en què es diferenciarien? Quines són més realistes?

Per saber-ne més:

Com a complement i final d'aquesta activitat us proposem que feu amb les nois un semàfor on els colors tindran la significació següent:

Verd: què m'agradaria que em passés en **el camp de la sexualitat**

Groc: que em fa posar alerta? (exemple, que algú pensi que sóc homosexual)

Vermell: que no vull que em passi

Mòdul 4:

Diàleg intergenèric:

Després d'haver treballat de forma segregada amb nois i noies ara és el moment d'encetar un diàleg intergenèric que ens permeti analitzar fins a quin punt la feina feta ha modificat els estereotips i vivències respecte a l'altre sexe. Un termòmetre inicial pot ser reprendre l'activitat "nedant en el mar del creativitat" que van realitzar el primer dia i demanar-los si continuen veient igual els seus companys o companyes de classe.

Si bé és cert que en algunes de les activitats esmentades fins a aquest punt ja us hem animat a compartir-les i dur-les a debat en aquest darrer mòdul, ara n'afegim tres més, a mode de tancament, i d'acord amb els objectius generals següents:

- Fomentar la recerca de punts de trobada entre nois i noies.
- Facilitar la reflexió personal i grupal sobre la necessitat d'incloure models de relació igualitaris, basats en l'assumpció personal i social de valors i actituds positius tant del model femení com del model masculí hegemònic.
- Produir conjuntament un model de relació positiu intergenèricament i establir un pacte de cooperació entre nois i noies.

Proposta d'activitats per un diàleg intergenèric:

Parlant des d'altres llocs: El Rol Playing

Idees clau:

L'aprenentatge cooperatiu intergenèric va de la mà d'un marc de seguretat, on nois i noies puguin expressar les seves necessitats, límits i desitjos, coneixent i reconeixent-se a sí mateixes, i també a l'altra, en aquest procés. Un marc d'interacció mixta -de nois i noies-, on poder transitar per diferents possibilitats improvisadores que vagin més enllà dels marcs de restricció aparents. La deconstrucció i la nova producció de relacions intergenèriques saludables i justes, depèn d'un diàleg i d'una articulació entre totes les peces d'un trencaclosques, que a voltes, és difícil d'encaixar. Tan les noies com els nois poden ocupar allò considerat com la "norma" –la construcció del sexe/gènere i les relacions que se'n deriven- d'una miríade de formes diferents que poden excedir la mateixa, tornar-la a dibuixar, o bé, possibilitar la transformació de les diferents realitats. L'assimilació del sistema i les estructures socials en les nostres relacions i les nostres vides, entra en confrontació amb la possibilitat d'acció i l'apoderament personal i col·lectiu, per anar més enllà d'allò que simplement ens diuen que existeix o que "ha de ser".

És important contribuir a la prevenció de les violències de gènere promovent la presa de consciència individual i col·lectiva sobre elles, i fomentant la reflexió entorn la capacitat de les persones d'establir relacions satisfactòries i igualitàries. Tot i així, identificar els sentiments o emocions i saber-los gestionar, no és una tasca senzilla, i pot provocar en nois i noies sensacions d'inseguretat que es canalitzaran, sovint, en diferents direccions, depenent del sexe/gènere en què has estat socialitzada. Autorresponsabilitzar-nos d'aquest aprenentatge és important, així com també ho és respectar-se el temps que un i una mateixa necessita en els seus processos, mesurar les exigències de l'entorn, i apoderar-se en la presa de decisions i la manifestació d'aquestes en les seves relacions i en els diferents àmbits de la seva vida.

La reproducció de les "microviolències" o "micromasclismes", té conseqüències en les nostres vides, tot i ésser d'especial importància remarcar que existeixen diferències en com afecta a cada sexe/gènere. De manera aïllada no s'identifiquen, o són difícils d'identificar. Sovint es tradueixen en les nostres vides en comentaris de desvalorització, estratègies de control, de falta de respecte o limitació de la voluntat de l'altre, la utilització dels privilegis, etc. creant malestar i sentiments difusos en les noies; així com també en els nois. I que són de difícil gestió. És important fer referència a com, en les nostres relacions, el consentiment no significa permís, sinó l'explicitació dels desitjos entre ambdues persones.

Un dels aspectes amb què més influeix la construcció del gènere és amb l'expressió o repressió dels desitjos i emocions, i això es tradueix molt sovint, en una desigual consciència i explicitació d'aquestes, de les necessitats, límits i temors.

Intenció educativa:

- Desterrar els mites i creences entorn les relacions afectivo-sexuals que generen situacions de dependència i opressió, a més de limitar el desenvolupament autònom de la persona.
- Ser conscients de les relacions que mantenim, i de com ens percebem i situem en elles.
- Aprendre a reconèixer què és allò que volem fer i allò que no volem fer.
- Promoure la capacitat per reconèixer situacions en què exercim o rebem pressió, i desenvolupar eines per clarificar els límits i evitar traspassar-los o bé, que es traspassin.
- Ser conscient de què és irrenunciable en les pròpies relacions, així com tenir consciència de les pròpies necessitats i desitjos.
- Treballar en la direcció d'un apoderament en la presa de decisions i fer referència a la parcel·la de poder existent en cada una de nosaltres.
- Possibilitar l'absència de judici i l'escolta activa en les necessitats de l'altra.
- Prendre contacte amb l'espai personal, i reconèixer i comprendre el concepte d'individualitat.
- Respectar el dret al propi espai, així com al de la nostra parella.
- Desenvolupar alternatives a la violència i reflexionar entorn nous models de relació.
- Sentir els dominis de dominació/submissió i poder cercar alternatives a aquest tipus de relació.

Temps estimat:

45 minuts

Desenvolupament:

La dinàmica està basada en una sèrie de situacions plantejades, que els nois i les noies hauran d'escenificar, amb poc temps de marge per preparar les improvisacions. Es deixaran entre 10 i 15 minuts, depenent del temps de què es disposi, i tenint en compte la importància de dedicar més temps a la segona part de la dinàmica.

1.- L'educador o l'educadora, demanarà que, de manera lliure, es facin grups d'entre 4 i 6 persones (depenent del número d'alumnes), i es repartiran unes targetes amb descripcions de diferents situacions. A partir de la situació narrada, el grup la debatrà i la treballarà teatralment. L'educador o l'educadora anirà acompanyant els grups en el seus dubtes o dilemes, si és necessari.

Les situacions poden ser inventades per l'educador/a (i adaptades a les necessitats concretes del grup). Es poden fer servir les que aquí plantejem o convidar al grup a escriure les seves, si els interessa treballar alguna situació que han experimentat. O bé combinar ambdues opcions.

A continuació, detallem alguna de les situacions que poden narrar-se.

1.) Encara no has fet RES?

En Manel surt amb la Clara des de fa dues setmanes. La Clara tenia fama de ser la noia més promíscua de classe: ja va tenir nòvio, i tots saben que té experiència i que gaudeix amb el sexe. En Manel és molt poc experimentat, per ara. Després d'una cita en què van al cinema, en Manel es troba amb els seus amics de classe, que li pregunten com ha anat la cita. Al explicar-los que sols ha anat al cine, comencen a riure-se'n i a fer-li pressió perquè "ataqui", d'una vegada.

2.) M'has enganyat!

L'Odei i l'Urdin són parella. L'Odei se'n va a les festes majors del seu poble, i l'Urdin rep una trucada d'un amic seu que assegura veure a l'Odei enrollant-se amb un amic/ga del poble. El dia que l'Odei torna, l'Urdin l'espera impacient i amb angoixa a l'estació d'autobús...

3.) Què fas així? Canvia't la samarreta.

Just abans de sortir cap a una festa, l'Ivan i la Sheila, que són parella, es posen a discutir per la roba. L'Ivan exigeix a la Sheila que es tregui la samarreta que porta i se'n posi una altra que sigui...Diferent.

4.) Qui era al telèfon?

L'Àlex i la Manu són parella, i estan passant la tarda amb els col·legues. A la Manu no paren d'arribar-li missatges i l'Àlex l'observa, mentre la Manu riu quan els llegeix. Quan els col·legues marxen, la Manu surt per acomiadar-se. L'Àlex té al davant el mòbil de la seva parella...

5.) Puges a veure una peli?

L'Emma i en Pablo estan sortint des de fa tan sols una setmana. Abans eren amics, però encara els falta molt per conèixer-se i tenir confiança. Després de passar la tarda junts, arriben davant de la casa d'en Pablo.

-Puges a veure una peli?

L'Emma ho accepta, i mentre es miren, s'agafen de la mà i es fan alguna carícia. A mitja peli, en Pablo se li tira a sobre i li "posa mà". L'Emma sent que no és el que volia, però tampoc no sap si ho vol tallar, ni com parar-ho.

2.- Un cop passat el temps considerat, es convidarà als grups, un per un, a mostrar les diferents situacions que han treballat, el com són i el com acaben (si és que acaben). Un cop acabada la representació, l'educador/a passarà a treballar amb les protagonistes i les persones que observen l'escena, per aprofundir en la possibilitat que ofereix la narració mateixa. I així ho anirà fent amb tots els grups.

L'educador/a, en funció de les necessitats i les possibilitats del grup, pot emprar diferents tècniques per aprofundir en el treball.

- Preguntar al grup què veuen a la situació i què ha passat, quins personatges o quina relació es representava; si creuen que era una situació on les persones es sentien còmodes, incòmodes, si hi observaven algun traspàs dels límits personals d'alguna de les parts, etc. També és pot preguntar al grup què creuen que sentien cada un dels i les personatges de la història.
- Preguntar al grup si els agrada la resolució que han proposat i si es podria resoldre d'una altra manera més satisfactòria i saludable, o per tal que es pogués construir una relació basada en el respecte mutu.
- Es pot activar un altre cop el diàleg entre ambdues persones de l'escena, demanant que expressin els seus desitjos en relació a l'altre, o bé, el què li dirien a l'altre en aquell instant si no els sentís. Es pot tornar a activar també el diàleg a partir de les noves propostes que apareguin entre les persones que han estat observant. També es pot preguntar als i les personatges, el què estan sentint.
- Es pot convidar els nois i noies del grup a que es posin a l'escena, com a protagonistes, i intentin canviar les situacions cap allà on desitgin que vagin, sempre a través de la teatralització.

Material:

Trossos de paper o de cartolina amb les narracions.

Criteris d'avaluació:

Només la possibilitat de creació d'un espai on compartir la intimitat de les diverses situacions que poden presentar-se, o de narracions de les situacions que han viscut els nois i noies i que potser mai no s'havien parat a escoltar i compartir en un grup d'afinitat, és un element important a tenir en compte en la dinàmica. Moltes de les persones poden haver experimentant sensacions semblants, o poden haver passat per les situacions que es presenten, potser de manera dolorosa. Cal observar amb atenció tot el que passa, per tal d'acollir adequadament les vivències, treballar-les col·lectivament, oferint la possibilitat de compartir les experiències, i posant de manifest l'existència d'alternatives.

Encara que el grup no s'identifiqui amb les situacions exposades, aquest treball podt resultar útil en un futur.

Allí on s'entreeu una possibilitat de debat i reflexió, és important dedicar-hi el temps que faci falta per tal de treballar-la en profunditat. És possible que no totes les narracions siguin presentades, però s'ha d'intentar donar una possibilitat i sortida alternativa a les situacions exposades, de manera que, tot i considerar la dificultat de moltes d'elles, es faciliti la presa de consciència pel que fa a l'existència d'altres formes d'abordar aquestes situacions.

Moltes de les narracions descrites anteriorment són plenes de continguts que ofereixen una bona base per treballar. A continuació indiquem diferents possibilitats per on encaminar la tasca.

1.- Encara no has fet RES?

Podem treballar la pressió dels i entre els nois per prendre la iniciativa; la pressió dels nois per aparentar que sempre en saben i per "donar la talla"; les exigències de l'entorn; la pressió cap a les noies per no viure obertament la seva sexualitat o per no ser elles qui prenguin la iniciativa; les diferents sancions existents per als mateixos actes, depenent del sexe/gènere amb què has estat socialitzat/da; la comprensió del sexe com un rendiment; etc.

2.- M'has enganyat!

Podem treballar, revisar i parlar obertament de temes com la confiança i la seguretat en les nostres relacions, la comunicació assertiva i l'empatia; les necessitats i els límits existents en cada un/a de nosaltres respecte a les nostres relacions; el consentiment; el mite de l'exclusivitat, i els pactes que es donen per suposat a la parella -com la fidelitat-; el mite «l'alcohol ens fa completament inconscients i per tant innocents de tot el que fem sota els seus efectes», etc.

3.- Què fas així? Canvia't la samarreta.

Podem representar la situació, en el cas de l'Ivan i la Sheila, a la inversa, i qüestionar-nos: Què canvia? Quins arguments donen uns i altres per canviar la samarreta? Què en penseu de dir a la parella el que ha de fer amb la roba? Què canviaríem per amor? Es pot treballar al voltant del mite existent de "canviar per amor", i com posem límits a les retallades del nostre espai personal, en les nostres relacions quotidianes o de parella. També és important incidir en els indicadors d'abús, un d'ells referent a deixar passar coses que es consideren proves d'amor.

4.- Qui era al telèfon?

Podem treballar el concepte d'amor, d'invasió, de gelosia i de possessió; el mite existent entorn "amb la parella no es poden tenir secrets". Cal tenir present que sovint ens confon i es traspasa l'espai personal, íntim i reservat. És important esmentar amb concreció l'existència d'aquest fet com un indicador d'abús.

Que ens mirin el mòbil pot ser un indicador de gelosia, voluntat o desig de possessió, conscient o aparentment inconscient, d'inseguretat, i de falta de respecte del nostre espai personal per part de la parella.

5.- Puges a veure una peli?

Podem abordar el treball a partir del mite existent “arribat un cert punt, la noia perd el dret a dir No”, i la idea arrelada que l'acceptació d'una invitació d'aquestes característiques –el fet de pujar a casa-, va de la mà d'acceptar les relacions sexuals. Podem treballar la pressió per mantenir relacions, la identificació dels límits i les necessitats personals; el fet que la comunicació i l'escolta dels límits no sempre són o poden ser verbals; l'existència de doble senyals; el consentiment; la inseguretat i el sentiment de culpa; l'apoderament en la presa de decisions; etc. Cal tenir en compte que quan un/a té emocions i sentiments difosos, que encara no s'identifiquen amb claredat (com l'Emma), és més fàcil que pugui aparèixer una situació d'abús.

Reconeixent-nos

Idees clau:

Reconèixer i ser reconegudes possibilita una situació de comprensió d'aquell o aquella qui tens al davant en la qual, malgrat la identificació de diferències o de similituds, és possible l'existència d'un espai de coneixement mutu. La construcció de la subjectivitat, apareix sovint a través d'alteritats mediadores, que són, així, funcionals. Els nois i noies, amb freqüència, construeixen la seva identitat a partir del que és a l'altra banda del binomi –els nois procuren construir-se a partir de la no identificació amb les noies, i a la inversa-, i és en aquests instants on apareixen expressions i sancions com “no siguis una nenaza” o “marimacho”. Assumim els models identitaris i aprenem a jugar els rols i estereotips per tal de tenir una identitat reconeixible. I és a través de la resignificació de l'alteritat que ens és possible pensar-nos com a persones autònomes. El filòsof Michel Foucault, esmentava com existeix també un “règim de veritat” –una mena de veritat del que ha de ser, que s'estén per tots els àmbits de les nostres vides-, que decideix quines són les formes de ser reconeixibles, i no reconeixibles. Tot i així, la persona pot créixer a l'interior del què Foucault anomena una “matriu de poder” –i d'un sistema de relacions-, sense necessitat de reproduir-la de manera automàtica.

Els límits entre el nostre cos i la nostra identitat, i el món exterior, és una de les fronteres més vigilades. Se l'identifica amb una entitat homogènia i harmoniosa en el seu interior, però pesadament armada en l'exterior i recoberta per una cuirassa que a voltes, sembla impenetrable. I no reconèixer aquesta existència, pot amagar necessitats i limitacions, així com desitjos i fantasies, que poden causar dolor.

Processar l'experiència actuant cap enfora, pot dur a una explicitació d'allò que necessitem sentir, o d'allò amb què necessitem ser sentits o sentides.

Intenció educativa:

- Desenvolupar la capacitat d'escolta activa.
- Fomentar l'explicitació dels desitjos, així com de les pròpies necessitats i limitacions.
- Reconèixer la "por" a l'expressió de les emocions i sentiments com a quelcom induït pel context en el què habitem.
- Valorar i desenvolupar una actitud constructiva envers l'altre/a.
- Reconèixer i poder acollir el dolor propi, així com el dolor de l'altre/a, amb les seves particularitats.
- Veure com afecta la construcció de les identitats de gènere en la gestió i canalització de les emocions i en com aquestes es comuniquen.

Temps estimat:

90 minuts

Desenvolupament:

La següent dinàmica consta de dues parts diferenciades que es complementen entre elles. L'educador/a convidarà al grup a mantenir un espai de seguretat i de respecte per poder dur a terme el treball.

1.- Es convidarà al grup a situar-se al mig de l'espai, al voltant d'una línia traçada al terra que separa l'espai en dos. A una banda de la sala, es situarà el "Jo sí", i a l'altra banda, el "Jo no". L'educador/a dirà unes frases, formulades a mode d'afirmació o de negació, i els nois i les noies s'hauran de posicionar a un costat o a l'altre de la línia. Caldrà que l'educador/a convidi tothom a posicionar-se (una altra cosa a tenir en compte serà com els nois i noies es dirigeixen al lloc que han triat -amb ímpetu, dubte, etc.-). Es tracta d'obrir un espai de reflexió interior, no compartit. Un cop tothom s'ha posicionat, els nois i noies es miren i es reconeixen, i retornen al mig. Es va fent la mateixa dinàmica amb cada frase. Quan s'acabin totes les frases, els nois i noies poden sortir a dir-ne una de pròpia.

A continuació, detallem algunes frases que pot ser interessant treballar:

- M'agrada sentir-me escoltat/da
- Quan algú no em fa cas m'enfado molt
- M'agrada que es faci el que jo dic
- Sempre sé el que vull

- Tinc parella
- Sóc romàntic/a
- Sóc gelós/osa
- No m'agrada que hi hagi secrets a les meves relacions
- Quan algú que es pot considerar "la meva parella" s'enamora d'algú altre, ho visc amb ràbia.
- He viscut una relació amb diferents persones al mateix temps.
- He estat infidel.
- Estic enamorat/da.
- He estat socialitzat com a noi/ o bé, He estat socialitzada com a noia.

Al final, és molt probable que les noies i els nois quedin separats, unes davant dels altres, en l'espai, preparats així per a la següent part de la dinàmica.

2.- Es convidarà les noies i els nois, unes enfront dels altres, a mirar-se.

Es donaran unes consignes a cada grup, i se'ls hi demanarà que mantinguin una actitud de respecte mutu. Els nois i les noies tindran l'oportunitat de fer sentir la seva veu sense que l'altre grup intervingui, tal com s'ha assajat en l'exercici anterior. Només es demanarà als nois i noies que escoltin les respostes, i seran lliures d'acollir-les, o no. Es llegiran les consignes i cadascú hi pensarà de forma individual, i si és necessari, apuntarà les seves respostes.

Les consignes adreçades als nois, són:

- 1.) Què és el millor de ser home?
- 2.) Què és el pitjor de ser home?
- 3.) Què és el que t'agradaria escoltar de les dones?
- 3.) Què és el que mai vols tornar a escoltar de les dones?
- 4.) Si poguessis fer una petició, què demanaries a les dones?

Les consignes adreçades a les noies, són:

- 1.) Què és el millor de ser dona?
- 2.) Què és el pitjor de ser dona?
- 3.) Què és el que t'agradaria escoltar dels homes?
- 3.) Què és el que mai vols tornar a escoltar dels homes?
- 4.) Si poguessis fer una petició, què demanaries als homes?

Després d'uns minuts de reflexió individual, es retornarà a les dues línies que s'havien creat, una davant de l'altra. L'educador/a escollirà quin dels dos grups comença primer a exposar les seves respostes –si els nois o les noies-. Es dirà la primera consigna, i, si són les noies les primeres a parlar, una per una aniran donant la seva resposta a la consigna.

Després, es continuarà amb la segona consigna, i així successivament. Un cop les noies hagin acabat, es tornarà a fer el mateix procés, amb la filera dels nois.

Criteris d'avaluació:

És important acollir les situacions que es puguin generar pel fet de parlar i exposar-se de la manera en què cadascú i cadascuna desitgi o pugui. Parlar davant d'algú, i especialment, quan aquest algú pot no haver-se socialitzat amb les mateixes claus de sexe/gènere, pot implicar el fet de compartir unes pors i uns dolors intensos, així com uns desitjos íntims i profunds, per això cal anar amb especial delicadesa i saber escoltar. És important poder acollir el dolor de l'altre/a i no rebre'l com una agressió, sinó anar més enllà de les aparences, i intentar situar-se en l'emoció i el sentiment últim que aquella persona ens vol fer arribar. Aquest exercici pot ser útil per treballar el reconeixement de l'altre/a, que dins el mateix sistema, té els seus privilegis, però també els seus dolors particulars. Col·lectivitzar les opressions que es viuen per part d'ambdós sexe/gèneres, permet una comprensió més completa de l'altre/a i el desenvolupament d'una mateixa actitud de cooperació entre les persones, malgrat que aquesta pugui ser viscuda des de posicions diferenciades i asimètriques.

L'anell

Idees clau:

Assignar significat a les experiències, encaixar-les amb les construccions culturals i atorgar-los-hi persistència per la via de la memòria de manera que puguin incorporar-se com a aprenentatge entre els nois i les noies, té a veure amb el caràcter complex del treball que s'hagi pogut realitzar. Així, la *incorporació* de les diferents tècniques, reflexions i possibilitats, a la vida quotidiana, com a recurs dels nois i noies, transcendeix el marc temporal del treball que s'ha fet durant les sessions. Cal mencionar com l'estructura temporal de la vivència va més enllà de la pròpia vivència en l'espai, doncs amb el pas del temps, poden aflorar sentiments i emocions desemmarcades ja del què representa el moment durant el qual hem estat treballant, com per exemple la posterior narració de les experiències en altres contextos.

La narració de l'experiència, a més, possibilita poder comprendre, dins les estructures que coneixem, les nostres pròpies vivències, i donar-los un significat. Així, és d'especial interès poder cloure la intensitat i el moviment emocional generat durant el treball amb un espai de seguretat i confiança en forma de cercle, on s'entrecreuïn les mirades de totes i cada una de nosaltres. Una forma que recorda els cercles d'apoderament i de presa de decisions de molts pobles d'arreu del món.

Els objectes són elements que poden constituir un vincle entre les persones que estableixen una comunicació. Són elements que faciliten certs significats, que es poden omplir de qualitats i d'emocions susceptibles d'impregnar les situacions. Són "nodes de significació densa", com els anomena l'antropòloga Donna Haraway, que possibiliten el treball que es vol realitzar en un determinat context. Així, al voltant de l'objecte, es pot generar no només un sistema d'ordenació –necessari en la dinàmica-, sinó també una xarxa de desitjos, sentiments i emocions.

Intenció educativa:

- Establir un marc de seguretat i de confiança.
- Crear un espai caracteritzat per l'absència de judici i l'escolta activa.
- Facilitar un espai d'apoderament personal i col·lectiu.
- Expressar i compartir lliurement, des de la pròpia vivència, allò que no hem tingut l'oportunitat de compartir fins al moment.
- Reconèixer els desitjos i fantasies, així com les pròpies limitacions i temors que hem pogut observar al llarg del treball.
- Reconèixer i gaudir d'un ampli ventall d'emocions i sentiments, i valorar-ne la utilitat per a les nostres vides.
- Prendre consciència dels processos dels i les altres, així com del procés col·lectiu, i acollir la riquesa de les diferents vivències que poden haver aparegut.
- Facilitar el tancament del moviment que pot haver-se generat en els processos individuals i col·lectius.
- Construir llaços de cooperació en el grup, i el sentiment de comunitat.

Temps estimat:

45 minuts – una hora

Desenvolupament:

Es demana al grup que segueixi en un cercle gran on es puguin mirar tots i totes als ulls. Es convida a aquells i aquelles qui ho vulguin, a construir un objecte, que serà un gran anell, una mena de tòtem o objecte sagrat, amb alguna cosa molt preuada que tinguin a l'abast (si s'escau i és possible, es pot demanar ja prèviament que ho duguin de casa seva). Un cop construït l'objecte, l'educador/a donarà les pautes: Farà una pregunta, com per exemple, què t'emportes d'aquest procés?. L'objecte s'anirà passant, de manera que la persona que tingui l'objecte és qui parla, la resta l'escolten.

Abans de començar es demanarà que es parli des del cor i s'escolti des del cor. Per fer-ho així, ajuda ser breu i no preparar el que vas a dir.

Es poden fer tantes voltes com es cregui convenient. I les preguntes que es vulguin. L'educador/a és qui donarà fi a la dinàmica, recordant d'agrair al grup el treball realitzat i el procés viscut. No serà obligatori parlar en cap de les rondes. Al final, es pot deixar l'anell al mig, i cada persona, quan vulgui, anirà a recollir el seu objecte preuat.

Criteris d'avaluació:

Recollir amb delicadesa les vivències i els processos generats és un treball d'especial importància, i amb el qual cal anar en compte. Acollir les vivències subjectives, així com poder finalitzar el procés col·lectiu, requereix una especial atenció en les narracions, així com en les dobles senyals que poden generar-se. És important atorgar el temps d'escolta necessari per a cada una de les persones, i no emetre judicis sobre el temps emprat. També és important al tancar el cercle, acollir i agrair l'aportació d'aquelles persones que no hagin volgut parlar, reconeixent la seva existència i agraint-ne la seva presència, necessària per al grup. Cal posar especial atenció en allò que es genera més enllà d'aquell/a qui parla, de les vivències que poden transcórrer de manera paral·lela. El potencial del cercle pot comportar moments intensos, que cal acollir.

Aquesta guia es troba en una versió preliminar a l'espera de ser validada pel professorat i de realitzar una sèrie de proves pilot en diferents Instituts de secundària i batxillerat.

Qualsevol aportació o millora serà benvinguda. Pots comunicar-te amb nosaltres a través de:

www.filalagulla.org

www.edualter.org

L'equip de redacció i creació de la guia.